

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YEREL YÖNETİMLER ve KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Venhar HASOĞLU

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Refik YASLIKAYA

Temmuz-2018

KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YEREL YÖNETİMLER ve KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Venhar HASOĞLU

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Refik YASLIKAYA

Temmuz-2018

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Refik Yashkaya danışmanlığında Venhar Hasoğlu tarafından hazırlanan “Yerel Yönetimler ve Kadın” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

13/08/2013

.....
.....
.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

..../.../20..

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisan Tezi olarak sunduğum Yerel Yönetimler ve Kadın adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

13/08/2018

Venhar Hasoğlu

ÖNSÖZ

“Yerel Yönetimler ve Kadın” Yüksek Lisans Tezi, yerel yönetimlerde kadının temsiline ilişkin verdiği mücadeleyi ve eksik katılımına neden olan etmenleri irdelenmiştir. Bu bağlamda kadınların siyasi haklarını elde etme süreçleri ve yerel yönetimlerde düşük oranda temsil ediliyor olmalarının nedenleri araştırılmıştır.

Tez çalışmamın her aşamasında, ilgi ve desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım Danışman Hocam Dr. Öğr. Üyesi Refik Yaslıkaya'ya teşekkürü borç bilirim. Tez jüri üyelerim Doç. Dr. Nazlı Yücel Batmaz'a ve Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Pustu'ya teşekkür ederim. Bu zorlu süreçte maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme ve her daim yanımda olan arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Venhar HASOĞLU

Temmuz 2018

ÖZET

Hasoğlu, Venhar, “Yerel Yönetimler ve Kadın”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2018.

Bu tez, yerel yönetimlerin tarihsel gelişim süreci içerisinde, kadınların siyasetle özellikle de yerel siyasetle ne kadar alakalı olduklarını, yerel yönetimlere katılım düzeylerini ve yerel yönetimlerde ne oranda temsil edildiklerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda yerel yönetimlere katılım ve temsil mekanizmalarında, kadınların karşılaştığı sorunlar irdelenmiş, Türkiye’de kadının yerel yönetimlerde düşük düzeyde temsil edilmesinin nedenleri incelenmiştir.

Türkiye’de kadınlar erkeklerle eşit siyasi haklara sahip olmasına rağmen, bu hakkı kullanmaları açısından erkeklerle aralarında büyük farklar bulunmaktadır. Bu durumun en açık göstergelerinden biri kadınların yerel siyasetteki temsil oranının düşüklüğüdür. Tez bunun arka planında yatan sebepler üzerine odaklanmakta ve bu sebepleri ataerkil aile yapısının kadınlara yüklediği görevler, buna bağlı olarak toplumun kadınlara bakışı, kadınların kaynak ve özgüven eksikliği gibi nedenlerle kendilerini aktif siyasetten soyutlamaları ya da siyasetin kendilerine göre olmadığı algısını kabul etmeleri olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Yerel Temsil, Katılım, Kadın.

ABSTRACT

Hasoğlu, Venhar, “Local Governments and Women”, Master Thesis, Kırıkkale, 2018.

This thesis for showing women how much interested with policy, especially local policy, participation rate of local authority and how much be represented in local government. In this context, problems of faced off women was examined in mechanism of representing and participating in local government and studied reasons of low ratio representing in local government of women in Turkey

Even though women and men have equal right, there is great difference between both according to using of these rights. The one of the most clear indicator of this situation is low rate of represent of women in local policy. This thesis focus to reasons in background. Thesis showed that women think that this work not suitable for them or they isolated themselves from active policy because of of lack of self-confidence and fund, social outlook on women connected with tasks which upload of patriarchal family.

Keywords: Local Governments, Local Representation, Participation, Women

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devleti

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

BDP: Barış ve Demokrasi Partisinin

BM: Birleşmiş Milletler

BMOP: Birleşmiş Milletler Ortak Programı

CEDAW: Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Engellenmesi Sözleşmesi

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

COE: Avrupa Konseyi

DSP: Demokratik Sol Parti

DTP: Demokratik Toplum Partisi

DYP: Doğru Yol Partisi

ECOSOC: BM-Ekonomik ve Sosyal Konseyi

GAP: Güney Anadolu Projesi

IDRI: Kalkınma İçin Uluslararası Araştırma Enstitüsü

IMF: Uluslararası Para Fonu

IPU: Parlamentolar Arası Birlik

IULA-EMME: Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı

İKAM: İstanbul Kadın Araştırmaları Merkezi

İKHKK: İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu

KA-DER: Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği

KAGİDER: Türkiye Kadın Girişimciler Derneği

KAYA: Kamu Yönetimi Araştırma Projesi

KSGM: Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü

MEHTAP: Merkezi Hükümet Teşkilat Araştırma Projesi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MS: Milattan Sonra

MYK: Merkez Yürütme Kurulu

ÖDP: Özgürlük ve Dayanışma Partisi

SIDA: İsveç Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCDB: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

TCK: Türk Ceza Kanunu

TKB: Türk Kadınlar Birliği

TODAİE: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü

UCLG: Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Kuruluşu

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNFPA: BM Nüfus Fonu

UNWomen: BM Kadın Birimi

YAZKO: Sınırlı Sorumlu Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi

YEPP: Yerel Eşitlik Eylem Planı

YEPPKOM: Yerel Eşitlik Eylem Planı Koordinasyon/ İzleme Komiteleri

YESP: Yerel Eşitlik Stratejik Planları

YG21: Yerel Gündem21

YSÇG: Yerel Siyaset Çalışma Grubu

TABLÖLAR

Tablo 1: 1999, 2004, 2009 ve 2014 Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Yerel Yönetimlerdeki Seçilmiş Kadın Oranı.....	64
--	----

İÇİNDEKİLER

KABUL-ONAY.....	i
KİŞİSEL KABUL SAYFASI.....	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR.....	vi
TABLolar.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
YEREL YÖNETİMLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ	3
1.1.Yerel Yönetim Kavramı.....	3
1.2. Yerel Yönetimlerin Batıdaki Tarihsel Gelişimi	4
1.3. Osmanlı Döneminde Yerel Yönetimler	7
1.3.1. Osmanlı Klasik Döneminde Yerel Yönetimler.....	7
1.3.2. Tanzimat Sonrası Yerel Yönetimler.....	9
1.3.3. 1850 Sonrası Yerel Yönetimler	10
1.4. Cumhuriyet Döneminde Yerel Yönetimler.....	13
1.4.1. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında ve Tek Parti Döneminde Yerel Yönetimler	13
1.4.2. 1950'li ve 1960'lı Yıllarda Yerel Yönetimler	17
1.4.3. 1970'li ve 1980'li Yıllarda Yerel Yönetimler.....	19
1.4.4. 2000'li Yıllarda Yerel Yönetimler	21
İKİNCİ BÖLÜM	22
TÜRKİYE'DE KADINLARIN SİYASİ HAKLARINI KAZANMASI ve KADIN HAREKETLERİ.....	22
2.1. Dünyada Kadınların Siyasi Haklarını Kazanması.....	22
2.2. Osmanlı Döneminde Kadın Hareketleri ve Temsili	30
2.2.1. İslamiyet'ten Önce ve Osmanlı'nın İlk Yıllarında Kadının Konumu	30
2.2.2. Klasik Dönemde Kadının Konumu.....	32
2.2.3. Tanzimat Sonrası Kadın Hareketleri.....	33
2.2.4. Meşrutiyet Döneminde Kadın Hareketleri	34
2.2.5. Savaş Yıllarında Kadın Hareketleri	39
2.3. Cumhuriyet Döneminde Kadın Hareketleri ve Temsil.....	40
2.3.1. Kadınlar Halk Fırkası'nın Kuruluşu ve Amacı	42
2.3.2. Türk Kadınlar Birliğinin ve Türk Ocaklarının Kadın Hareketine Etkileri	43

2.3.3. Kadınların Yerel Yönetimlerde Seçme-Seçilme Hakkını Elde Etmeleri ..	46
2.3.4. Kadınların Muhtarlık ve İhtiyar Heyeti Seçme-Seçilme Hakkını Elde Etmeleri	47
2.3.5. Kadınların Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkını Elde Etmeleri	47
2.3.6. 1935 Sonrası Türkiye Kadınlar Birliği ve Kadın Sorununa Uluslararası Yaklaşım	49
2.3.7. 1940'lı ve 1950'li Yıllarda Kadın Hareketleri.....	51
2.3.8. 1960'lı ve 1970'li Yıllarda Kadın Hareketleri.....	52
2.3.9. 1980'li Yıllarda Kadın Hareketleri	52
2.3.10. 1990'lı Yıllarda Kadın Hareketleri.....	55
2.3.11. 2000'li Yıllarda Kadın Hareketleri	57
2.4. Yerel Yönetimlerde Kadınların Temsili	62
2.5. Günümüzdeki Kadın Örgütleri ve Çalışmaları	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	70
YEREL YÖNETİMLERDE KADIN	70
3.1. Kent Konseyi Kadın Meclisleri.....	71
3.2. Kadın Dostu Kentler	77
3.3. Yerel Eşitlik Eylem Planları	81
3.3.1. Yerel Eşitlik Eylem Planlarının Amacı	82
3.3.2. Yerel Eşitlik Eylem Planları Neden Gerekli?	82
3.3.3. Türkiye'de Yerel Eşitlik Eylem Planları.....	83
3.4. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme	86
3.4.1. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Yaklaşımının Amaçları	89
3.4.2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Gelişimi	90
3.5. Kota Uygulamaları	94
3.6. Yerel Yönetimlerde Kadın Temsiline İlişkin Sorunlar.....	99
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	106

GİRİŞ

Yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulmuş kurumsal yapılar tarihin her döneminde var olmuştur. Bugün bu hizmet üretme alanı yerel yönetimler başlığı altında incelenmekte ve iki boyutuyla akademik ve yönetsel tartışmalara konu olmaktadır. Bunlardan birincisi hizmet üretimi ikincisi ise yerel yönetimler eliyle demokratik bir yapının oluşturulması ya da demokratik yönetimin tabana yaygınlaştırılmasıdır. Özellikle temsili demokrasinin seçim sistemleri ile parti ve lider hegemonyasına dayalı eksiklikleri nedeniyle son yıllarda sıklıkla eleştirilmesi, yerel yönetimler eliyle aktif siyasetin yaygınlaştırılmasını daha önemli hale getirmiştir.

Konu demokratik yönetim olduğunda ister merkezi hükümet düzeyinde olsun isterse yerel yönetimler düzeyinde siyasete katılım mekanizmaları öncelikle incelenen konuların başında gelmektedir. Bu çerçevede özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların aktif siyasete katılımı sorunlu bir alandır. Yapılan pek çok çalışma bu ülkelerde kadınların siyasete yalnızca seçimden seçime oy verme şeklinde katıldıklarını; aktif olarak katılmadıklarını göstermektedir.

Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda da benzer vurgular dikkati çekmektedir. Oysa kadın hareketinin ülkemizde yüz yılı aşkın bir geçmişi bulunmaktadır. Köklü bir miras üstünde yükselen toplumsal yapının neden sorun ürettiği önemli bir inceleme alanıdır. Bu tez hem mirası hem de ortaya çıkan sorunları ortaya koyma amacına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Kadın hareketi Osmanlı'nın son dönemlerinde başlamış ve Cumhuriyetin ilk yıllarında hızını kaybetmemiştir. Kadınların siyasi haklarını elde etmelerinden sonra durağanlaşan kadın hareketi 1980'li yıllarla birlikte tekrar canlanmıştır. 1990'lı yıllarda kurumsallaşan kadın hareketi ve kadın kuruluşları 2000'li yıllarda kadınların temsiline ilişkin önemli kampanyalar yürütmüştür.

Ülkemizde neredeyse nüfusun yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Ama siyasi olarak temsil durumuna bakıldığı zaman kadınların temsil edilmediği ya da edilemediği görülmektedir. Bunda içinde bulunduğu toplumun geleneksel aile yapısı, siyasetin erkek işi olarak görülmesi, kadının erkeğe göre daha naif yetiştirilmesi, anneliğin getirdiği sorumluluklar vb. durumlar etkili olmaktadır. Bütün bu sebeplerin kadını kamusal alandan dışladığı görülmektedir. Bunun düzeltilmesi için toplumdaki kadın algısının değiştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bir toplum oluşturmak ve kadınların erkeklerle eşit olduğu bir toplumsal düzenden söz edebilmek için öncelikle kadınlara daha yakın olan yerel yönetimlerden değişime başlanmalıdır. Bu bağlamda 1990'lı yıllarda yerel yönetimlerde, öncelikle Gündem-21 ve Yerel Gündem-21'ler ile kent konseyleri oluşturulmuştur. Bunu Birleşmiş Milletler Ortak Programı (BMOP) kadın dostu kentler projesi takip etmiştir. Buna bağlı olarak belediyelerden yerel eşitlik eylem planları hazırlamaları istenmiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe çalışmaları da bazı pilot belediyelerde uygulanmaya başlamıştır.

Bu tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, yerel yönetimlerin tarihsel gelişimi incelenmiştir. Osmanlı İmparatorluğunda yerel yönetimler ve Türkiye Cumhuriyeti'nde yerel yönetimler dönemsel olarak incelenmiştir. Yerel demokrasi arka planında yerel katılım konusu öncelikle incelenen alan olmuştur.

Tezin ikinci bölümünde, kadınların siyasi haklarını kazanmaları ve kadın hareketine değinilmiştir. Bu bağlamda, dünyada kadınların siyasi haklarını kazanmak için verdikleri mücadeleler ülke örnekleri ile ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler ve Kadın Konferanslarının kadın hareketine etkilerine bakılmıştır. Osmanlı Döneminde kadın hakları ve temsili ve Türkiye'de kadın hakları ve temsili dönem dönem ele alınmıştır. Yerel yönetimlerde kadının temsili ayrıntılı olarak incelenmiştir. Günümüzdeki kadın örgütleri ve çalışmalarına değinilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde ise, yerel yönetimlerde kadının konumu ele alınmıştır. Bu çerçevede kadınların yerel siyasete aktif katılımını sağlamaya yönelik Türkiye örnekleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Kent konseyi kadın meclisleri, kadın dostu kentler, yerel eşitlik eylem planları, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ve kota uygulamalarının kadınların yerel siyasetteki temsil ve katılımına etkileri inceleme başlıklarını oluşturmuştur. Bu başlıklar altında tez yerel yönetimlerde kadın temsiline ilişkin sorunları vurgulama amacına yöneliktir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YEREL YÖNETİMLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yerel yönetimler, merkezi hükümetin dışında, içinde bulunduğu coğrafi alandaki yerel halkın, ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulan yerel birimler olarak tanımlanabilir. Yerel yönetimlerin Antik Yunan ve Roma'ya kadar giden uzun bir tarihi süreci vardır. İlk oluştukları zamanki görevleri günümüzdeki görevlerinden farklı şekilde oluşmuş, merkezi yönetime ait olan hizmetleri yerine getirmiştir. Günümüzdeki anlamda yerel yönetim biçimine gelene kadar belirli aşamalardan geçmişlerdir. Sanayi Devrimi'nin etkisi ile modern anlamda yerel yönetim birimleri oluşturulmuştur. Dünyada bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı İmparatorluğu'nda da klasik dönemdeki yapılar bırakılarak modern anlamda yerel yönetimlere ilişkin düzenlemelere gidilmiştir.

Tezin ilk bölümü yerel yönetimlerin tarihsel gelişimine ayrılmıştır. Ancak bölüm başında kısa da olsa yerel yönetim kavramına ilişkin açıklamalara yer verme gereği duyulmuştur.

1.1.Yerel Yönetim Kavramı

Yerel yönetimleri kavram olarak şu şekilde ifade edebiliriz; “merkezi yönetimin dışında, yerel bir topluluğun ortak ihtiyacını karşılamak amacı ile oluşturulan, karar organlarını doğrudan halkın seçtiği, özerk bir yönetim yapısına sahip olan ve yerel örgütlenme modeli olarak tanımlanan bir yönetim biçimidir”.¹ “Yerel yönetim ya da ‘yerinden yönetim’, yönetim biliminde ‘adem-i merkeziyet’ (decentralisation) olarak da bilinen bir kavramdır”.² Lakin dilimizde “mahalli idare” İngilizce ‘de de ”local administration”, ”municipal administration” ve “local/municipal government” gibi diğer başka kelimeler de “yerel yönetim” manasında kullanılmaktadır.³

Kaya Projesi'nde ise yerel yönetimler şu şekilde ifade edilmektedir: “belirli bir coğrafi alanda yaşayan yerel topluluğun bireyelerine, bir arada yaşamak nedeni ile kendilerini

¹ Yeter Çiçek, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Yerel Yönetimler”, **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.11, S.1, Nisan 2014,(Erişim) <http://www.sbd.ksu.edu.tr/article/view/5000035246/5000034401>, 30 Eylül 2016,s.54.

² Ruşen Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 7. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 2011, s.21.

³ Ernur Genç, “ Demokratikleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, C.10, S.1, 2015,(Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/17948>, 7 Ocak 2017, s.277.

en çok ilgilendiren konularda hizmet üretmek amacıyla kurulan, karar organları (kimi durumlarda yürütme organları) yerel toplulukça seçilerek göreve getirilen, yasalarla belirlenmiş görevlere ve yetkilere, özel gelirlere, bütçeye ve personele sahip, merkezi yönetimle olan ilişkilerinde yönetsel özerklikten yararlanan kamu tüzel kişileri”dir.⁴

Keleş’e göre, “yerel yönetimler belli ereklerle ulaşmak, belli gereksinimlere yanıt vermek üzere, toplumların tarihsel gelişmesine koşut olarak ortaya çıkmış birimlerdir. Yanıt verdikleri gereksinimler ve gelişmelerini sağlayan etmenler, siyasal, yönetsel ve toplumsal nitelikler taşırlar”.⁵

Yerel yönetim birimleri, farklı ülkelerde farklı adlarla ifade edilmektedir. Bu duruma bir kaç örnek verecek olur isek: İngiltere'nin yerel yönetim birimleri: County, District, Parish'dir⁶, Fransa'da yerel yönetim birimleri: Bölgesel yerel idareler, il yerel yönetimleri ve komünlerdir⁷, İspanya'nın yerel yönetim birimleri: Bölgesel yönetim, il yönetimi ve belediyeler, İtalya'da ise yerel yönetim birimleri: Belediyeler, iller, metropoliten kentler ve bölgelerden oluşmaktadır.⁸ Türkiye'de ise yerel yönetim birimleri, il özel idaresi, belediye ve köy idarelerinden ibarettir.

1.2. Yerel Yönetimlerin Batıdaki Tarihsel Gelişimi

“Bugün, ‘yerel yönetim’, ‘kent yönetimi’, ‘belediye’, ‘kent’ ya da ‘komün’ denildiğinde, ilk olarak akla, yerel topluluğa kamu hizmeti götüren, yönetsel”, siyasi ve toplumsal birimler gelmektedir. Hâlbuki ilk yerel yönetimler, askeri yapılanma, milli savunma ve suçluların cezalandırılması gibi günümüzde merkezi yönetime bırakılan görevleri yapmıştır.⁹ Ortaylı’ya göre yerel yönetim, “siyasal hukuki bir kavram ve sosyal-idari bir kurum olarak geç ortaçağlar Avrupa'sının ürünüdür. Sahip olduğu mali kaynakları kendi organlarının kararları doğrultusunda kullanan özerk bir

⁴ Hasan Yaylı, Gülçin Eroğlu, “Yerel Katılım Bağlamında Türkiye’de Kadın Temsili”, **International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)**, Özel S. 3, Temmuz 2015, (Erişim) http://www.icsjournal.com/Makaleler/620514944_si3_44_318.pdf, 14 Kasım 2016, s.507.

⁵Keleş, a. g. e.,s.23.

⁶ Rabia Bahar Üste, “Yerel Yönetimlerde Demokratikleşme”, **Türk İdare Dergisi**, S. 448, 2005, (Erişim) <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/R.B.Üste49-60.doc>, 14 Şubat 2018, s.50.

⁷ Rafet Çevikbaş, " Yerel Yönetimlerde Siyasal Katılım", **Türk İdare Dergisi**, S.461, 2008, (Erişim) <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/rafetcevikbas461.doc>, 14 Şubat 2018, s.86.

⁸Fikret Toksöz, **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Yerel Yönetimler**,(Erişim) <http://projects.sklinternational.se/tuselog/files/2013/07/AVRUPA-BIRLIGI-VE-TURKIYEDE-YEREL-YONETIM1.pdf>, 25 Eylül 2016, s.77-91.

⁹ Keleş, a. g. e., s.31.

mali-idari yapı ve bu yapının tüzel kişilik kazanması yoluyla şehirlerin özgürleşmesi gerçekte 12. yüzyıl Avrupa'sında başlayan, boyutları bugüne uzanan tarihsel bir olgudur.¹⁰

Yerel yönetimlerin, başlangıç tarihi kesin olarak belirtilemese de kökleri Eski Yunan ve Roma'ya kadar uzanmaktadır. Başlarda "site" olarak tanımlanan oluşumlar, Ortaçağı takiben gelişim göstermiş ve toplum hayatını önemli şekilde etkilemiştir.¹¹ Ticaret ve imalatın gelişmesiyle beraber kentler büyüdüğünde, geleneksel yönetici olan toprak soyluları, kentlerin yönetiminde iktidarı tüccar-burjuva sınıfı ile paylaşmıştır. Böylece monarşilerde, yönetilenlerin bir kısmının yönetime katılması, yerel yönetimlerin doğmasıyla gerçekleşmiştir. Merkezi yönetimden özerklik almaları ise bir evrim sonucu olmuştur.¹²

Özel'in ifadesiyle komünler, belli bir toprak parçası üzerinde toplu halde ve komşuluk ilişkileri içinde yaşayanlardan oluşan doğal yerleşme birimi niteliğindeki topluluklardır. Günümüzdeki yerel yönetimler, komünlerin yönetim yönünden örgütlenmesi ve hukuki açıdan yetkilendirilerek tüzel kişi haline getirilmesidir.¹³ "Bu komünler, demokratik niteliklerini kaybederek merkezi yönetimin bir uzantısı haline geldikleri 16. yüzyıla kadar 'demokrasi idealini' yaşatmışlardır".¹⁴

Komünlerin yaygın olarak görüldüğü ve gelişme gösterdiği ülke Fransa olmuştur. Fransa, Avrupa'da birliğini sağlayabilmiş ve güçlü merkezî monarşinin uygulandığı ülkeler içinde de yerini almıştır.¹⁵ Ortaylı'nın belirttiğine göre "Fransa'da ilk Komün, 1066 yılında bir krali fermanla bu statüyü elde eden Mans bölgesidir. Bu komün böylece ayrı bir idari örgüte, yargıya ve maliyeye ve milice burgeoise denenen kolluk kuvvetine sahip olmuştur. Ancak yerel yönetimlerin Fransa'daki gücü zamanla

¹⁰ İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda İdari Modernleşme ve Mahalli İdareler Alanındaki Gelişmeler", **İdare Hukuku ve İlimler Dergisi**, C.3,S.1-3, 1982,(Erişim) <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuihid/article/view/1023002776/1023002367>, 02 Ekim 2016,s.137.

¹¹ Mehmet Özel, "Yerel Yönetim Bilimi ve Ayrı Bir Disiplin Olarak Gelişme Sorunu", **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 3, 2014,(Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/uaifd/article/view/5000182295/5000161398>, 11 Ekim 2016, s. 157.

¹²Ali Eşref Turan, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2008,s. 1-2.

¹³ Özel, a. g. m., s. 157.

¹⁴ Mustafa Yıldırım, "Yerel Yönetimlerde Değişim Yönetimi", **Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi**, C. 1, S. 2, Temmuz 2015,(Erişim) https://mpr.ub.uni-muenchen.de/69625/1/MPRA_paper_69625.pdf, 25 Eylül 2016,s.117.

¹⁵ Tarkan Oktay, "Belediye Kurumunun Tarihsel Gelişimi", Editör: Recep Bozlağan ve Yüksel Demirkaya, **Türkiye'de Yerel Yönetimler**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s.125.

merkezi krallık tarafından kısılmış ve bugünkü niteliklerine ulaşmaları için büyük Fransız Devrimini beklemeleri gerekmiştir”.¹⁶

Devrimin akabinde, Fransa'nın yönetim yapısında değişikliğe gidilmiştir. Taşra yönetiminde Generallikler kaldırılarak yerine 83 vilayet (Département) oluşturulmuştur. Yaklaşık olarak 44 bin civarındaki şehir ile kilise yönetim bölgeleri coğrafi boyutları dikkate alınmaksızın Komün adını almıştır. Gerek vilayetlerde gerekse de komün yönetimlerinde seçilmiş karar organları oluşturulmuştur.¹⁷

Sanayi Devrimi sonrasında İngiltere’de, yerel yönetimler demokratik haklarını elde etmiştir. Devrimin meydana getirdiği teknolojik, sosyal ve ekonomik gelişim kırsal kesimdeki halkın hızla şehirlere göçmesine neden olmuştur. Bu durumda şehirlerde kontrolsüz nüfus artışını beraberinde getirmiştir.¹⁸ “Örneğin, dönemin önemli şehirlerinden Manchester’ın nüfusu 1760-1830 yılları arasında 17 binden 180 bine çıkmıştır. Hızlı şehirleşmenin yol açtığı çarpık yerleşim düzeni, konut açığı, çevre kirliliği, aydınlatma, su, kanalizasyon ve ulaşım alanlarındaki alt yapı yetersizlikleri, güvenlik ve sağlık problemleri şehirlerin ortak görüntüsünü yansıtmıştır”.¹⁹

Oktay’ın ifadesine göre İngiltere’de, şehirlerdeki sorunlara çözüm bulmak gayesiyle ilk başlarda hizmete yönelik yönetim yapıları ortaya çıkarken, daha sonrasında ise demokratik yönü ağır basan yönetim birimleri gelişmiştir.²⁰ “Bu dönemde İngiltere’de şehirler, belediye başkanı ve belediye meclisinden oluşan bir yönetime sahiptir. Belediye meclislerinin merkezî yönetim karşısındaki durumları yanında görev ve yetkileri kral tarafından o şehre verilen berata göre şekillenmiştir. Şehir yönetimiyle ilgili olarak il düzeyinde görevli sulh yargıçlarına bazı idarî görevler de verilmiştir”.²¹

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Avrupa’da modern belediye kurumları, Sanayi Devrimi ile başlayan süreçte ekonomik, sosyal ve siyasal etkenlerin etkisiyle dönüşen şehirlerde gelişim göstermiştir.²² 19. yy. da günümüzdeki belediye benzeri ilk oluşum İngiltere’de 1835 yılında yasa ile kurulmuştur. Seçme ve seçilme

¹⁶ Ortaylı, a. g. m., s.139.

¹⁷ Oktay, a. g. e., 125-126.

¹⁸ Tarkan Oktay, **Yerel Siyaset Bağlamında Belediye Meclis Komisyonları: Marmara Bölgesi Örneği**, Marmara Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul, 2013, (Erişim) http://www.tarkanoktay.net/index_htm_files/tarkan%20oktaybelediye%20meclisi%20imar%20komisyonu%20uyeleri.pdf, 3Ağustos 2014, s.35.

¹⁹ Oktay, “**Belediye Kurumunun Tarihsel Gelişimi**”, s.123.

²⁰ Oktay, **Yerel Siyaset Bağlamında Belediye Meclis Komisyonları: Marmara Bölgesi Örneği**, s.35.

²¹ Oktay, “**Belediye Kurumunun Tarihsel Gelişimi**”, s.124.

²² Oktay, s. 123.

hakkı yalnızca mal sahibi erkeklere tanınmıştır. Mal sahibi olmayanların seçilebilmesine ancak 1894 yılında olanak verilmiştir.²³ Kadınların yönetimde söz sahibi olabilmesi ya da en azından oy kullanabilmesi o günün koşullarında İngiltere’de bile söz konusu olmadığına altını çizmek gerekiyor.

Urhan’ın ifadesiyle “yerel yönetim olgusu, gelişmiş ülkelerde endüstri devriminin ortaya çıktığı ve modern anlamdaki yerel yönetim örgütlenmesinin hayata geçirildiği 18. ve 19. yüzyıllarda başlamış olup ekonomik ve toplumsal değişmeye paralel bir gelişme izlemiştir”.²⁴

1.3. Osmanlı Döneminde Yerel Yönetimler

Osmanlı döneminde yerel yönetimler bölümünde, İslamiyet öncesi Türk kadınının konumu Osmanlı klasik döneminde yerel yönetimler başlığı içinde yer almıştır. Tanzimat sonrası yerel yönetimler ve 1850 sonrası yerel yönetimler bu bölümünde araştırılan diğer konu başlıklarıdır. Son kısımda günümüzde de yer alan yerel yönetimlerin tarihçesi irdelenmiştir.

1.3.1. Osmanlı Klasik Döneminde Yerel Yönetimler

Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik döneminde, günümüzdeki anlamda yerel yönetim birimleri bulunmamaktadır. Yerel yönetim birimi olarak belirtilmese de hizmetleri yerine getiren birimlerde var olmuştur. Bunların içinde en göze çarpanları ve önemli olanları kadılık kurumu, vakıflar ve loncalardır.²⁵

Klasik dönemde Osmanlı şehrinin yönetimi ve yargı işleri, ilmiye sınıfından gelen kadınlara bırakılmıştır. Ortaylı’nın belirttiğine göre “kadı, sadece şehrin değil, civardaki köy ve nahiyelerin de mülki amiri ve yargıdır. Merkez bürokrasisinin üyesi olan kadı belirli bir süre için tayin edildiği bu bölgede yargının, kolluk işlerinin, mali görevlerin

²³ İlhan Tekeli, “Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi”, **Amme İdaresi Dergisi**, S. 16/2, Haziran 1983, (Erişim)http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/71d2169e06d86c6_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi, 16 Şubat 2018, s.6.

²⁴ Vahide Feyza Urhan, “Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması”, **Sayıştay Dergisi**, S.70, Temmuz-Eylül 2008, (Erişim) <http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der70m4.pdf>, 01 Ekim 2016, s.86.

²⁵ Hasan Yaylı, **Türkiye’de Belediyelerin Yeniden Yapılandırılması**, Kırıkkale Belediyesi Yayınları, Kırıkkale, 2009, s.17.

sorumlusudur”.²⁶ Kadılar, yargının sağladığı güçle, şimdiki anlamda belediyenin bulunmadığı bir yapıda, şehir işlerinin temel idarecisi olarak yerel hizmetlerin düzeninden de sorumlu olmuştur. Bu görevleri gereği kadılar, vakıf, lonca ve mahallerin denetim yetkisini de elinde bulundurmuştur.²⁷

Birçok farklı görevi olan kadının bazı yardımcıları vardır. Bunlar, naib, imam, subaşı ve muhtesiptir. Şehrin güvenliğinden kadıya karşı sorumlu olan yardımcısı subaşıdır. Bir nevi emniyet amiridir. Muhtesip günümüzdeki zabıtaya benzer görevleri olan, kadının belediye işlerinden sorumlu olan yardımcısıdır. ”Muhtesibin görevi, bazı temel tüketim maddelerine narh koymak, bunu denetlemek, çarşı ve pazar işlerine nezaret etmek, tartı ve ölçü aletlerini kontrol etmek, gıda maddelerinin üretildiği ve satıldığı dükkân ve işletmeleri denetlemektir”.²⁸

Diğer hizmet birimi olan vakıfların verdiği hizmetlere bakılacak olursa: “Vakıflar kamu yararına çalışan kuruluşlar olarak, su, mezarlık, aydınlatma, ulaşım, bakım, temizlik, sağlık, kültür, eğlence ve sosyal yardım gibi bugünkü belediyelerin verdiği hizmetleri uzunca bir süre yerine getirmiştir”.²⁹ Turan’ın belirttiğine göre, devrin imar ve sosyal yardım biçiminin örneklerini oluşturan çeşme, han, köprü, hastane, aşevi, imarethaneler; padişahların, vezirlerin, diğer bireylerin kurdukları vakıflar tarafından yaptırılmıştır.³⁰

Son hizmet birimi olarak Loncalara bakılacak olursa: Usta- çırak ilişkisine göre yapılanmış esnaf birliklerinden Loncalar meydana gelmiştir. Loncaların görevleri ise, kendi içinde yer alan meslek gruplarının denetimini yapmak, üyeler arasındaki sorunları çözmek ve vatandaş ile hükümet arasında aracı kurum olmaktır. Loncalar ayrıca, çarşı ve pazar yerlerinin nizamı, temizliği ve ışıklandırılması gibi görevleri de yerine getirmiştir.³¹

²⁶Ortaylı, a. g. m., s.140.

²⁷ Oktay, a. g. e., s.128-129.

²⁸ Feyzullah Ünal, “Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü” , **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.30, Ağustos 2011, (Erişim) http://uvf.ulakbim.gov.tr/uvf/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&c=ebsco&ano=133781_3c837802d562b1a3a9767e6143a439aa&?, 02 Ekim 2016, s.242.

²⁹ Yakup Altan, "Meclis-i Meb'usan Zabıt Cerideleri (1293-1877) Üzerinden Türk Belediyeciliğini Anlamak", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.14, S.2, 2009, s.296.

³⁰Turan, a. g. e., s. 2.

³¹Çiçek, a. g. m., s.57, Kemal Kaya, “Tanzimat’tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.26, S. 41, 2007, (Erişim)<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/38/326.pdf>, 16 Şubat 2018, s.102.

Belediye hizmetini yerine getiren diğer memurlar; şehremini, ayan, voyvoda, şehir naibi, şehir kethüdası, köy kethüdası ve çöplük subaşılardır. Büyük yerlerde bu hizmetleri ayan, voyvoda ve şehir kethüdarları yerine getirirken küçük yerleşim yerlerinde köy kethüdarları bu görevi ifa etmiştir.³²

19.yüzyılın yarısına kadar İmparatorlukta yerel hizmetleri bu kurumlar yerine getirmeye çalışmıştır. Ama değişen şartlarla birlikte bu kurumların yetersiz kalması yerel yönetimlerde reformu kaçınılmaz kılmıştır.³³

1.3.2. Tanzimat Sonrası Yerel Yönetimler

19. yüzyılın ilk yılları Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılı manada modernleşmeye başladığı dönem olmuştur. III. Selim ve II. Mahmut zamanında askeriyede modernleşme gerçekleştirilmiştir. Sened-i İttifak ve 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın ilanını takip eden süreçte yerel yönetimler anlamında yeni bir evreye girilmiştir.³⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nda yerel yönetimler, Tanzimat'ın ürünüdür.³⁵

Tanzimat'ın akabinde, kötü mali gidişata dur demek için vali, ayan ve eşrafın elinden bu yetkileri alınmıştır. Gidişatı düzeltmek için vali düzeyinde yetkili "muhasıl" adıyla maliye memuru atanmış, kendisine yardımcı olması için "Muhassıllık Meclisleri" kurulmuştur. Meclis üyelerinin bir kısmını seçilmiş kişiler diğer kısmını da o yörenin kamu işlerini yürüten görevliler oluşturmuştur. Gayrimüslimlerin bulunduğu yerlerde meclise, metropolid, hahambaşı ve kocabaşı gibi din temsilcileri de dahil olmuştur.³⁶ "Temel görevleri verginin tespiti ve tahsili olan bu meclis, merkezi idarenin bir uzantısı olması ve hiçbir özerkliklerinin olmamasına rağmen, bazı üyelerinin seçimle işbaşına gelmeleri nedeniyle, yerel yönetim kurumlarının ilk örneği olarak

³² Kaya, a. g. m., s.102.

³³Çiçek, a. g. m., s.57.

³⁴Buğra Özer ve Mustafa Ökmen, "Türkiye'de Yerel Yönetimler: Yapısal-İşlevsel Görünüm, Sorunlar ve Arayışlar", Editör: Mustafa Ökmen ve Fikret Elma, *Türk Dünyasında Yerel Yönetimler, 1. bs.*, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul, 2013, (Erişim) <http://www.tdbb.org.tr/tdbbyayin/dosya20130718170227.pdf>, 03 Ağustos 2014, s.18.

³⁵ Kemal Görmez, "Demokratikleşme Açısından Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim İlişkileri", **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.2, S.1, 2000, (Erişim) <http://www.iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/viewFile/483/473>, 05 Ekim 2016, s.82.

³⁶ Bilal Eryılmaz, "Belediyelerde Demokrasi Geleneği ve Değişim İhtiyacı", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.11, S.3, Temmuz 2002, (Erişim) http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/6195fa8a3d2a280_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yoneti mler%20, 03.Ekim 2016, s. 6-21.

adlandırılmıştır. Memleket Meclisleri diye de anılan Muhassıllık Meclisleri, beklenen idari ve mali amaçları gerçekleştiremediği için, 1841 yılında yetkileri valilere devredilerek kaldırılmıştır”.³⁷

1.3.3. 1850 Sonrası Yerel Yönetimler

Şehirlerin değişen yapısı ve yeni gereksinimlerin oluşması, İstanbul başta olmak üzere liman kentlerinin düzensizliği, ortaya çıkan salgın hastalıklar, yangınlar ve çarpık kentleşme gibi sorunlar dönemin yöneticilerini, iş adamlarını ve yabancı devlet adamlarını rahatsız etmiştir. Kırım Savaşı nedeniyle yaşanan nüfus artışı sonucu yetersiz kalan belediye hizmetleri sıkıntıya neden olmuştur. ³⁸ Bu durum İstanbul’da bulunan müttelik subayların, yabancı devlet adamları eliyle, hiç olmazsa İstanbul ve liman kentlerinde minimum düzeyde kent hizmeti verecek bir yapının oluşturulması için Osmanlı yönetimine iletilmesiyle birlikte dış baskıya dönüşmüştür. Bu sorunu çözmek için, 16 Ağustos 1855 tarihinde Takvim-i Vekayi’de yayınlanan bir tebliğ-i remi ile İstanbul’da “şehremaneti” adıyla bir belediye teşkilatı kurulup, İhtisap Nezareti ortadan kaldırılmıştır.³⁹

Yeni kurulan bu “Şehremanetinin, şehrin zorunlu ihtiyaç maddelerinin sağlanmasına dikkat etmek, narh koymak ve uygulatmak, yol ve kaldırım yaptırıp onarmak, temizlik işleri ve esnafın kontrolü gibi görevleri bulunmaktadır”.⁴⁰

Kurulan bu yeni yapıyı “Şehremini” ve “Şehir Meclisi” oluşturmaktadır. Bu yapıyı yönetecek olanlar, Babiâli’nin önerisi ve Padişah’ın atamasıyla belirlenmiştir. “Şehir Meclisi, Şehremini, 2 muavin ve 12 üyenin katılımıyla toplam 15 kişiden oluşmuştur”. Meclis üyelerinin görev süresi 4 yılın sonunda dolar ve yerlerine yenileri atanır. Ama Şehremini için belirtilen bir süre yoktur.⁴¹ Görüldüğü gibi henüz bir seçim mekanizmasından ya da seçimle gelen görevlilerden bahsetmek bu tarih itibarıyla mümkün değildir. Atama yöntemi cari yöntem olarak benimsenmiştir

³⁷ Süleyman Yaman Koçak ve Ali Ekşi, ”Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye’de Yerel Yönetimler”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 21, Mayıs 2010, ,(Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sufesosbil/article/viewFile/5000057479/5000054638>, 01 Ekim 2016, s.297.

³⁸Altan, a. g. m., s.297-298.

³⁹Yaylı, a. g. e., s.29-30.

⁴⁰Ünal, a. g. m., s.243.

⁴¹ Oktay, a. g. e., s.136.

1856 yılında, üyelerinin büyük kısmını yabancıların oluşturduğu İntizam-ı Şehir (Kent düzeni) Komisyonu İstanbul'da kurulmuştur. Bu komisyonun işlevi, kurulması planlanan belediye teşkilatlarına dair önerilerde bulunmaktır.⁴² Komisyon, ilk çalışmasını belediyeye ait hizmetlerden olan yol yapımı, kaldırım çalışması, çöplerin toplanması ve aydınlatmayla alakalı hizmetlerin iyileştirilmesine yönelik yapmıştır. Ayrıca, yeni kurulan Şehremaneti'ne gelir kaynağı oluşturmak gayesiyle araba ve hayvanlardan vergi alınması, kaldırım yapımındaki masraflara dükkân ve ev sahiplerinin de dahil olmasını öngören düzenlemeler hazırlamıştır.⁴³

Komisyon 16 Ocak 1858'de bir tebliğ yayımlanarak İstanbul, Adalar ve Boğaziçi'nin 14 belediye dairesine ayrıldığı; ama hepsinin birden faaliyete geçmesinin masraflı ve gerçekçi olmayacağı düşünüldüğünden Beyoğlu-Galata çevresini içeren Altıncı Daire'de uygulamaya başlanacağını bildirilmiştir.⁴⁴

Batılı anlamda ilk belediye örgütü, Galata ve Beyoğlu semtlerinde “Altıncı Daire-i Belediye” ismiyle kurulmuştur. Bu daire Paris örnek alınarak oluşturulmuştur. “Altıncı Daire-i Belediye”, 11 üyesi olan, başkanın atama ile geldiği bir meclisten oluşmuştur. Daire, direkt olarak Babıâli'ye bağlanmıştır.⁴⁵

Altıncı Daire'nin belediye hizmeti olarak yaptığı işlerden bazıları şunlardır: Mahalle, çarşı ve pazar yerlerinin nizam ve temizlik işleri, yol yapımı, kaldırım yapımı, lağım ve su yollarının yapım işleri ve bakımı; gıda maddelerine narh kontrolü (1865'ten itibaren narh kaldırıldı) ve sokakların aydınlatılmasıdır (1865'ten itibaren gerçekleşti). Altıncı Daire, 1913 yılına kadar var olmuş, bu tarihten sonra daireler kapatıldığı için belediye hizmetleri Şehremaneti tarafından sağlanmıştır.⁴⁶

Taşra şehirlerinde neler yaşanıyor diye bakılacak olursa: Taşra şehirlerinde de belediye örgütlerinin kurulması yönünde benzer girişimler de bulunulmuştur. Altan'ın belirttiğine göre, “taşra şehirlerinde ilk belediyeler 1864 Vilayet Nizamnamesi ile örgütlenmeye başlamıştır. Nizamname'nin 4. maddesinde her köyün bir belediye dairesi sayılacağı belirtilmiş, belediyelerin kurulmasını düzenleyen kurallara ise yer

⁴²Keleş, a. g. e., s.136.

⁴³Oktay, a. g. e., s.137.

⁴⁴Turan, a. g. e., s. 3.

⁴⁵Altan, a. g. m., s.298-299.

⁴⁶Hakkı Uyar, “Türkiye’de ve Dünya’da Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe”, **Aydınlanma** 1923, S. 51,Kış 2004, (Erişim)<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/6.pdf>, 05.Ağustos 2014, s.3.

verilmemiştir. Nizamname 'de sözü edilen belediye örgütleri tüm taşra şehirlerinde kurulamamıştır.”⁴⁷

Önemli liman kentlerinden olan Tunus, Rusçuk, Selanik, İskenderiye, İzmir, Trabzon, Varna ve ticaret ve ulaşım merkezlerinden, Mezopotamya, Suriye ve Tuna'da belediyeler kurulmuştur. Bu şehirlerde belediye kurulmasını Anadolu'daki bazı büyük kent merkezleri izlemiştir(Kayseri, Aydın, Konya, Gaziantep).⁴⁸

“Taşra şehirlerinde asıl gelişmeler ise 1871 İdare-i Umumiye-i Vilâyet Nizamnamesi ile gerçekleşmiştir”.⁴⁹ “Bu nizamname, çağdaş biçimde bir yerel yönetim mekanizmasının gelişmesinde, sivil bürokrasinin rolünün başkent dışındaki idari mevkilere yayılmasında ve halkın siyasi ve bürokratik süreçlere katılımının artmasında bir dönüm noktası olarak göze çarpmaktadır”.⁵⁰ Taşrada belediye yönetimleri, Osmanlı'nın taşrayı merkezi yönetimin kontrolüne almak için başlattığı geniş idari yeniliklerin bir parçası olarak gelişmiştir.⁵¹

Yerel yönetim birimlerinden biri olan İl Özel İdareleri (İÖİ), Osmanlı zamanında 19. yy. da varlık göstermeye başlayan bir yönetim birimidir. Ortaya çıkışı 1840'lardaki “muhasıllık meclisleri”, “büyük meclis-küçük meclis”, “memleket meclisleri”, “eyalet meclisi-sancak meclisi” adlarıyla anılan yerel meclislere dayanır.⁵² “1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile valinin başkanlık ettiği il genel yönetiminin yanında her sancaktan seçilen dörder üyeden oluşan İl Genel Meclisinin bulunduğu bir il özel yönetimi de kurulmuştur. 1870 yılında çıkarılan Genel İdare Vilayet Nizamnamesi aynı sistemi korumuştur”.⁵³ İÖİ'ler, 1913 yılında 20. yüzyıl boyunca koruyacağı yapısına ulaşmıştır.⁵⁴

⁴⁷Altan, a. g. m., s.299.

⁴⁸Nurşen Gürboğa, “Osmanlı Taşrasında Belediye İdaresi: Alanya Belediyesi (1914-1915)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi**, C.7,S. 16-17, Bahar-Güz 2008, (Erişim) http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/yeni%20dergi%201617/nursen%20gurboga%202.pdf, 02 Ekim 2016, s.167.

⁴⁹Altan, a. g. m., s.299.

⁵⁰Mustafa Gençoğlu, “1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 2, S. 1, Nisan 2011, (Erişim) <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423874345.pdf>, 25 Eylül 2016, s.35.

⁵¹Gürboğa, a. g. m., s.168.

⁵²T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014), Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018..., s.5.

⁵³Çiçek, a. g. m., s.58.

⁵⁴T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014), Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018...s.5.

Köy yönetimleri, bir diğer yerel yönetim birimidir. Diğer yerel yönetim birimleri gibi Tanzimat ile ortaya çıkmamıştır. Toplumun çeşitli gereksinimleri(sosyal, siyasi, idari) sonucu meydana gelmiştir, Osmanlı'nın kuruluşundan beri var olan köy yönetimleri geleneksel olarak toplu yaşama bilincinden ortaya çıkmıştır. Günümüze kadar da varlığını koruyarak gelmiş bir yerel yönetim birimidir.⁵⁵

Köyler, yönetim tarzı olarak komün idaresinin nüvesini oluşturmaktadır. 19. yy.ın ortalarına kadar köy yöneticisi olan imamlar, padişah beratı ile atanmıştır. İmam, aynı zamanda kadının mahalledeki temsilcilerindendir.⁵⁶ 1829 yılında köylerde muhtarlık birimi kurulmuştur. Bunun nedenleri, imamların görevlerini yerine getirmede yetersiz kalmaları, vergi ve güvenlik hususundaki düzensizliğin giderilmesi, köyden kente göçün önüne geçilememesidir.⁵⁷

Köy yönetimleri, 1864 Vilayet Nizamnamesi'yle yerel yönetim birimi kimliğine kavuşmuştur. Organları, görevleri ve yetkileri ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir. 1871 tarihindeki İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile taşra birimleri yeniden düzenlenmiştir. Nizamname ile "vilayetler livalara, livalar kazalara, kazalar nahiyelere ve nahiyeler de köylere ayrılmıştır". Köy yönetimin görev ve yetki alanı genişletilmiştir. Adı geçen nizamnameler ile köy yönetimi için geçerli olan yetki ve görevlerin büyük çoğunluğu mahalle muhtarı ve ihtiyar heyeti içinde geçerli olmuştur.1913 yılında çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu Muvakkatı ile kendinden önce çıkan 1864 ve 1871 tarihli Nizamnameler ortadan kaldırılmıştır. Köy yönetimi yasal dayanağı olmayan bir yapıya dönüşmüştür.1924 yılında çıkarılan 442 Sayılı Köy Kanunu ile bugüne kadar gelinmiştir.⁵⁸

1.4. Cumhuriyet Döneminde Yerel Yönetimler

1.4.1. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında ve Tek Parti Döneminde Yerel Yönetimler

⁵⁵Gençoğlu, a. g. m., s.46, Çiçek, a. g. m., s.58, Ünal, s.244.

⁵⁶ Hikmet Çolak, "Türk Toplumunda Demokrasi ve Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi Bağlamında 1580 Sayılı Belediye Kanunu Yasama Müzakereleri", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C.13, S 49, Bahar 2012, (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ankuayd/article/view/5000003129>, 16 Şubat 2018, s.37-38.

⁵⁷ Ünal, a. g. m., s.245.

⁵⁸ Ünal, s.245.

Osmanlı'daki yerel yönetim biçimi, Cumhuriyet ile birlikte aynı şekilde devam ettirilmiştir.⁵⁹ Cumhuriyet'e, Osmanlı'dan 389 belediye miras kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki belediye sayısı daha fazlaydı lakin anlaşmalar sonucunda Türkiye'ye kalan yerlerde 389 belediye vardır.⁶⁰ Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte belediyeler bir yandan yaygınlaştırılmış, bir yandan da yeniden düzenlenmiştir.⁶¹ “Milli Mücadele Dönemi Türkiye'deki olağanüstü savaş şartlarının ortaya koymuş olduğu bir anayasal düzen dahilinde yerel yönetimleri adem-i merkeziyetçilik tabanında düzenlemiştir”.⁶²

Cumhuriyetin ile göreve gelen yerel yöneticiler, ilk olarak savaş yıllarında yıkılıp yıkılan yerleri tamir ederek temel hizmetleri olsun yerine getirmeye, azalan nüfus oranını arttırmaya(11 milyon) ve sağlık ile ilgili meselelere çözüm bulmada yardımcı olmaya çalışmışlardır. Bunlara ilave olarak başkentin, örnek bir şehir olarak yapılanması ve geliştirilmesi de eklenebilir.⁶³

Kurtuluş Savaşı yıllarında meclis hükümeti tarafından yürürlüğe konan 1921 Anayasası'nda kavram olarak belediye yer almazken “yerinden yönetim” kavramı yer almıştır. Bu Anayasa ile çağdaş ölçütlere yakın yerel yönetimlere ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar arasında, “yerel nitelikteki işlerde, vilayetlerin tüzel kişiliğe ve özerkliğe sahip olacağı hususu ile yerel yönetimlere ilişkin meclislerin yerel halk tarafından belirleneceği hükmü yer almıştır”.⁶⁴

1921 Anayasası'nda yerinden yönetim esas olup merkezi yönetim sınırlıdır. Bu özelliği onu geleneksel merkeziyetçi Osmanlı sistemi ve Osmanlı döneminin 1876 Anayasası'ndan ayırmaktadır. 1921 Anayasası, il özel idarelerini yeniden düzenlemiş ve bucakları yerel yönetim olarak kabul etmiştir. 1921 Anayasası'nda belediye yer almamıştır. Çünkü belediyelerin kaldırılıp yerine komün idarelerinin kurulması düşüncesi vardır.⁶⁵

⁵⁹Koçak, Ekşi, a. g. m., s.299.

⁶⁰ Turan, a. g. e., s.13.

⁶¹ s. 4.

⁶² Özer, Ökmen, a. g. e., s.22.

⁶³Uyar, a. g. m., s.4.

⁶⁴ Serkan Doru, " 1923-2000 Döneminde Türk Yerel Yönetimleri Üzerine Gerçekleştirilen Reform Çalışmalarının Değerlendirilmesi", **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1, 2015, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/201821>, 16 Şubat 2018, s. 124.

⁶⁵ Turan, a. g. e., s. 11.

“Cumhuriyetin ilk yılları olan bu dönemde yerel yönetimlerin yapısını ve işlevlerini belirleyen düzenlemelerin temelini 1921 Anayasası oluşturmaktadır”. Bu yıllarda merkezi yönetim ile alakalı birçok değişiklik yapılmasına rağmen yerel yönetimlerde, eski düzenlemelerin değiştirilerek kullanılması yoluna gidilmiştir.⁶⁶

Bu dönemde 1924 yılında, İstanbul Şehremanetine benzer yapıda, Ankara Şehremaneti Kanunu çıkarılmıştır. Ankara’da, İstanbul’dan farklı olarak tek bir belediye şeklinde yapılandırılmıştır. ⁶⁷ Ankara’da, şehreminiye Dahiliye Vekaleti atamıştır. Şehremaneti’nin diğer organı Cemiyet-i Umumiye-i Belediye üyelerinin seçiminde 1877 tarihli Vilayet Belediye Kanunu hükümleri uygulanmıştır. “Bununla birlikte, Ankara’daki seçimde, kanunda öngörülen belli bir emlak vergisi ödeme şartı kaldırılmıştır. İstanbul’da bütçe kabulü ve personel tayini Şehremaneti tarafından yapılabilirken, Ankara’da bu işlemlerin onayı Dâhiliye Vekâleti’ne” verilmiştir.⁶⁸

Bu dönemde; Osmanlı İmparatorluğu zamanında, çıkarılan belediye yasaları yürürlükte kalmıştır. Kurtuluş Savaşı sürerken 1920’de yapılan bir değişiklikle belediye seçimlerinde oy kullanabilmek ya da seçilebilmek için emlak ile ilgili vergi veriyor olma koşulu kaldırılmıştır. Kurtuluş Savaşı’nın hemen arkasından, 30 Kasım 1922’de kabul edilen bir yasayla ise belediye başkanlarının, belediye meclislerince kendi aralarından gizli oyla çoğunluk ilkesine göre seçilmeleri esası getirilmiştir. Böylece belediye başkanlarının vali tarafından atanmasına ilişkin yasal düzenlemeye son verilmiştir.⁶⁹

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Anayasası olan 1924 Anayasası’nda yerel yönetimler fazlaca yer bulamamıştır. Madde 85’te il özel idaresi ve belediye, vergi ile alakalı bir konuda geçmiş ama ayrıntıya girilmemiştir. “1924 Anayasası’nın 89. maddesinde ise Türkiye’nin coğrafi durumu ve ekonomik ilişkileri bakımından illere, illerin ilçelere, ilçelerin bucaklara ve bucakların da kasaba ve köylere bölünmüş olduğu ifade edilmiştir”. Ayrıca madde 90’da yerel yönetimlere tüzel kişilik tanınmıştır. Böylece köyler ilk kez tüzel kişilik kazanmıştır.⁷⁰

⁶⁶ Hasan Yaylı, Refik Yashıkaya, "Türkiye’de Yerel Hizmetlerle İlgili Yasal Düzenlemelerin Gelişimi", **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi**, C. 47, S. 2, 2012, (Erişim) http://uvf.ulakbim.gov.tr/uvf/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&c=ebsco&ano=171599_0d4e3895eb6c3451424fee8db555241f&?, 19 Ekim 2016, s.68.

⁶⁷ Yaylı, Yashıkaya, a. g. m., s.68.

⁶⁸ Oktay, a. g. e., s.148.

⁶⁹ Turan, a. g. e., s. 15-16.

⁷⁰ Doru, a. g. m., s. 124.

İkinci meclis döneminde yerel yönetimlerle alakalı önemli düzenlemeler yapılmıştır. 1924 yılında Hafta Tatili Kanunu yine aynı yıl çıkarılan Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu bu düzenlemelere örnek gösterilebilir. Yapılan değişikliklerle belediyelere mali kaynak sağlanmış ama yaşanan 1929 Ekonomik Buhranı, kaynakların azalmasına neden olmuştur.⁷¹

1930 yılında çıkarılan 1580 Sayılı Kanuna kadar, yerel yönetimlerle ilgili çeşitli düzenlemeler yapılsa da bütüncül bir düzenleme bu kanun ile yapılmıştır.⁷² Bu kanun 2005 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Osmanlı zamanında olduğu gibi 1580 Sayılı Kanun'da, Fransa'dan esinlenilerek çıkarılmıştır. Kanunla birlikte belediyelerin işlevleri tek elde toplanmıştır. Kanun, eski düzenlemelerin hepsini kaldırmıştır. Belediyeleri eşit kabul etmiştir. İstanbul ve Ankara bu eşitliğin dışında kalmıştır. Kanunla birlikte, İstanbul'da vali aynı zamanda belediye başkanlığı görevini de üstlenmiştir. Bu değişiklik dâhilinde yerel meclisler İstanbul'da kaldırılmış ve yerine İstanbul Umumi Meclisi adında üyeleri seçimle iş başına geçen tek bir meclis oluşturulmuştur. Ankara'daki istisnai durum ise belediye başkanının Dahiliye Vekaleti'nin önerisi cumhurbaşkanının onayıyla atanması olmuştur.⁷³

1580 Sayılı Kanun'un ile kadınlar ilk kez siyasal haklarının bir kısmını kullanmaya başlamıştır. Bu kanunla birlikte kadın erkek ayrımı yapılmaksızın şartlara uyan tüm vatandaşlara seçme-seçilme hakkı verilmiştir. Kanun ile bazı istisnalar hariç belediye başkanının atanmış değil seçilmiş olması düzenlenmiştir. Başkan belediye meclisi üyeleri içinden ya da seçilme şartını taşıması koşuluyla dışardan seçilebilecektir. Seçilen başkanın, başkanlığı illerde içişleri bakanının imzası ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile il dışındaki belediyelerde ise valinin onayı ile kesinleşmektedir.⁷⁴

Tek parti döneminde (1923-1946), parti ile toplumsal ve idari teşkilatlar iç içe geçmiş durumdadır. Bazen parti başkanlığı ile belediye başkanlığı birleştirilmiş, bazen de vali veya kaymakam yerel yönetim görevlerini yerine getirmiştir. "Zaman zaman belediye seçimlerinin yapılmış olmasına rağmen, belediye başkanının veya meclis üyelerinin

⁷¹ Yaylı, Yaslıkaya, a. g. m., s.69.

⁷² Çolak, a. g. m., s.46.

⁷³ Oktay, a. g. e., s.149.

⁷⁴ Koçak, Ekşi, a. g. m., s.300.

görevden alınması ile sıkça karşılaşmıştır. Tek parti döneminin sonuna doğru ise merkeziyetçilik iyice tırmanmıştır”.⁷⁵

Çok partili hayata geçişten hemen önce, 1945’te “Belediyecilik Derneği” kurulmuştur. 1948 yılında 5237 Sayılı “Belediye Gelirleri Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanun uzun yıllar yürürlükte kalmıştır. Kanun ile belediye gelirleri düzenlense de gelirler merkezde toplanıp sonrasında dağıtıldığı için belediyeler kaynakları kontrol edememiş ve merkezi yönetime bağımlılıktan kurtulamamıştır.⁷⁶ Yine 1948 yılında iktidar tek parti yönetiminde iken, çarpık kentleşme ve gecekondulaşmayı önlemek için 5218 Sayılı Kanun çıkarılmıştır. Kanun ile kent içinde belediyelerin arsa üretmeleri de hedeflenmiştir.⁷⁷

1.4.2. 1950'li ve 1960'lı Yıllarda Yerel Yönetimler

Bu yıllarda -özellikle de 1950-54 arasında- yerel yönetimlere, merkezi yönetimden önemli miktarda mali kaynak aktarılmıştır. Bu durumda, belediye gelirlerinde artışa neden olmuştur. Çıkarılan kanun ile Belediyeler Bankası’nın adı değiştirilerek, İller Bankası’na dönüştürülmüş ve İÖİ’ler ve köylerde bankanın kapsamına dâhil edilmiştir. “İller Bankasının sermayesi arttırılmış ve Bakanlar Kurulu kararı ile ödenmiş sermayesinin yarısı kadar uzun vadeli borçlanma yetkisi verilmiştir. Bunun yanında İller Bankasına yerel yönetimlere teknik destekte bulunma yetkisinin yanında Belediye İmar Heyeti'nin görevleri de verilmiştir”.⁷⁸

Çok partili hayat ile birlikte, belediye sayısı da artmıştır. CHP döneminde 91 belediye kurulmuşken bu dönemde 412 yeni belediye kurulmuştur. Bu sayının artmasında kentleşmenin büyük etkisinin yanı sıra “siyasal iktidarların belediyeciliği siyasal kazanca döndürme çabaları da etkili olmuştur”.⁷⁹

⁷⁵ Koçak, Ekşi, a. g. m., s.300.

⁷⁶ Uyar, a. g. m., s.5.

⁷⁷ Turan, a. g. e., s. 4.

⁷⁸ Yaylı, Yalıkaya, a. g. m., s.73.

⁷⁹ Koçak, Ekşi, a. g. e., s.301.

1960 Askeri Müdahalesi sonrası çıkarılan kanun ile il genel meclisleri, belediye meclisleri, mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri feshedilmiştir.⁸⁰ Belediye başkanlıkları 2 yıllığına mülki amirlere teslim edilmiştir.⁸¹

Yerel yönetim birimleri 1961 Anayasası'nda tek tek sayılmıştır. Karar mercilerinin seçimle iş başına gelmesi hükme bağlanmış, seçilmiş olan bu organların denetimi de yargıya bırakılmıştır. "İdareler arası ilişkilerin ancak kanunla düzenlenebileceği ilkesi benimsenmiş ve yerel idarelere gelirleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanması gerekliliği Anayasal güvenceye kavuşturulmuştur".⁸²

1963 yılında seçim sistemi değiştirilmiştir. Belediye meclisi ve il genel meclisi seçimlerinde çoğunluk sisteminden nispi temsil sistemine geçilmiştir. Belediye başkanları bundan sonra tek dereceli olarak seçilecektir. Bu durum siyasal hayatımızda bir ilkin yaşanması anlamına gelmektedir. Böylece de güçlü belediye başkanlığı dönemine geçilmiştir.⁸³

Urhan'a göre planlı dönemde, yerel yönetimlerin yeniden düzenlenmesini amaçlayan en önemli girişim MEHTAP (Merkezi Hükümet Teşkilat Araştırma Projesi)'tir.⁸⁴ MEHTAP 13 Şubat 1962 tarih ve 6/209 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile çalışmalarına başlamıştır. Bu projenin hedefi planlı dönemde, yönetimde hızlı ekonomik gelişmeyi gerçekleştirmeye elverişli bir değişiklik yapmak olup, bu araştırma sonucunda "merkezi kuruluşlar ile merkezi hükümet teşkilatının taşra birimleri ve mahalli idareler arasında görev dağılımı, yerel yönetimlerin yetkileri, kaynakları, teşkilatlanması konuları çok önemli bir inceleme alanı teşkil etmektedir. Bu konular ayrı ayrı ele alınıp incelenmelidir" şeklinde nihai teklif ortaya çıkmış ve yerel yönetimler ve yerel yönetimlerin merkezi yönetim ile bağlantılarının incelenmesi gereği üzerinde durulmuştur. Bu projeye göre "Bakanlar Kurulu 5.6.1964 tarih ve 6/3167 sayılı Kararla İdareyi ve İdari Metodları Yeniden Düzenleme Komisyonu

⁸⁰Turan, a. g. e., s. 101.

⁸¹Koçak, Ekşi, a. g. m.,s.301.

⁸²Yaylı, a. g.e., s.72.

⁸³Tayfun Çınar, "Yerel Seçimlerde Kent Büyüklüğü İle Oy Vermenin Yönü Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 62, S.3, 2007, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/ausbf/issue/3083/42704>, 16 Şubat 2018, s.149.

⁸⁴ Urhan, a. g. m., s.87-88

kurulmuş ve komisyon araştırmasındaki önerilere uygun olarak belediyelerin; büyük kentler, kentler ve kasabalar olarak teşkilatlanmasını öngörmüştür”.⁸⁵

1.4.3. 1970’li ve 1980’li Yıllarda Yerel Yönetimler

1970’li yıllar belediyeçiliği içinde, ilk dikkat çeken gelişme 1978 yılında Yerel Yönetim Bakanlığının kurulması olmuştur. “Bu bakanlığın amacı; hızlı değişim sürecindeki toplumumuzda yeni bir gerçek olarak gelişen yerel yönetimlerin yönetsel ve mali tıkanıklıklarını gidermek, böylece bu yönetimlere tekinlik ve işlerlik kazandıracak düzenlemeleri yapmaktır” olarak belirtilmiştir. Yerel Yönetim Bakanlığı’na; İller Bankası, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü ve Devlet Planlama Teşkilatından, İl ve Mahalli İdareler Planlama Şubesi bağlanmıştır. Bakanlığın ömrü uzun olmamıştır. 22 ay sonra kaldırılmıştır. Bu kısa sürede bakanlık, yerel yönetimlerin önemi, özerkliği ve mali kaynak sağlanması gibi konularda önemli katkı sağlamıştır.⁸⁶

12 Eylül Darbesi ile yurt genelindeki belediye başkanlarının görevlerine son verilmiştir, yerel düzeydeki meclisler dağıtılmıştır. Bu dönemde, 2464 Sayılı “Belediye Gelirleri Kanunu” çıkarılmıştır. Darbe öncesi dönemdeki yöneticilerin, yapamadığı mali düzenlemeler yapılarak, belediyelerin gelirleri arttırılmıştır. Bu düzenleme ile kentlerde yaşanan sorunlara çözüm getirme ve belediyeleri siyasetten uzaklaştırmak hedeflenmiştir.⁸⁷

1982 Anayasası, yerel yönetimler bakımından demokratik özgürlükleri kısıtlayan bir bakış açısıyla düzenlenmiştir. Bir yandan yerinden yönetime ağırlık veriyor gibi görünmekte, diğer yandan da yerinden yönetimi işlemez hale getiren ağır vesayet hükümlerini içermektedir. Bu anayasada yerel ile alakalı 2 madde (123-127) yer almaktadır. 123. Madde, “idarenin kuruluş ve görevleriyle bir bütün olduğunu ifade ettikten sonra, ikinci fıkrada idarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır”, denilmektedir. Madde 127 de ise yerel

⁸⁵ Mustafa Sakal, ”Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma Sorunu: Tarihsel Perspektiften Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 1, 2000, (Erişim)<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sduiibfd/article/view/5000122981/5000113288>, 7 Kasım 2016, s.129.

⁸⁶ Yaylı, Yalıkaya, a. g. m., s.75.

⁸⁷Koçak, Ekşi, a. g. m., s.302.

yönetimler; “il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir. Yerel yönetimler kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir...” denilmektedir.⁸⁸

Anayasanın 127. maddesindeki “büyük yerleşim merkezleri için kanunla özel yönetim biçimleri kurulabilir” sözü baz alınarak, 1983 yılında kurulan seçilmiş hükümet, 1984 yılında büyükşehir yönetimlerini oluşturmak için özel bir kanun çıkarmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir’de, iki kademedен oluşan yerel yönetim yapısı oluşturulmuştur. Bir anlamda “büyükşehir belediye meclisi, ilçelerin belediye başkanları ve belediye meclislerinin 1/5 üyesinin bir araya gelmesi ile oluşan ilçeler genel kurulu niteliğine sahiptir”.⁸⁹ 1986, 1987, 1988, 1992 ve 2012 yıllarında çıkarılan kanun ve kanun hükmündeki kararnameler ile büyükşehir belediyeleri yaygınlaştırılmıştır.⁹⁰

Büyükşehirler oluşturulurken, gelirleri arttırılmış ve imar hususunda merkeziyetçilikten bütünüyle vazgeçilmiştir. 1980’lerle birlikte küreselleşen dünyadaki gelişmeler doğrultusunda atılan bu adım büyükşehir belediyelerinin yığılan meselelerinin çözümünde de etkili olmuştur.⁹¹

Bu yıllardaki önemli gelişmelerden biriside KAYA (Kamu Yönetimi Araştırma Projesi) projesi olmuştur. DPT’nin isteği ile “kamu yönetimini geliştirmek ve yeniden düzenlemek üzere daha önce yapılmış olan çalışmaların uygulamaya ne ölçüde yansıdığını araştırmak, eksik yönlerini ve sıkıntılarını ortaya koymak, sorunlarını belirlemek ve alınması gereken önlemleri açıklığa kavuşturmak, Avrupa Topluluğu’na bu yönden uyum sağlamaya yarayacak hazırlıkları yapmak üzere”, TODAİE projeye 1989 yılında başlamış, 1991 yılında bitirerek yayınlamıştır. Hazırlanan raporda yerelde yaşanan sorunlar belirtilmiş ve sonrasında yapılması istenen değişikliklere ilişkin önlemlere yer verilmiştir.⁹²

⁸⁸Fatih Kırışık ve Özcan Sezer, “Türk Anayasalarında Yerel Yönetimler”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, C.15, S.2, Nisan 2006, ss.21-22.

⁸⁹Oktay, a. g. e., s.67

⁹⁰ Özer, Ökmen, a. g. e., s.41.

⁹¹ Fikret Toksöz, v. d. , **Yerel Yönetim Sistemleri: Türkiye ve Fransa, İspanya, İtalya, Polonya, Çek Cumhuriyeti**, TESEV Yayınları, 2009, (Erişim) http://research.sabanciuniv.edu/16521/1/yerel_y%C3%B6netim_sistemleri.pdf, 25 Eylül 2016, s.39.

⁹² Urhan, a. g. m., s.88-89.

1.4.4. 2000'li Yıllarda Yerel Yönetimler

Koçak ve Ekşi'ye göre, “2000’li yıllar yerel yönetimler için reform yılları olmuştur. Bu reform sürecinde Avrupa Birliği’nin Kopenhag Kriterlerine uyum sağlama ve müzakerelerde ilerleme kaydetme isteği önemli olmuştur”.⁹³ 2004 yılında “5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu”, “5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu” ve “5355 Sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu” 2005 yılında da 5393 sayılı Belediye Kanunu yürürlüğe girmiştir. 442 Sayılı Köy Kanunu’nun değiştirilmesine yönelik çalışmalarsa halen devam etmektedir.⁹⁴

Ayrıca 2008’de çıkarılan 5747 Sayılı “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Hakkında Kanun ile büyükşehir kurulan yerlerdeki belde belediyeleri kaldırılmış, yeni bazı ilçeler oluşturulmak suretiyle alt kademe belediyesi olarak sadece ilçe belediyesi statüsüne yer verilmiştir”. Bu değişikliklerle daha katılımcı ve daha demokratik şekilde yönetilen yerel yönetimler hedeflenmiştir.⁹⁵ Yeni çıkarılan kanunların işlerliği için yönetmelik, genelge ve tebliğ yayımlanmış ve merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında yetki ve görev paylaşımı tekrardan düzenlenmiştir. Katılımcı bir yönetim için kent konseyi gibi yeni oluşumlara yer verilmiştir.⁹⁶

Yerel yönetimlerdeki son düzenlemeler ise 2012’de “6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ve 2013 yılında 6447 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” olmuştur.⁹⁷ Kanun ile birlikte büyükşehirlerin idari yapısına radikal değişiklikler getirilmiştir.⁹⁸

⁹³ Koçak, Ekşi, a. g. m., s.303-304.

⁹⁴ T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014), Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018...,s.14.

⁹⁵ Koçak, Ekşi, a. g. m., s.303-304.

⁹⁶ T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014), Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018..., s.14.

⁹⁷Alpay Günal, Senem Atvur, Kadriye Okudan Dernek, “6360 Sayılı Yasanın Yerelleşme Bağlamında Değerlendirilmesi” ,SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.19, S.3, 2014, ,(Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/194207>, 10 Kasım 2016, s.56.

⁹⁸ Özer, Ökmen, a. g. e., s.50.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KADINLARIN SİYASİ HAKLARINI KAZANMASI ve KADIN HAREKETLERİ

Kadınların siyasal alanda temsil sorunsalı, çağdaş devlet düzenine geçişle aynı zamanda ortaya çıkan bir sorundur. Kadınların siyasi alanda var olma savaşımına baktığımızda; bu savaşımın ikiye evreye ayrıldığı görülür. İlki kanuni olarak seçme-seçilme hakkını elde etme süreci, ikinci evre ise kanunlarca tanınan bu hakkın erkeklerle eşit şekilde kullanılması için verilen mücadeledir.⁹⁹ Bu çalışmada kadınların verdiği mücadelenin her iki aşaması da ayrıntıları ile ele alınacaktır.

Bu bölümde kadınların siyasi haklarını elde etmek için verdikleri mücadele, buna sivil toplum kuruluşlarının ve BM'nin etkileri ve katkıları genel bir bakış açısıyla irdelenecektir. Türk kadınının mücadelesi Osmanlı Dönemi kadın hareketlerinden başlanarak günümüze kadar incelenecektir. Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların haklarını aşamalı olarak kazanmaları ve günümüze kadar olan kısım dönemsel olarak açıklanmaya çalışılacaktır. Tezin oluşmasında önemli yeri olan yerel yönetimlerde kadının temsili derinlemesine araştırılacak ve kadın temsili arttırmak için günümüz kadın örgütlerinin çalışmalarına kısaca değinilecektir.

2.1. Dünyada Kadınların Siyasi Haklarını Kazanması

Kadın hareketleri içinde kadınların siyasi haklarını kazanması önemli bir aşama olarak kabul edilmekte; akademik yazında en çok vurgulanan konuların başında gelmektedir. Çünkü neredeyse bütün dünyada 20. yüzyıla kadar kadına yönelik yaklaşım onu “ev alanı içinde tanımlayan” bir yaklaşımdır. İçke, Aristoteles'ten alıntılıdığı “zoonpolitikon” yani toplumsal ya da siyasal varlık kavramına atıfta bulunarak kadınların “yüzyıllarca cinsiyete dayalı işbölümü, ataerkil aile yapısı ve dinsel faktörler gibi etkenlerin etkisi ile kamusal alandan soyutlanarak, özel alan (ev) içinde önem taşıyan bir varlık olarak algıladığını” belirtmektedir.¹⁰⁰

⁹⁹ Nuray Göl, *Türkiye'de Kadın Hareketine KA-DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği) Bağlamında Bir Bakış*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, (Erişim) <https://polen.itu.edu.tr/bitstream/11527/12521/1/419061007.pdf>, 21 Şubat 2018, s.1.

¹⁰⁰ İçke, a. g. e., s.1.

Kadını kamusal alandan soyutlamak kökeni Sokrates'e kadar götürülebilecek bir yaklaşımdır. Sokrates, kadın ve erkeğin karakter olarak eşitliğini kabul eder ama kadının fiziksel olarak evdeki işleri erkeğinse ev dışındaki çalışmalarını yapmaya uygun olarak yaratıldığını ifade eder.¹⁰¹ Geleneksel aile yapısında kadın aile içindeki rolü için hazırlanır, evi yönetmesi için yetiştirilir ve bu işleri ücretsiz ev işçisi olarak yapması beklenir. Durum böyle olunca da kadının, diğer alanlarda yer almasına gerek duyulmamıştır. “eğitim, çalışma, din, siyaset, bilim ve sanat alanları yüzyıllarca erkeklere özgü olarak düşünülmüştür”.¹⁰²

Kadınlarda ilk olarak Rönesans hareketi ile dinin ve feodalitenin kendisi için belirlediği kaderin dışına çıkma isteği görülür. “Öncelikle sanat alanında resim, heykel gibi eserlerde kadın vücudu şekillenmiş, reform hareketleri sayesinde ise sosyal hayatta kadınlar sesini duyurmaya başlamışlardır”. Örneğin kadınlar mal mülk hakkını elde ederken bunun yanı sıra sözleşme yapma hakkını ve bazı medeni haklarını da kazanmıştır. Rönesans ve Reform hareketleri ile gelen yenilikler bile kadınlara siyasal haklarını verememiştir¹⁰³ ve kadınlar siyasi hakları için mücadelelerine devam etmiştir.

Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmak için verdikleri mücadele ilk kez Batı Avrupa'da başlamış ve buradan da tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. Kadın hakları mücadelesi ilk olarak 1789 Fransız Devrimi ile birlikte başlayıp, Avrupa'da bir takım düşünürlerin önderliğinde gelişerek, 1848 tarihinden itibaren tüm Avrupa ülkelerinde ve ABD'de kadınların ortak davası haline gelmiştir.¹⁰⁴

Kadınların haklarını kazanmaları için ilk mücadeleyi erkekler başlatmış olsa da, tarih mücadeleciler kadınlara kendi hakları için savaşıma, eylemler yapmasına ve bu yolda canlarını vermekten çekinmediklerine de tanık olmuştur. “Madame La Cambe, Gouges ve Roland bu mücadeleciler kadınlardan sadece birkaçıdır. 1793 yılında Fransız Parlamentosunda kadın hakları konusunda fırtınalar koparan önerinin sahipleri yine bu kadınlardır. Kısa bir süre sonra giyotinle can veren bu kadınların kanları, sonraki

¹⁰¹ Müşerref Avcı, “Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 55, 2016, (Erişim) <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunitaed/article/view/5000171333/5000154584>, 23 Eylül 2016, s.226.

¹⁰² İçke, a. g. e., s.1.

¹⁰³ Belkıs Konan, “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”, **AUHFD**, C. 60, S.1, 2011,(Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1584/17173.pdf>, 22 Eylül 2016, s.160.

¹⁰⁴ İçke, a. g. e., s.40-41.

yıllarda tüm dünyada verilecek olan kadın hakları mücadelesinin tohumlarını sulamıştır”.¹⁰⁵

Fransız İhtilalinde erkeklerle birlikte mücadele veren kadınlar istedikleri haklara kavuşamamıştır. “1789 İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi” kadınlara yeni haklar getirmemiş, aksine var olan haklarını da kaybetmelerine neden olmuştur. Bu nedenle “1791'de Olympe de Gouges'un ölümü pahasına kaleme aldığı ‘Declaration de Droit de la Femme et de la Citoyene’ Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi ‘1789 İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi’ne karşılık yazılmış bir çeşit manifesto niteliğindedir. Gouges, 1791 Anayasası'nın kabulünden önce Krala ve Marie-Antoinette'e gönderdiği bu beyannamesinde, ‘ bir kadınlar meclisi kurulmasını, tüm kadınlara oy hakkı tanınmasını, erkeklerle eşit insan haklarının kadınlara da tanınmasını talep etmekte(dir)’. Ancak ‘Kadına giyotine çıkma hakkı veriliyorsa, kürsüye de çıkma hakkı verilmelidir.’ diyen Gouges, yayınladığı bir siyasal broşür nedeniyle tutuklanarak, 1793'te giyotinle cezalandırılmıştır”.¹⁰⁶

Fransa'da Olympe de Gouges ile başlayan kadın hareketi bir taraftan “Kadın Kulüpleri” ile bir taraftan da basın yolu ile kadınların kendi haklarını savunmaları ile sürdürülecektir.¹⁰⁷

“Kadın hakları mücadelesinde dünyada önde gelen ülkelerden biri olan İngiltere'de ise bir dokuma işçisinin kızı ve Fransız Devrimi'nden derinden etkilenmiş bir kadın olan Mary Wollstonecraft (1759-1797) 1792'de Kadın Hakları Savunusu(Vindication of TheRights of Woman)'nu yazarak kadın-erkek eşitsizliği ve eğitimde cinsiyetçiliğe karşı çıkmıştır”. Wollstonecraft, kadınlara medeni ve siyasi haklarının verilmesini talep etmiş ve kadınların eğitim hakkını savunmuştur. Wollstonecraft'tan sonra ülkede kadın haklarında bir dönem hareketsizlik olduysa da, 19. yy. ın ortalarından sonra kadınların “suffrage” yani “oy hakkı” taleplerinin yoğunluk kazandığı görülür.¹⁰⁸

Batı Avrupa'da 18. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan ekonomik ve siyasal gelişmeler kadını statüsünde değişikliğe zorlarken¹⁰⁹ kadın ve kadın hakları mevzusunda en

¹⁰⁵ Avcı, a. g. m., s.227.

¹⁰⁶ İçke, a. g. e., 41.

¹⁰⁷ Hüseyin Salihoğlu, “Almanya'da On Dokuzuncu Yüzyıldaki Kadın Hakları Tartışmalarına Bir Bakış”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 5, S.2, Aralık 1988, (Erişim) www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/index.php/EFD/article/download/325/pdf_22, 21 Aralık 2016, s.34.

¹⁰⁸ İçke, a. g. e., s.41.

¹⁰⁹ s.1.

büyük değişmeye şüphesiz sanayi devrimi neden olmuştur. Buharın bulunuşu, makinenin ekonomik alanda uygulanması, fabrika hayatının doğması işgücüne olan talebi arttırmıştır. Buna bağlı olarak da kadının da, bir işgücü olarak görülmesi ve erkek gibi, atölye ve fabrikalarda çalışmaya başlaması, o zamana kadar kıskançlıkla esirgenen bir takım hakların kadınlara da tanınması sonucunu doğurmuştur.¹¹⁰

Döneminin kadın hakları savunucularından olan J. Stuart Mill, kadınlara oy hakkı verilmesi için İngiliz parlamentosuna dilekçe takdim etmiş ama reddedilmiştir. Bu olaydan sonra Mill, 1869 yılında “kadınların ikinci planda yer almalarının hem yanlış hem de ‘insan gelişimi önündeki temel engellerden biri’ olduğunu ileri süren The Subjection of Women adlı eserini yayımlamıştır. Eserindeki görüşlerini o zamanlar cinsiyetler arasında mevcut olan- ve hiç çekinmeden eşitsizlik sergileyen- ilişkilerin hiç de doğal olmadığı inancına dayandırmıştır. Mill, kadınlara erkeklerle kesinlikle aynı koşullarda oy hakkı vermemenin bir mantığı olmadığını ısrarla belirtir; hatta onun ifadesine göre, kadınların çoğu bu oy hakkını mevcut seçmenlerin bazılarında daha fazla hak etmektedir”.¹¹¹ Çeşitli eleştirmenlerce feministlerin İncil’i olarak kabul edilen Mill’in bu kitabı, Avrupa’da bomba etkisi yapar ve kısa süre de pek çok ülkede birden yayımlanır. Hemen ardından da Avrupa’nın ve ABD’nin her tarafında “Suffrage Dernekleri” kurulmuştur.¹¹²

19.yüzyıl da kadın hareketi, Batı’da kapitalizm çağı olarak bilinen sömürgecilik ve emek sömürsü içinde gelişen, olumsuz çalışma koşullarına karşı çıkma, örgütlenme, sendikacılık ve grevlerde görev alma şeklinde ortaya çıkmıştır.¹¹³ Buldukları konuma göre kadınların talepleri de değişiklik göstermiştir; kadın işçiler olumsuz çalışma koşullarına ve düşük olan ücretlere karşı çıkarken, burjuva kadınlarsa siyasi ve ekonomik haklardan yoksun bırakılmalarına isyan etmişlerdir. Kadın hareketi “İngiltere’de orta sınıfın önderliğinde oy hakkı talebine bürünürken, Fransa ve Almanya’da işçi sınıfı kadınlarının talepleri olarak ortaya çıkmıştır”.¹¹⁴

¹¹⁰Bülent Daver, “Kadınların Siyasal Hakları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.23, S.4, s.122.(Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/420/4658.pdf>, 19 Aralık 2016.

¹¹¹ Walters, a. g. e., s.68-69.

¹¹²Arat, a. g. e., s.42.

¹¹³İçke, a. g. e., s.2.

¹¹⁴ Semra Gökçimen, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, **Yasama Dergisi**, S.10, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2008, (Erişim) http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2008/sayi10/Ukemizde_Kadınların_Siyasi_Hayata.pdf, 22 Aralık 2016, s.7.

Tüm bu mücadeleler sonucunda kadınlara ilk siyasi haklarını veren ülkenin Batılı bir ülke olması beklenirken tam tersine Batı'dan oldukça uzakta olan Avustralya ilk siyasi hakkı tanımıştır. Avustralya'da kadınlar -Avrupa ülkelerinden önce-1893 yılında seçme ve 1902 yılında da seçilme haklarını elde etmişlerdir. Bir ada ülkesi olan Yeni Zelanda'da ise kadınlar 1893 yılından beri seçme ve seçilme haklarına sahiptirler.¹¹⁵

*“Avrupa'da kadın örgütlenmelerinin ilk kez görüldüğü ülkeler kuzey ülkeleri olmuştur. Kadın hakları örgütleri 1871'de Danimarka'da kurulmuştur. Norveç ve Finlandiya bu türden örgütlere 1884'te, İzlanda ise 1894'te kavuşmuştur. İlk kadın sendikaları da 1872'de Danimarka'da; 1886'da İsveç'te; 1890'da Finlandiya ve Norveç'te 1914'te de İzlanda'da kurulmuştur. Bu ülkelerin kadınları, seçme hakkını Avrupa'daki öteki ülkelerin kadınlarının çoğundan önce almışlardır. Kadınlar için genel oy hakkı, Finlandiya'da 1906'da, Norveç'te 1913'te, Danimarka ve İzlanda'da 1915'te, İsveç'te 1919-1921'de kabul edilmiştir. Ayrıca kadınların bakan olarak görev aldıkları ilk ülkeler de Danimarka ve Finlandiya olmuştur”.*¹¹⁶

19. yüzyılda Avrupa'da kadın hakları mücadelesi özellikle, “demokrasinin beşiği” olarak kabul edilen, İngiltere ve Fransa'da yoğunlaşmış olmasına rağmen, kadınların siyasal haklarını elde etmesi İngiltere'de 6 Şubat 1918 tarihinde kabul edilen bir kanun ile gerçekleşmiştir.¹¹⁷ “ ‘Fransız kadınları kadın haklarının kazanılması için dünya üzerinde ilk mücadele veren kadınlardır’ denirse mübalağa edilmiş olmaz ama haklarını çok geç elde etmişlerdir. Fransız Devrimi yoğun bir kadın katılımı ile gerçekleşmiş; İhtilal günlerinde kadınlar giyotine kafalarını uzatmış; ancak kadın hakları konusunda beklenen gelişme yaşanmamıştır. İlk Millî Kadınlar Birliğinin 1901'de kurulduğu Fransa'da kadına seçme ve seçilme hakkı ancak General de Gaulle zamanında, 1945 yılında verilmiştir”.¹¹⁸

Kadın hakları mücadelesinde Avrupa'da önde gelen ülkelere bir diğeri olan Almanya'da ise, kadın hareketi-sanayileşmeye paralel olarak-1848 tarihinden itibaren ihtimam kazanmaya başlamıştır. 1865 yılında “Tüm Alman Kadınlar Birliği” kurulmuş ve aynı yıl Birlik, kongrelerini yaparak birçok kadın sorununu dile getirmiştir.1911 yılında “Alman Kadın Vatandaşlar Birliği” adı altında hiçbir siyasal partiye bağlı olmaksızın çalışmalarını sürdüren Birlik, tüm kadınların siyasal alanda ve toplum içinde çıkarlarını sağlamak üzere çalışmalarını sürdürmüştür. 1918 yılında

¹¹⁵İçke, a. g. e., s.43-44.

¹¹⁶ Arat, a. g. e., s.44-45.

¹¹⁷İçke, a. g. e., s.42.

¹¹⁸Avcı, a. g. m., s.228.

Weimar Hükümeti Sosyal Demokrat Partisi'nin aracılığıyla kadınlara oy hakkı tanımıştır.¹¹⁹

Amerika'daki kadın hareketlerinin dikkat çekici tarafı ise kadın hakları savaşımının köleliğe karşı savaşımına iç içe gelişmesidir. Amerikan tarihinde ilk kadın hakları toplantısı, 19-20 Temmuz 1848'de New York Seneca Falls'ta bir Metodist Kilisesi'nde yapılmıştır. Bu toplantının önde gelen isimleri Elizabeth Cady Stanton ve Lucretia Mott'tur. Her ikisi de kölelik karşıtı derneklerde etkin biçimde çalışan bu kadınlar, ünlü Duygular Bildirisi'ni (Declaration of Sentiments) ve gayelerini dile getiren on bir önerge hazırlamışlardır. Amerikan İç Savaşı (1861-1865)ndan dolayı kadın hareketleri bir süre durmuştur. Savaşın sonucunda kölelik kaldırılmış ve zenci erkeklere oy hakkı verilmiştir. Kadınlar bu haktan mahrum bırakılmıştır. Ama bundan aldıkları dersle, örgütlenme yolundaki çalışmalarını hızlandırmışlardır. Suzan Anthony ile Cady Stanton'un önderliğinde Oy Hakkı İçin Ulusal Kadınlar Derneği'ni kurmuşlardır. Bu kadınların 1868'te başlattıkları yoğun çalışmaların sonuçlarının alınabilmesi için, Amerikalı kadınların 1920 yılını beklemeleri gerekmiştir. Bu tarihte Amerikan Anayasasında yapılan 19. Düzeltme ile kadınlara oy kullanma hakkı verilmiştir.¹²⁰

Doğu devletlerinde kadın haklarına kısaca bakılacak olursa;

“Çin’de geleneksel ataerkil aile yapısı, her sınıftan kadını kısıtlamış ve baskı altında tutmuştur. Çin’de, yabancı düşüncelerden güçlü bir şekilde etkilenen ilk kadın hareketleri, diğer ülkelerdeki kadınlara tanınan eğitim ve evlilikte özgür seçim haklarının kendilerine de tanınmasını talep eden üst sınıf kadınlarınca başlatılmıştır. Zamanla kadınlar, siyasal hareketlerde etkin rol almış, 1911 Devrimi’nde kadın askerler savaşa katılmış, kadın propagandacılar da kadın haklarını savunmak amacıyla köylü kadınlar arasında kadın birlikleri kurmuşlardır. Ama oy hakkını 1949 yılında elde etmişlerdir. Japon kadınının toplum içindeki yeri ise diğer Uzak Doğulu kadınlardan çok farklıdır. Erkeği ile birlikte çalışmanın tabii bir yaşam şeklini aldığı Japonya’da kadının aile içindeki yeri her daim önemli olmuştur. Bununla birlikte, tarih boyunca büyük sanatçılar ve kadın şairler yetiştiren Japonya’da bile kadına seçim hakkı ancak 1950’lerde verilmiştir. Hindistan’da ise kadınlar ataerkil bir ailenin içinde ve diğer ülkelerden daha kapalı bir ortamda yaşamışlardır. Poligaminin yaygın olduğu Hindistan’da kadın hakları konusunda öncülüğü İngiltere’de yetişmiş kadınlar yapmıştır. 1950 yılında Hindistan bağımsızlığını kazanır kazanmaz kadınlar oy hakkına kavuşmuşlardır. 1917’de Rus Çarlığını deviren Lenin rejimi, kadın-erkek eşitliğine farklı bir boyut kazandırmıştır. Ancak bu sosyal ve hukuksal anlamdaki eşitlik değil; her türlü hizmetin iki tarafça aynı koşullar ile

¹¹⁹İçke, a. g. e., s.42.

¹²⁰Arat, a. g. e., s.45-46.

görülmesi anlamına gelen bir eşitlik anlayışıdır. Sokak temizlikçiliğinden, en ağır endüstri sahalarındaki işçiliğe, oradan askerliğin en zor hizmetlerine kadar kadın-erkek eşitliği fiziksel anlamda uygulanmıştır. Rus kadınlar seçme hakkına 1918 yılında kavuşmuştur”.¹²¹

20. yüzyılın başlarında ülkelerin büyük çoğunluğu kadınlara seçme ve seçilme hakkını tanımamıştır. Diğer bir deyişle kadın milletin bireyiydi, ama henüz yurttaşı olamamıştır. Seçim kamusal alana özgü bir olgudur. Oysa kadına kamusal alan kapalıdır. Geçmişten gelen bir dizi geleneksel inançlar doğrultusunda kadının mekanı dört duvar arası evidir, görevi ev ekonomisini yürütmektir; kamusal yaşamda yeri yoktur.¹²² 20. yüzyıl ile birlikte kanunlarda yapılan değişiklikler ile özellikle de seçme-seçilme konusundaki düzenlemeler, kadının siyasal katılımında değişiklik yapmıştır.¹²³ “Bu süreçte kadınlara evlenme, boşanma, miras, eğitim görme, kamu görevlerinde yer alma gibi medeni ve toplumsal haklar verilmeye başlanmıştır. Ancak devlet yönetimine etkin katılımını sağlayacak olan seçme-seçilme hakkının verilmesi gibi birinci kuşak siyasi haklar kadınlara en son tanınan haklar olmuştur. Bu hakların kadınlara yaygınlaştırılması süreci ancak II. Dünya Savaşı’ndan sonra tamamlanabilmiştir”.¹²⁴

II. Dünya Savaşı'nın sonunda demokrasilerin zaferi ve BM'nin kurulması ile kadın hakları alanında yeni bir dönem açılmış, BM Antlaşması kadın-erkek eşitliğini ilan etmiş, kadınların toplumsal statülerini geliştirici kurumlara, bünyesinde yer vermiştir.¹²⁵ “1946 yılında BM bünyesinde önce Kadının Statüsü Komisyonu, ardından da İnsan Hakları Bölümü'ne bağlı olarak Kadının Statüsü Birimi kurulmuş ve Kadının İlerlemesi Bölümü (DAW) adıyla Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü'nün çatısı altında çalışmalarına başlamıştır”.¹²⁶ BM'nin 1952 yılında kabul ettiği, 1954 yılında yürürlüğe giren “Kadınların Siyasal Hakları Sözleşmesi”

¹²¹Avcı, a. g. m., s.227-228.

¹²²Toprak, a. g. e., s.155-156.

¹²³Gökçimen, a. g. m., s.7.

¹²⁴Suzan Ünal, “Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması ve Basın”,

Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, C.9, S. 7, Yaz 2014,(Erişim) http://www.turkishstudies.net/Makaleler/697538197_29%C3%9CnalSuzan-trh-525-559.pdf, 23 Aralık 2016, s.528.

¹²⁵ Daver, a. g. m., s.125.

¹²⁶Mustafa Çadır, **Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM'de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)**, Uzmanlık Tezi, KSGM, Afşaroğlu Matbaası, Ankara, 2011, (Erişim) http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/uzmanlik_tezleri/mustafa_cadir_tez.pdf, 3 Ağustos 2014, s. 25-26.

kadınların siyasi hakları bakımından mühim bir ilerlemedir. Sözleşme ile kadınlara tüm seçimlerde erkekler ile eşit şartlar altında seçme-seçilme hakkı ve kamu hizmetlerine girme hakları düzenlenmiştir.¹²⁷ “Sözleşmeyi imzalayan devletler bu hakların kabul edilmesinin yanında hakların uygulanması hususunda da yükümlülük altında girmiştir”.¹²⁸

BM'nin düzenlediği Dünya Kadın Konferansları, kadınların siyasi haklarının ilerlemesinde önemli oranda katkı sağlamıştır. Farklı milletleri, STK'leri ve çeşitli kültürlerden gelen kadınları bir araya getiren konferanslar, kadınların bilgi ve tecrübelerini paylaşmalarına olanak vermiştir. Böylece kadınların yerel sorunları uluslararası düzeye taşınmış ve bu sorunlara dikkat çekilmiştir.¹²⁹

Kadın hareketleri içinde “Dünya Kadınlar Günü'nün özel bir yeri vardır.¹³⁰ Sanayileşmenin en büyük bedelini ucuz emek gücü olarak çalışma hayatına davet edilen ve sosyal güvencesiz, hatta tatilsiz, günde 12 saatten fazla bir süreyle en ağır şartlarda ve çok düşük ücretlerle çalışan kadın ve çocuk işçiler ödemişlerdir. 8 Mart 1857, bu ağır çalışma şartlarını protesto eden New York'lu 40 bin kadın dokuma işçisinin tarihte ilk kez bağımsız bir direnme hareketine giriştikleri ve greve gittikleri gündür”.¹³¹ Direniş bastırılmaya çalışılırken çıkan yangında çoğunluğu kadın olan 129 işçi hayatını kaybetmiştir.¹³² Direniş acı bir şekilde sonuçlansa da kadınlar için bir dönüm noktası olmuştur. Dünya kadınlar gününün kabulünde, örgütlenen kadınların etkili olduğu görülmüştür. Yüzyılın sonuna doğru, özellikle çalışma koşulları konusunda önemli mücadele deneyimleri kazanan ve örgütlenmeye başlayan kadınlar, topladıkları Enternasyonal'in 2. Kongresinde(Kopenhag,1910),¹³³ Clara Zetkin'in teklifi ile 1911'de Almanya'da, 1912'de Fransa ve ardı sıra Hollanda ve İsveç'te Mart

¹²⁷ Serdar Örnek, “ABD’de Kadın Haklarının Gelişimi”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.29, 2015, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/kosbed/issue/25690/271123>, 21 Şubat 2018, s. 110.

¹²⁸ Çadır, a. g. e., s.25-26.

¹²⁹ s.26.

¹³⁰Leyla Çakıcı Gerçek, ”**Türkiye’de Kadın Haklarının Gelişimine Kısa Bir Bakış**”, Uluslararası – Disiplinlerarası Kadın Kongresi Çalışmaları, Sakarya Üniversitesi Basımevi, C.3, Sakarya 2009, (Erişim) http://www.kadinkongre.sakarya.edu.tr/kadin_calismalari_kongresi_cilt_3.pdf, 21 Şubat 2018, s.94.

¹³¹Şirin Tekeli, ”**8 Mart ve Yeni-Feminizm**”, Ed. Leyla Kaplan, Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını(1908-1960), AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara,1998,s.156.

¹³² Çakıcı Gerçek, a. g. e., s.94.

¹³³Tekeli a. g. e., s.156.

ayının ilk haftasını bu olaya ithafen “Uluslararası Kadınlar Günü” olarak kutlamaya başlamışlardır.¹³⁴

BM'nin 1975 yılı kadın konferansı toplantısında da 8 Mart “Evrensel Kadın Günü” olarak kabul edilmiştir.¹³⁵ 8 Mart, 19. yüzyılın sonlarından bu güne kadar, kadınların talep ve özelemlerini dile getirmedeki kararlılıklarını sergiledikleri ve hiç de küçümsenemeyecek haklar elde ettikleri bir gün olmuştur.¹³⁶

2.2. Osmanlı Döneminde Kadın Hareketleri ve Temsili

Dünyanın geri kalanında bu gelişmeler yaşanırken bize ait coğrafyanın kadın hakları anlamında incelenmesi çok ilginç veriler sunmaktadır. Özellikle İslamiyet öncesi Türk devletlerinde kadının konumu benzersiz kanıtlar sunma potansiyeline sahiptir. Ancak zaman içinde başlangıçtaki konumun çok gerisine götüren bir süreç yaşanmıştır.

2.2.1. İslamiyet'ten Önce ve Osmanlı'nın İlk Yıllarında Kadının Konumu

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk devletlerinde kadının oldukça güçlü bir konumu olduğu ve saygı gördüğü dikkat çekmektedir. Kadın yalnızca ev işleriyle ya da tarım ve hayvancılıkla uğraşmamakta, aynı zamanda ticaret yapmakta hatta savaşlara erkeklerle beraber katılmaktadır. Aile içinde önemli bir konumu bulunan kadının, miras ve mülk edinme hakkı da bulunmaktadır.¹³⁷

Orhun Abidelerinde, hakanın karısı ile hakanın beraber Türk halkının başına indiği anlatılır. Hakan yabancı elçileri kabul ettiği zaman eşi de kabulde yanında bulunmuş. MS. 981 yılında “Çin İmparatorunun Güney Uygur hükümdarı Aslan Han'a yolladığı elçinin kabulünde Hanın eşi ve çocukları da hazır bulunmuştur. Kadın aile içinde erkek ile eşit haklara sahiptir. Bu devirde kadının kocası Hakan yanında devlet idaresine katıldığı hatta bazen devleti tek başına yönettiği bile olmuştur”.¹³⁸ Türk kadını bu devirde, erkekler gibi, at biner, kılıç kuşanır, ok atarmış. Orhun Abidelerinde, Türk

¹³⁴ Düriye Kozlu, “Modernizm Sonrası Postmodern Hareket İçinde Kadının Yeri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi**, C. 2, S. 3, Mayıs 2009,(Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sduarte/article/view/1018001221/1018002749>, 19 Aralık 2016, s.4.

¹³⁵Tekeli, a. g. e., s.156.

¹³⁶Gerçek, a. g. e., s.94.

¹³⁷Avcı, a. g. m., s.229.

¹³⁸Konan, a. g. m., s.161.

kadınından hürmet ile söz edilmiş, hakanın kız çocuklarının siyasi ve sosyal sahalarındaki çalışmalarına değinilmiştir. Türk ailesinde kız çocuklarının üzerinde babalar kadar annelerin de hakkı vardır. Kız çocuğunun doğması üzücü ve mutsuz bir durum sayılmaz, bilakis sevinçle karşılanırmış.¹³⁹ Başka bir deyişle eski Türk devletlerinde kadınların yalnızca kendi coğrafyalarındaki kadınlarla değil Batıdaki kadınlarla da karşılaştırıldığında çok önemli haklara sahip olduğu görülmektedir. Çağdaşlarının vatandaş dahi kabul edilmediği sıralarda Türk kadını Hakan ile aynı konuma sahiptir ve ailesi hakkında söz söyleyebilir.

İslâmiyet'in kabul edildiği ilk yıllarda Türk kadını muallimelik ve askerlik gibi işleri üstlenebilmiştir. Örneğin Selçuklular zamanında “Usta Hatun” sultanın kızlarına öğretmenlik yaparmış.¹⁴⁰

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Anadolu'da Bacıyan-ı Rum adı verilen kadınlar teşkilatı bulunmaktadır. Ahiliğin kadınlar kolu olarak nitelenen bu teşkilatın, daha çok uçlardaki Türkmen aşiretlerinin silahlı savaşçı kadınlarından oluştuğu, Aşıkpaşazade tarafından söylenmektedir.¹⁴¹ Türkmen kadınları tarafından kurulduğu belirtilen bu teşkilatın ekonomik ve kültürel faaliyetlerinin yanı sıra siyasi ve askeri faaliyetlerinin bulunduğu belirtilmektedir.¹⁴² Anadolu Beyliklerinde de mevcut olduğu söylenen bu kadın teşkilatlarının, askerlerin giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılayıp, savaşlara katıldığı yazılmaktadır. Kimsesiz kadınları da barındıran bir teşkilattir.¹⁴³

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında kadın hâlâ eski Türk geleneklerindeki durumunu korumaktadır. Kuruluş dönemi padişahlarından Orhan Gazi'nin karısı Orta Asya'daki Hatunlar gibi üstün konumdadır. Misafir ağırladığı hatta elçileri kabul ettiği de bilinmektedir.¹⁴⁴ 1333'de İznik'e gelen ünlü Arap gezgini İbn-i Batuta Orhan Bey'in karısı Nilüfer Hatunun da bulunduğu bir zamanda kabul edilmiş ve “bu ülkede gördüğüm ve beni epeyce şaşırtan tutumlardan biri de erkeklerin

¹³⁹Gülen Özdemir, “Türk Kadınının Toplumsal Konumunun Gelişim Süreci”, **Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Metinleri**, 03 / 2009, (Erişim), www.academia.edu/5522354/Türk_Kadınının_Toplumsal_Konumunun_Gelişim_Süreci, 21 Şubat 2018, s.7.

¹⁴⁰Özdemir, a. g. m., s.7.

¹⁴¹Kaplan, a. g. e., s.2.

¹⁴²İçke, a. g. e., s.9.

¹⁴³Kaplan, a. g. e., s.2.

¹⁴⁴Harun Aydın, “Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın”, **Current Research in Social Sciences**, C. 1, S. 3, 2015,(Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/curesosc/article/view/5000131463>, 21 Aralık 2016, s.86.

kadınlara gösterdikleri aşırı saygıdır. Bu memlekette kadınlar erkeklerden daha üstün sayılırlar” şeklinde ki sözleriyle Türk kadınının 14. asırda yönetimdeki önemine değinmiştir.¹⁴⁵ Yine İbn-i Batuta bu dönemde, “kadınların yüzlerini örtmediklerini ve evlenmeden önce eşlerini tanımaları” gibi özelliklere de değinmektedir. Bu da bize Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden sonra bir süre daha eski Türk geleneklerini sürdürdüklerini, kadın ve erkeklerin bir arada toplumsal yaşantılarını devam ettirdiklerini göstermektedir.¹⁴⁶

2.2.2. Klasik Dönemde Kadının Konumu

Osmanlı İmparatorluğu’nda kadının zamanla eski konumunu kaybettiği görülür. Toplumsal hayattan soyutlanan, ev ortamına kapatılarak tüketici ve erkeğine bağımlı bir kadın ortaya çıkmıştır. İçke, bu gelişmenin arkasındaki faktörleri iki başlık altında toplamaktadır. Bunlardan biri, fetih hareketlerinin genişlemesi ile Osmanlı toplumunda Arap, Fars ve Bizans kültürlerinin etkisinin artması ve Osmanlı Devleti’nde “Harem” in kurulmasıdır. Diğer faktör ise, İslam dininin kendisinden ziyade, İslami öğretilerinin yanlış yorumlanması ve uydurma sözlerin hadis olarak kabul edilmesi doğrultusundaki görüşlerdir.¹⁴⁷ Konan’a göre “Kuran’da kadının siyasi hakları konusunda açık bir hüküm yoktur. İslam hukukçularının bazıları kadının devlet başkanı olabileceği ve seçme seçilme hakkına sahip olduğu görüşünü savunurken, bazı İslam hukukçuları ise kadının seçme hakkına sahip olmakla beraber seçilme hakkına sahip olmadıklarını ileri sürmüşlerdir. İslami kuralların dar ve muhafazakâr yorumları sonucunda eve kapanan kadın, hem sosyal yaşamdan, hem de bu yaşamdaki siyasi haklarını kullanma yetisinden mahrum bırakılmıştır”.¹⁴⁸

Osmanlı Devleti’nde ilk zamanlarda evlenecek olan yetişkin kızın iradesi tek başına yeterli olduğu halde, 1544 yılından itibaren yapılan evlenmelerde hem kızın hem de velisinin izni aranır olmuş, iki şahitliğin, tek erkek şahitliğe denk sayıldığı Osmanlı toplumunda kadın, miras konusunda erkekten daha az hisseye razı olmak zorunda bırakılmıştır. Boşanmalarda ise koca tek taraflı bir üstünlüğe sahiptir. İçke’ye göre, “İslamiyet öncesi Türk töreleri gereğince ailede erkeği ile birlikte eşit hak ve statüye

¹⁴⁵Konan, a. g. m., s.162.

¹⁴⁶ İçke, a. g. e., s.9.

¹⁴⁷ s.9-10.

¹⁴⁸Konan, a. g. m., s.162.

sahip olan Türk kadını, İslamiyet sonrası Osmanlı aile yapısında, tıpkı Müslüman Arap kadını gibi, erkeğin denetimi ve otoritesi altına sokulmuştur”.¹⁴⁹

16. yüzyıl sonrasında Osmanlı Devleti'nde, saray ve ulemanın İslam dinini hep, kadının ekonomik ve toplumsal yaşantısının dışında tutulmasını haklı kılacak biçimde yorumlamaya başladıkları ve bu istikamette emir ve fermanlar çıkartarak kadınların yaşantısının her yönüyle kısıtlandığı görülür.¹⁵⁰ Tanzimat Fermanı'na kadar olan dönemde çıkarılan fermanlar ile kadınlara bazı yasaklamalar getirilmiştir. Bunlardan bazıları, kaymakçı dükkânlarına girmeleri 1603'te, erkeklerle aynı sandala binmeleri 1610'da, gezi yerlerine gitmeleri 1787 yılında ve ince kumaştan ferace giymeleri de 1828'de yasaklanmıştır.¹⁵¹ Bir dizi yasak ile kadın toplumsal alandan soyutlanarak eve kapatılmıştır. Kadının yeri evi algısı oluşturulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde, daha çok, kent kadınının sosyal yaşantısında etkili olan bu yasaklamalar, kadının kamu alanından soyutlanarak ev ortamına kapatılmasına, kamu alanının erkeklere özgü olmasına yol açmıştır. Böylece resmi olarak erkeklerden soyutlanan şehirli Türk kadınının sosyal yaşantısı, sadece kendi akraba ve tanıdıklarına gitmek, ev toplantılarına katılmak olmuştur. Osmanlı toplumunda, ekonomik yönden üretim yapan tek kadın ise köyde köy işleri ile uğraşan, köylü kadınıdır.¹⁵²

Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme Dönemi, Türk kadınının statüsünü olumsuz yönde etkilemiş, ev kadınlar için hapisaneye dönüşmüş, miras hukuku ve mahkemelerde şahitlik konularındaki geleneksel hakları elinden alınmıştır.¹⁵³

2.2.3. Tanzimat Sonrası Kadın Hareketleri

Türk kadınının vaziyeti Tanzimat Fermanı ile bir nebze olsa hareketlenmiştir. “Halide Edib'in ve o dönem aydınlarının katkıları ile kadınların eğitimi konusunda önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde kadınlarla ilgili çeşitli dernekler kurulmuş ve öğrenim görmüş kadınlar artık peçesiz dolaşmaya başlamışlardır”.¹⁵⁴

¹⁴⁹İçke, a. g. e., s.12-13.

¹⁵⁰S.11.

¹⁵¹Konan, a. g. m., s.162.

¹⁵²İçke, a. g. e., s.14.

¹⁵³Avcı, a. g. m., s.230.

¹⁵⁴Özdemir, a. g. m., s.8.

Bu dönemde, cariyelik ve kölelik kaldırılmış; kadınların fermanlarla düzenlenen kılık kıyafet, sokağa çıkma gibi sosyal yaşantısını ilgilendiren konularda görece bir hoşgörü hâkim olmaya başlamıştır. Ayrıca kızlardan alınan “Gelinlik Vergisi” de kaldırılmıştır.¹⁵⁵ Bu dönemde ilk olarak eğitim alanında kadın hareketleri gözlenmiştir. Kız idadîleri ve rüştiyeleri ile kız öğretmen okulları ilk olarak bu zamanda açılmıştır.¹⁵⁶ Mesleki nitelikte açılan bu okullar ile Türk kadınına çalışma hakkının tanındığı, başta öğretmenlik ve ebelik olmak üzere çeşitli iş dallarında kadınların işe başladıkları görülmüştür.¹⁵⁷

Özellikle Tanzimat döneminde, gazetecilik kültürünün yer edinmeye başlaması ile kadınlar da gazetelerde ve dergilerde yazılar yazarak kendilerini ifade etme fırsatını yakalamıştır. “Kadın dergileri, her kesimden kadının yazma ürkekliğini, çekimserliğini gidermede, taleplerini iletmede önemli işlev görmüştür”. Kadın yazarların bu yoldaki destekçileri de Osmanlı Türk erkek yazarları olmuştur.¹⁵⁸

Osmanlı’da kadınlarında sayıma dâhil edildiği ilk sayım 1844 yılında yapılmıştır. Bu sayımla birlikte kadınların, ilk defa ev dışında varlıkları kabul edilmiştir.¹⁵⁹ Yine bu dönemde, kızlar 1858 “Arazi Kanunu” ile ilk defa veraset hakkını elde etmiş ve aileden kalan miras üzerinde erkek kardeşleri ile beraber hak sahibi olmuşlardır.¹⁶⁰

2.2.4. Meşrutiyet Döneminde Kadın Hareketleri

Meşrutiyet döneminde toplumsal yapı değişmeye başlamıştır. Bu değişim kadınları her yönüyle etkilemiştir. Buldukları konumu ve toplumsal yapıyı sorgulayan kadınlar, yaşadıkları eşitsizliklere, geleneksel yapıya ve kısıtlamalara karşı mücadele etmiştir. Kadınlar aile hayatında, toplumsal ilişkilerinde, çalışma hayatında ve siyasi alanda

¹⁵⁵İçke, a. g. e., s.17-18.

¹⁵⁶Aydın, a. g. m., s.84.

¹⁵⁷İçke, a. g. e., s.17-18.

¹⁵⁸ Beyhan Kanter, “Meşrutiyet Döneminde Kadın Hakları Savunuculuğunda Gelenekçi Bir Yazar: Avanzade Mehmet Süleyman” , **Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**, S. 63, Ağustos 2012, (Erişim) http://www.akmb.gov.tr/userfiles/flash/ERDEM_63.swf, 19 Aralık 2016, s.128.

¹⁵⁹ A. Aslı Şimşek, “Türkiye’de Modernleşme, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları” Ed. Lerzan Gültekin v. d. , *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2013, (Erişim)[http://library.atilim.edu.tr/shares/library/files/TOPLUMSAL%20CINSIYET_BASKI_2013\(1\).pdf#page=35](http://library.atilim.edu.tr/shares/library/files/TOPLUMSAL%20CINSIYET_BASKI_2013(1).pdf#page=35), 23 Eylül 2016, s.56.

¹⁶⁰ Evren Karataş, “Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Edebiyatımızda Kadın Sesleri”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C. 4, S. 8, 2009, (Erişim) http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1380393234_83-evrenkarata%C5%9F.pdf, 23 Eylül 2016, s.1656.

düzenlemeler yapılmasının gerekliliğini vurgulamıştır. “Yaşamın tüm yönleriyle ilişkili olacak ‘kadın İnkılâbı’nın gerçekleşmesini istemişlerdir. Bilgilendirme, bilinçlendirme, talepleri ifadelendirme, imaj değiştirme, harekete geçirme, yol gösterme olarak yararlandıkları çok sayıda dernek ve dergiyi kadın inkılâbının gerçekleşmesini sağlayacak başlıca araçlar olarak kullanmışlardır”.¹⁶¹

Osmanlı toplumunda kadın sorunu kuşkusuz gelişmiş, sanayileşmiş Batı ülkelerinden farklıdır. Batı’da oy mücadelesi etrafında süren kadın hareketinin aksine Osmanlı’da kadın hareketi kadınların yerel sorunları üzerinde yoğunlaşmıştır. ¹⁶² Uzun süre kafes arkasında kalan Müslüman kadının asıl meselesi kamusal alanda yer almaktır. Kadın, ailesi olmadan sokağa çıkmayı ve sokakta yürümeyi özgürlük olarak görmüştür. Bu isteğini büyük oranda 1908 Jön Türk Devrimi gerçekleştirmiştir. Basının özgürleşmesi, iletişim ve ulaşım olanakları sonucu Avrupa’daki gelişmelerin, kadın örgütlerinin ve kadın yayın organlarının yakından izlenmesi, en azından okuryazar Osmanlı kadınının ufkunu açmıştır. ¹⁶³ Osmanlı kadın hareketi içinde yer alan kadınlar oy hakkı elde etmek için de mücadele etmekten geri kalmamışlardır. ¹⁶⁴

Bu dönemde basılan gazete ve mecmualarda Müslüman Osmanlı kadınının istek ve haklarının yanı sıra dünyadaki kadın hakları da yakından takip edilmiştir. Özellikle Batıdaki oy hakkı mücadelesi yakından izlenilmiştir. Devrin önde gelen yazarlarından olan Fatma Aliye Hanım ve onun gibi yazarlar, bir taraftan Batıdaki gelişmeler ile ilgilenirken bir taraftan da toplumun kültürel yapısından ayrılmadan sosyal yaşamda daha iyi yerlere gelmeleri için çalışmışlardır. Oy hakkı talepleri ile de ilgilenmişler “şimdilik” bu yönde talepleri olmadığını ama zamanı gelince oy hakkı içinde mücadele edeceklerini bildirmişlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde bulunmuşlar ve gizli siyaset çalışmaları ile ilgilenmişlerdir. Halide Edib’te seçme-seçilme hakkının elde edilmesi için kadınların çalışması gerektiğini belirtmiş ve bunun basın ve cemiyetler aracılığı ile sağlanabileceğini ileri sürmüştür. ¹⁶⁵

¹⁶¹Gökçimen, a. g. m., s. 9.

¹⁶² Ömer Çaha **Sivil Kadın Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum**, Savaş Yayınevi, 4. Baskı, Kasım 2017, s.116-117.

¹⁶³Toprak, a. g. e., s. xiv.

¹⁶⁴Çaha, a. g. e., s.116-117.

¹⁶⁵Ünal, a. g. m., s. 531.

Bu dönemde aydın kişiler siyasi manada kadın ve erkeği bir görmüştür. Bu aydınlardan olay Ziya Gökalp kadın haklarının önde gelen savunucularından olmuş, kadınlara siyasal haklarının verilmesini en çok dillendirenlerden olmuştur.¹⁶⁶

“II. Meşrutiyet Dönemi’nin kadınlar için en önemli özelliklerinden biri de yükseköğrenim hakkını elde etmiş olmalarıdır. 1914’te Darül-Fünun’da kızlara yönelik derslere başlanmış ve 1914’te ayrı bir İnas Darül-Fünun’u kurulmuştur. 1915 yılında İstanbul Darül-Fünunu’nda kadınlara haftada dört gün olmak üzere düzenli konferanslar vermeye başlanmıştır. Ayrıca 1915’de ilk defa İstanbul Edebiyat Fakültesi’nde Türk kızları erkekler ile beraber yükseköğrenim görmeye başlamıştır. 1917 yılında kızlar için Güzel Sanatlar Okulu ve Konservatuar, terzilik eğitimi veren okullar ile hemşirelik ve ticari derslerin verildiği okullar açılmıştır. İlk defa yurt dışına eğitim için kızların gönderilmesi de bu dönemde gerçekleşmiştir. 1914’te kurulan İnas Darül-Fünun’u, kız öğretmen okullarına bağlanmış ve matematik, edebiyat ile tabii bilimler alanlarında eğitim vermiştir”.¹⁶⁷ Yaşanan bu gelişmeleri, bilhassa din adamları aşırı bulmuş ve ülke çapında din adamlarının yönlendirmesi ile çeşitli eylemler yapılmıştır. Dönemin aydın kişileri, bu tepkileri İslamcıların Batılılaşmaya yönelik olumsuz tepkisi olarak değerlendirmiştir.¹⁶⁸

Bu yıllar hukuki anlamda kadınlar için hareketli geçmiştir. Osmanlı’da Meşrutiyet’in ilanına kadar aile ile ilgili konularda İslam hukuku esas alınmıştır. 1917 yılında çıkarılan Aile Kararnamesi ile aileye yönelik yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu kararnamenin çıkarılışın da başta “Ziya Gökalp olmak üzere, Ahmet Şuayb, İbrahim Hakkı Mansuri-zade Saib gibi üniversite hocalarının önemli rolü olmuştur”.¹⁶⁹ Aile Kararnamesi kadına, döneminin şartlarına göre devrim sayılacak nitelikte yeni haklar vermiştir. Ana hatlarıyla şu yenilikleri getirdiği söylenebilir: Nişanlanmaya hukuksal bir boyut kazandırılmış, evlilik için yaş haddi getirilmiş, erkek için 18 kız için 17 yaş esas alınmış, evlenmek için iki şahit ve memur nezaretinde resmi bir boyut

¹⁶⁶Konan, a. g. m., s.163.

¹⁶⁷Ahmet Özkiraz, M. Nazan Arslanel, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, C. 3, No 1, 2011, (Erişim)http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_SBD/arsiv/2011_1/01ahmet_ozkiraz.pdf, 18 Aralık 2016, s. 4.

¹⁶⁸Karataş, a. g. m., s.1656.

¹⁶⁹ Nilüfer Özcan Demir, “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 16, S.2, 1999, (Erişim) <http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/index.php/EFD/article/view/81/51>, 21 Şubat 2018, s. 111

kazandırarak devletin aile kurumuna müdahale etmesini sağlamıştır.¹⁷⁰ Erkek ikinci kere evlenmek isterse ilk eşin rızasını almak zorunda bırakılmış, boşanmayı gerektiren haller içinde aile meclisi kurumu kurulmuştur.¹⁷¹

Dönemin partilerinin kadın konusuna yaklaşım biçimi de kadının sosyal statüsünün gelişmesinde belirleyici rol oynamıştır. Dönemin en büyük partisi kadın hakları meselesiyle yakından ilgilenen İttihat ve Terakki'dir. Kadın meselesine eğilerek, kadınlarla ilgili faaliyetlerde bulunarak, onları siyasi ortam içerisine çekmeyi başaran İttihat ve Terakki, kadının geleneksel kısıtlamalardan kurtulabilmesi kadınlar üzerindeki dini baskının hafifletilmesi için "Türkçülük" akımından faydalanmıştır. Bu dönemde İttihat ve Terakki Partisi öncülüğünde kadınlara çeşitli haklar tanınması için yoğun bir kampanya başlatılmış, kadınların hürriyet, hak, eşitlik isteklerini dile getiren yazılar yazılarak, toplantılar ve gösteriler düzenlenmiş, cemiyetler kurulmuştur. Dönemin diğer bir partisi olan Osmanlı Sosyalist Partisi(20 Şubat 1919),yönetmeliğinde kadınlarla ilgili maddelere yer vermiştir. Bu parti kadın ve çocukların ağır işlerde ve gece çalıştırılmasının yasaklanmasını istemiştir.¹⁷²

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu savaş şartları sebebiyle kadınlar ilk olarak Posta ve Maliye Nezaretlerinde memurluk yapmaya başlamış ve kendi haklarını kendileri dile getirmiştir. Kadınlara eğitim vermek için açılan okullarda eğitim alan kadınlar buldukları illerde ve özellikle de İstanbul'da kadın dernekleri kurarak örgütlü çalışmışlar.¹⁷³

Toprak'ın belirttiğine göre, "II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında kurulan sayısız dernek, dönemin liberalliğinin kanıtı olmuştur. Tüm bu örgütler ve örgütlenmeler, Osmanlı'da II. Meşrutiyet ile birlikte sivil topluma yönelik önemli çabaların göstergesi olmuştur. Birçok ülkede olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de ilk kadın örgütleri hayır dernekleri olarak kurulmuştur. Bu dernekler, kadının 'toplumsallaşma' sında ve görünür olup kamu alanına açılmasında önemli bir işlev görmüştür. Kadın sorunu bu dernekler aracılığıyla kamuoyunun dikkatini çekmiş; kadın-erkek eşitliği ya da o günkü deyişle 'müsavat-ı tamme' derneklerin toplumsal yaşama aktif katılımı sayesinde gerçekleşmiştir".¹⁷⁴ Kadınların eğitimi, iş ve istihdam olanaklarının çoğaltılması,

¹⁷⁰Çaha, a. g. e., s.113.

¹⁷¹Aydın, a. g. m., s.88.

¹⁷² Kaplan, a. g. e., s.63-67.

¹⁷³ Aydın, a. g. m., s.84.

¹⁷⁴Toprak, a. g. e., s.18.

kılık-kıyafetleri ve yaşam tarzlarının modernleştirilmesi gibi konularda adı geçen kadın cemiyetlerinin kadınların içinde bulunduğu durumu iyileştirmeyi hedeflediği söylenebilir. Bu örgütlerden “Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti”, “İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi”, “Teali-i Nisvan Cemiyeti”, “Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi”, “Osmanlı Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye”, “Mamulat-ı Dahiliye Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi”, “Teali-i Vatani Osmani Hanımlar Cemiyeti” gibi cemiyetler yardım maksatlı faaliyetlerde bulunmuşlarsa da, “Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan” gibi kadınlara erkeğin eşitliğini savunan ve kadının kısa zamanda dış dünya ile entegre olup, toplumsallaşması için çalışan cemiyetlere de rastlanılmıştır.¹⁷⁵

Bu dönem derneklerin en bariz özelliği kuruluş ve çalışmalarıyla Batı benzeri dernekler olmalarıdır. Batıdaki kadınların elde ettiği haklara, Müslüman kadınlarında sahip olması görüşünü savunan dernekler, bu gayelerini gerçekleştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuştur.¹⁷⁶ Özkiraz'ın belirttiğine göre, “1908 –1920 yılları arasında kurulan toplam 103 kadın derneğinin 77 tanesi Müslüman-Türk, 20 tanesi Müslüman olmayan cemaatlere, 6 tanesinin de yabancılara ait olduğu tespit edilmiştir”.¹⁷⁷

II. Meşrutiyet'in ilanı “özellikle kadınlar tarafından özgürlüğün ilanı şeklinde algılanmıştır”. Devletin 19 yy.ın ortalarından itibaren eğitim alanında kadına yönelik yaptığı değişiklikler sonucunda kadın toplum içinde öne çıkmaya başlamıştır.¹⁷⁸ Çaha'nın belirttiğine göre, 1908-1923 tarihleri arasında kadın konusuyla ilgili 27 adet farklı dergi çıkarılmıştır. Hepsinin ortak hedefi hükümet üzerinde bir baskı unsuru oluşturarak toplumsal yaşamda kadınlara erkeklerle aynı statüyü sağlamaktır.¹⁷⁹

“Dünyanın sosyal-siyasi-ekonomik şartlarına paralel olarak gelişen Türk kadın hareketi ya da Türk Feminizmi Avrupa'dan farklı bir şekilde gelişmiştir. Avrupa ülkelerinde feminist hareketler oy hakkı mücadelesi üzerinde dururlarken bu dönemde Türk kadınlarının siyasi mücadelesi görülmemektedir. Türk kadını daha çok çalışma hayatına atılma, eşit eğitim, evlilik ve boşanma hukukundaki adaletsiz yapının düzeltilmesi için mücadele vermiştir”.¹⁸⁰ Zaten Osmanlı'da temsil sistemi ve meclis Meşrutiyet'e kadar yoktur. Osmanlı'yı Osmanlı soyuna mensup erkekler yönetmiştir.

¹⁷⁵Çadır, a. g. e., s.34.

¹⁷⁶Kaplan, a. g. e., s.36-38.

¹⁷⁷Özkiraz, Arslanel, a. g. m., s.7,
¹⁷⁸s.3,

¹⁷⁹Çaha, a. g. e., s.112.

¹⁸⁰Özcan Demir, a. g. m., s. 113.

1876 yılında Meşrutiyetin ilan edilmesi ile ilk defa meclis kurulmuş ve Mebusan Meclisinin nasıl oluşacağı Kanuni Esasi’de belirtilmiştir. Kanun ile sadece belirli şartları taşıyan erkeklere oy hakkı tanınmıştır.¹⁸¹

Kadın hareketine ilişkin ilk kıpırtıların dönemin büyük şehirlerinde görülmesinin nedeni Osmanlı’da aristokrat odaklı, seçkin, üst sınıf ve bürokrat ailelerden gelen kadınların çoğunluğunun kurduğu dernekler ve yayınladıkları dergiler ve bunlara üye olanların da benzer bir sosyal statüden gelen kadınlardan meydana gelmesidir.¹⁸² 19.yüzyılın ortalarından sonra yoğunlaşan kadın hareketi ve Osmanlı’nın eğitim ve hukuk alanlarında yaptığı değişimler ile kadının evin dışına çıkması sağlanmış, siyasilleşmesi ve teşkilatlanması da teşvik edilmiştir.¹⁸³

2.2.5. Savaş Yıllarında Kadın Hareketleri

“Kadın hareketi başlangıçta siyaset dışı olmuştur. Ancak Balkan Harbi’yle şekillenen milliyetçilik, kadını da siyasete sokmuştur. Bu sıralarda İstanbul’da, Darülfünun konferans salonunda kadın ‘hazırın’a verilen konferanslarda ülkenin karşılaştığı sorunlar, çözüm yolları çok yönlü olarak kadınlar tarafından tartışılmaya başlanmıştır”. 1. Dünya Savaşı yılları, Batı’daki ve ülkemizdeki kadınları ülke meseleleri ile bütünleştirmiştir. Topyekûn savaş anlayışı, kadınların da erkekler ile beraber vatan savunmasında yer almalarına neden olmuştur. “Mütareke yıllarında kadının siyasi faaliyetleri daha da yoğunlaşmıştır”.¹⁸⁴

Balkan ve I. Dünya Savaşları sırasında yaşanan olaylar, Müslüman kadınların sosyal hayata katılmasını sağlamıştır. Savaşlar sırasında Müslüman erkeklerin çoğunun silahaltında olması ülkede memur ve işçi sıkıntısı oluştururken, imparatorluktaki gayrimüslimlerin ihanet içinde olması ve devleti yıkma çabaları, bunlara duyulan güveni sarsmıştır. Bu sebeple gayrimüslimler idari memurluklara alınmamıştır. Bu dönemde çalıştırılacak Müslüman erkeklerin silahaltında olması devleti, Müslüman kadınlardan yararlanma yoluna sevk etmiştir. Bu yüzden kısa bir süre içinde birçok Müslüman kadın çeşitli bakanlıklara alınmıştır. İşçi ve ordu çalışma(amele) gruplarında istihdam edilmiştir. Bütün bunlarda Müslüman-Türk kadının çalışma

¹⁸¹Konan, a. g. m., s.163.

¹⁸²Şimşek, a. g. m., s.56.

¹⁸³Gökçimen, a. g. m., s.9.

¹⁸⁴Toprak, a. g. e., s.462.

hayatına katılmasını sağlamıştır.¹⁸⁵ Bu yaşanan olaylar geleneksel iş bölümünü sorgulatmış ve işgücü olarak kadının çalışma hayatına katılmasını sağlamıştır.

Nasıl ki I. Dünya Savaşı ile kadınlar topluca ekonomik ve sosyal hayata katılmışsa “Milli Mücadele” de kadınların cesaret ve fedakârlıklarının neticesi, siyasi faaliyetlere katılımlarının yoğunlaştığı dönem olmuştur.¹⁸⁶ İşgal döneminde Türk kadını işgalcilere karşı erkeği ile birlikte mücadele etmiştir. Türk kadını, işgali protesto etmek için yapılan gösterilerde rahatça kürsülere çıkmış, bu haklı davada erkeği ile birlikte yer almıştır. Bu dönemde “Türk kadını hem cemiyetler kurarak hem de propaganda faaliyetleri yürüterek siyasallaşmıştır”.¹⁸⁷ Türk kadını savaş yıllarında gösterdiği vatanperverliği ile vatan savunması konusunda kendisine düşen görevi layıkıyla yerine getirmiştir. Türk kadını oluşmasına katkı yaptığı cumhuriyet sistemi içinde yerini almak açısından da savaş sonrası harekete geçmiştir.¹⁸⁸

2.3. Cumhuriyet Döneminde Kadın Hareketleri ve Temsil

“I. Meşrutiyet’le başlayan II. Meşrutiyet’te büyük bir ivme kazanan kadınların siyasi hak mücadelesinin, kadın hareketini Cumhuriyet’e taşıdığı söylenebilir”.¹⁸⁹ Cumhuriyetin ilanı kadın hakları bakımından dönüm noktası olarak nitelendirilmiştir. Cumhuriyetinin getirdiği demokratik ve laik yapı, kadınların siyasi, ekonomik ve eğitim alanlarında varlık göstermelerini sağlamıştır.¹⁹⁰ Bu ilerleme de Atatürk’ün rolü büyüktür.¹⁹¹

Bu dönemde kadınlar siyasi haklarından önce toplumsal alanda haklar kazanmıştır. 1924 yılında çıkarılan “Tevhid-i Tedrisat Yasası” ile erkeler ile kızlar eşit eğitim

¹⁸⁵Leyla Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını(1908-1960)**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1998,s.9.

¹⁸⁶Aydın, a. g. m., s.90.

¹⁸⁷Ünal, a. g. m., ”,s.532.

¹⁸⁸ Gürcan Bozkır, “Türk Kadın Birliği (1924-1935)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 3, 2000, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/233267>, 2 Ocak 2017, s.99.

¹⁸⁹Gökçimen, a. g. m., s. 9.

¹⁹⁰Şeniz Anbarlı Bozatay, Salih Ziya Kutlu, “Siyasette Kadın Temsili Açısından 30 Mart 2014 Yerel Seçimi Sonuçlarının Çanakkale İli Örneğinde Değerlendirilmesi”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, S.16, Y. 12, Bahar 2014,(Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/canakkalearastirmalari/article/view/5000092769>, 22 Şubat 2018, s.137.

¹⁹¹ Günver Güneş, “Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye’nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 9, S. 20-12, Bahar-Güz, 2010, (Erişim) <http://dspace.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/5022/9.pdf?sequence=1>, 23 Eylül 2016, s.172.

olanaklarına kavuşmuştur. 1924 Anayasası'nın 87. maddesi ile de ilköğretim kız ve erkek ayrımı yapılmaksızın herkes için Anayasal olarak zorunlu hale getirilmiştir.¹⁹² “Atatürk 1924 yılında yürürlüğe koyduğu bu yasa ile eğitimi merkezileştirmiş ve bu vesileyle Türk kızlarına ilkokul ile birlikte ortaokul, lise ve hatta yükseköğrenim kapılarını açmıştır. Her vatandaşa, istediği öğretim biriminde eğitim yapma imkânı tanınmıştır”.¹⁹³

Bu yıllarda kadınlara eğitim vermek için yeni okullar açılmış, kadının toplumda değeri arttırılmıştır. Yapılan Harf İnkılabı sonrasında açılan millet mektepleri ile eğitim yaşını geçen kişilerde bu okullarda eğitim almış, okuma yazma öğrenmiştir. Bu okullarda okuyan kadınlar toplumsal yaşamda etkin hale gelmiş, çalışmaya başlamıştır. 1928'de kadınlar baroda avukat olarak göreve başlamış, 1930 yılında da ilk kez kadın doktorlar ilgili bakanlıkta çalışmaya başlamıştır.¹⁹⁴

Kadınların eğitimine yönelik girişimleri Medeni Kanunun kabulü izlemiş; Kanunun 1926'da kabulü ile kadınlar her alanda neredeyse erkeklerle eşit sayılmıştır. Medeni Kanun ile Medeni Nikâh sistemi getirilmiş ve çok eşlilik yerini tek eşliliğe bırakmıştır. “Evllenme, boşanma, miras gibi alanlardaki kadın hakları yasal güvence altına alınmıştır. Miras ve boşanmada kadın ve erkek eşitliği sağlanmıştır. Mahkeme önünde kadın ve erkeğin eşit şahitliği kabul edilmiştir. Kadınlara istediği işte çalışma hakkı tanınmıştır”.¹⁹⁵

Ancak konu kadınların siyasi haklarına geldiğinde eğitim ya da çalışma hayatında gösterilen hızın gerisine düşüldüğü görülmektedir. Bu durumun arkasında dönemin politik gelişmeleri olduğu kadar bürokrasinin de ayak diremesi dikkat çekmektedir. “Meşrutiyet laboratuvarında staj yapan Türk kadını Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal ve politik taleplerini dillendirmeye devam etmiştir. Ancak Türk kadın haklarının verilmesini modernleşme politikasının tamamlayıcı parçası olarak gören Cumhuriyet eliti, kadınlara ‘vakti gelinceye kadar’ beklemelerini salık vermiştir. Kadınların siyasi hakları her gündeme geldiğinde ‘kadınlardan ilerleyip liyakat kesbetmeleri’ beklenmiştir. Kadınlar kitlesel olarak ‘liyakatsiz’ addedilirken erkekler için ‘liyakat’ şartı koyulmamıştır”. Aynı yıllarda eğitim ve kültürel olarak kadınların çoğundan geri

¹⁹² Ünal, a. g. m., s.533.

¹⁹³Aydın, a. g. m., s. 92.

¹⁹⁴s. 92.

¹⁹⁵Ünal, a. g. m., s.533.

de olan milyonlarca erkek siyasal haklara sahipken kadınlardan hep “kendilerini ispatlamaları” beklenmiştir.¹⁹⁶ Kadına olan bu bakış tarzı günümüzde de devam etmektedir.

Atatürk'ün manevi kızı Afet Hanım'ın, 1930 yılında Türk Ocağı'nda Atatürk'ün ve devlet erkânının da bulunduğu toplantıda kadınların siyasal hakları konusunda yaptığı konuşma, kadınların seçme ve seçilme haklarını elde ediş sürecinin başlangıcını oluşturmuştur. Bu konuşmada İnan, dünyadan örnekler vermiş, siyasal alanda kadın kazanımlarını ülke ülke dile getirmiştir.¹⁹⁷ Yine Afet İnan'ın başından geçen bir olay da bu mücadeleye ivme kazandırmıştır. 1929- 1930 eğitim-öğretim yılında Yurttaşlık dersinde öğrencilerin seçimleri daha iyi anlamaları için sınıfta örnek bir belediye seçimi tertiplemiştir. Bu seçimi kız öğrenci kazanınca erkek öğrencilerden biri kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmadığı gerekçesi ile sonuca karşı çıkması üzerine Afet Hanım bu olayı Atatürk'e anlatmıştır. İnan'ın konuyu Atatürk'e iletmesi ve kadın hakları ile alakalı isteklerini bildirmesi sonrası Atatürk konuyu hukukçulara inceletmiştir. Ardından kadınların belediye seçimlerine katılması konusu meclis gündemine gelmiştir.¹⁹⁸

2.3.1. Kadınlar Halk Fırkası'nın Kuruluşu ve Amacı

II. Meşrutiyet'in cemiyet ve dergilerinde kendini yetiştiren kadınlar Kurtuluş Savaşı sonrasında 15 Haziran 1923'te¹⁹⁹ “kadınların toplumsal ve siyasal yaşamda hak ettiği yeri almalarını sağlamak” düşüncesi ile Darül-Fünun konferans salonunda başkanlığını Nezihe Muhittin'in yaptığı bir grup kadın tarafından “Kadınlar Şurası”nı gerçekleştirmiş ve bu kongrede “Kadınlar Halk Fırkası” adıyla bir siyasal örgütün kurulması kararlaştırılmıştır.²⁰⁰ Kadınlar bu girişimde bulunurken henüz Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmamıştır. Durum böyle olunca kadınlar CHF'den önce parti kurmuşlardır. Parti başkanlığına önde gelen feministlerden Nezihe Muhittin, genel sekreterliğine ise Şükûfe Nihal getirilmiştir. Nihal'ın “Fırkamızın Mefrûkesi” başlıklı konuşmasında, partinin gayeleri anlatılmıştır. Bu konuşmada partinin ilk amacı siyasi

¹⁹⁶Ünal, a. g. m., s.529.

¹⁹⁷Toprak, a. g. e., s.425-426.

¹⁹⁸Ünal, a. g. m., s. 540.

¹⁹⁹Gökçimen, a. g. m., s.20.

²⁰⁰ İçke, a. g. e., s.30.

değildir denilmiştir. Önceliği aile hukuku, eğitim ve iş hayatı ile alakalı haklar mevzusunda kadınları bilinçlendirmeye vermişlerdir. Bunlardan sonra siyasal amaçlar kendiliğinden oluşacaktır. “Nihal bu konuşmasında kadınların kendilerini idrak ettikleri zaman önce geleceklerini ve kaderlerini tayin edecek olanlara ‘kendi itimadını ihtiyariyle vermeyi’ yani seçmeyi, ardından da ‘kendisine taalluk edecek meselelerin müdafaasında kendisini bizzat temsil etmeyi’ yani seçilmeyi hak bileceklerini belirtmektedir. Bu sözler o dönem için kadınların siyasal hedeflerini gösteren iddialı sözlerdir”. KHF’nin kuruluşu için valiliğe sunulan dilekçeye cevap verilmemiştir. Buna sebep olarak siyasal hakları olmayan kadınların parti kuramayacakları kendilerine bildirilmiştir. O yıllarda bu hak sadece erkeklere tanınmıştır.²⁰¹ Bu sebeplerle kadınların parti kurma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Kadın Fırkası Heyeti’nin çalışmaları bazı kesimlerin tepkisine neden olmuş, bu kesimlerin baskıları sonucunda kadınlar Fethi Bey’in başkanlığında müşavirlik kurmuştur. Bu değişikliğe rağmen eleştiriler bitmemiş, bu oluşum içindeki kadınların bazıları, siyasal özellik taşımayan Türk Kadınlar Birliği Cemiyetini kurmuşlardır(7 Şubat 1924).²⁰² Parti kurma olarak başlayan girişim kadın birliğine dönüşerek farklı bir boyuta taşınmıştır.

2.3.2. Türk Kadınlar Birliğinin ve Türk Ocaklarının Kadın Hareketine Etkileri

Kadınlar Halk Fırkası’nın kuruluşu başarısızlıkla sonuçlanınca, kadınlar 1924 yılında kuruluşuna engel teşkil edecek tüm siyasal nitelikli maddeleri tüzüğünden çıkartarak Türk Kadınlar Birliği’ni kurmuşlardır. TKB başlangıçta kadınların siyasal hakları meselesinden uzak durmuş, daha çok kimsesiz çocuklar ve fakir kadınların sorunlarına yönelik faaliyetlerde bulunmuş, çok kadınla evlilik ve boşanma konularıyla ilgili görüşler ileri sürmüştür.²⁰³ Toprak’ın belirttiğine göre, “Türk Kadın Birliği, kadınlığı ‘fikri ve içtimai sahalarda yükselterek’ çağdaş ve ileri bir düzeye ulaştırmayı amaçlamıştır. Bu nedenle genç kızlar gerçek bir anne olarak yetiştirilmelidir. Kadınlık dünyasındaki derin yaralar sarılmalı; dul kadınlara, kimsesiz ailelere el uzatılmalı, onların ilkokuldaki çocuklarına yardım edilmeli; kadınlar iş hayatında özendirilmeli

²⁰¹S.31.

²⁰² Kaplan, a. g. e., s.140-141.

²⁰³İçke, a. g. e., s.32.

ve üretken kılınmalıdır. Birliğe kadınlığın yükselmesini arzu eden her Türk ve Müslüman üye olabiliyordur.”²⁰⁴

Türk Kadınlar Birliği'nin 1925 yılından itibaren yayımlamaya başladığı Kadın Yolu Dergisinin ilk sayısından itibaren, Birliğin başkanı Nezihe Muhittin, Türk kadının siyasal haklarını gündeme getirerek bu hakkın kadınlara tanınması doğrultusunda demeçler vermeye başlamıştır.²⁰⁵ Birlik 26 Mart 1927 tarihinde İstanbul'da bir kongre düzenleyerek, kadınlara oy hakkı ve yerel seçimlere katılma hakkı istemiştir. Bu toplantı sonunda cemiyet tarafından alınan karar ile “Kadın Birliği Cemiyeti, kadınların siyasal hakları için çalışacaktır” maddesi tüzüğüne ilave edilmiştir.²⁰⁶ Her ne kadar bu karar İstanbul Valiliği tarafından onaylanmak istenmemişse de, hükümetin isteği üzerine Valilik tüzük değişikliğini onaylamıştır.²⁰⁷ Bu değişiklikle siyasal faaliyetlerde bulunacak kadın cemiyeti haline getirilen Kadın Birliği, ilk kez siyasal gaye için faaliyet gösteren cemiyet unvanını da kazanmıştır.²⁰⁸

TKB başkanı Nezihe Muhittin, kadınların siyasal haklarını kazanmadıkça sosyal yaşamda yer bulamayacağı savında ısrarlıdır. Bu ısrarlarından dolayı Muhittin ve bazı arkadaşları TKB'den uzaklaştırılmıştır. Bu durum kadınların siyasal haklarını kazanmalarında kademeli olarak katkı sağlamıştır.²⁰⁹ Daha ılımlı çalışmalar yapan Latife Bekir Hanım başkanlığındaki cemiyet, kadınlara siyasal hak tanınması isteklerinden vazgeçmeden daha gösterişsiz bir çalışma içerisine girmiştir. Ayrıca cemiyet yardım amaçlı faaliyetlerine ağırlık vermekle birlikte siyasal isteklerinden vazgeçmediğini her fırsatta açıklamıştır.²¹⁰

TKB'nin ilk başkanı olan Nezihe Muhittin ve Halide Edib 1925'te TKB'ce milletvekilliği için aday gösterilmiştir. Amaçları, BMM'nin kadınlara oy hakkı vermesini etkilemektir; ancak bu teşebbüste başarısız olmuştur. ²¹¹ 1927 seçimlerinden önce de kadınlar teşebbüste bulunmuştur. CHF'den seçimlere girmek için kampanya yürüten TKB'li kadınların girişimi erkek partisi olan CHF tarafından kabul edilmemiştir. Seçimlere erkek aday ile katılma girişimleri de aday gösterilen

²⁰⁴Toprak, a. g. e., s.466.

²⁰⁵İçke, a. g. e., s.32.

²⁰⁶Kaplan, a. g. e., s.142.

²⁰⁷İçke, a. g. e., s.33.

²⁰⁸Kaplan, a. g. e., s.142.

²⁰⁹Gökçimen, a. g. m., s.20.

²¹⁰ Kaplan, a. g. e., s.145.

²¹¹Avcı, a. g. m., s.243.

Kenan Bey'in kendisiyle alay edilmesini kaldıramayarak adaylıktan vazgeçmesi ile sonuçsuz kalmıştır. 1927 seçim döneminde de kadınlar siyasi haklarını elde edememiştir. Kadınların bu girişimleri basında cılız bir ses olarak yer almıştır. Özer "kadınların isteklerine olumlu yaklaşılmamasının nedeninin 'siyasi otoritenin diğer inkılâplarda olduğu gibi kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi için en doğru zaman ve zemini yakalamak adına bir süre daha beklemeyi uygun görmüş olması' olarak açıklamaktadır".²¹²

Dönemin diğer önemli cemiyeti²¹³ olan Türk Ocakları'nın kadın hakları bağlamındaki çabaları da bu dönemde dikkat çekmektedir. Türk Ocakları yaptığı çalışmalarla Cumhuriyet öncesinde kadın haklarının topluma benimsetilmesinde önemli bir yeri olurken, Cumhuriyet'in ilanından sonra kadınlarla ilgili meselelerde aktif rolünü sürdürmüş, medeni haklar ile siyasi hakların tanınmasında öncü faaliyetlerde bulunmuştur. Türk Ocakları, hükümetlere baskı uygulayarak, kadınlara bazı haklar tanınmasını sağlamaya çalışmış, toplumu kadın hakları meselesinde değiştirmeye ve yönlendirmeye gayret etmiştir. Türk Ocaklarının önem verdiği bir başka konuda kadının eğitilmesi olmuştur.²¹⁴

Kadın hakları konusunda aktif bir tutum sergileyen ve düzenlediği konferanslar ve yaptığı yayımlarla kamuoyunu etkileyen Türk Ocakları, Medeni Kanuna hazırlık kabul edilen Aile Yasa Tasarısının hazırlanması sırasında başlatılan tartışmalarda önemli kadın faaliyetlerine sahne olmuştur. Türk Ocakları, kadınlara siyasi haklarının verilmesi sırasında yapılan çalışmalarda yer alırken ülke çapında propaganda da başlatmıştır. 1926 yılında, "Artık kadına siyasi haklarının verilmesi zamanı gelmiştir" fikrinin savunulduğu toplantılar düzenlemiştir.²¹⁵

²¹²Ünal, a. g. m., s.540.

²¹³ Tarık Zafer Tunaya'nın ifadesiyle Türk Ocakları, "Türkiye'nin yakın tarihinde kilometre taşıdır. İlk kez Osmanlı kozmopolit iklimi içerisinde tepkisel biçimde oluşan milliyetçilik akımının bilinçlendirilmesi, bu alanda başrolü oynayan bir örgütlenmeyle Türk Ocakları ile gerçekleşmiştir". Resmi olarak faaliyetine 1912 yılında başlamıştır. Türk Ocakları kadroları ve tüm Türkiye'deki örgütlenmesiyle Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından önemli bir güce sahip olmuş ve iktidar üzerinde de kaçınılmaz bir etki yaratmışlardır. Günver Güneş, "Türk Devrimi ve İzmir Türk Ocağı", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S. 8, 1998, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/ctad/issue/25232/266715>, 2 Ocak 2017, s.115.

²¹⁴Kaplan, a. g. e., s.140-161.

²¹⁵s.162-163.

2.3.3. Kadınların Yerel Yönetimlerde Seçme-Seçilme Hakkını Elde Etmeleri

Türk kadını siyasi hayata ilk olarak, 5 Nisan 1930 tarihinde girmiştir. O yıllarda nüfusunun çoğunluğunu kadınların oluşturması, kadınlara siyasi haklarının verilmesi fikrinin güçlenmesi ve TBMM'den de destek bulması üzerine, meclise “Yeni Belediyeler Yasası” sevk edilmiştir.²¹⁶ Bu kanunun 23.ve 24. maddelerinin birinci fıkrasını teşkil eden “Türk olmak” şartının kabul edilmesiyle, kadınlar ilk defa belediye başkanlığı ve belediye meclislerinde seçme- seçilme hakkına kavuşmuştur.²¹⁷

Kadınlar, kazandıkları bu hakkı ülkenin dört bir köşesinde şenlikler düzenleyerek kutlamıştır. TKB, İstanbul'da teşekkür amaçlı gösteri düzenlemiştir. Taksim ve Sultanahmet Meydanı'nda düzenlenen gösterilerde TKB'den kadınlar Atatürk'e teşekkürlerini bildiren konuşmalar yapmıştır. Konuşmalarda özellikle birçok Avrupa ülkesinde kadınların bu hakkı kazanamadığına dikkat çekilmiştir. Türk Ocağı'nda bir konuşma yapan Afet Hanım “kadınlara intihap etmek ve edilmek hakkının verilmesini milli hâkimiyetin ifadesi olarak değerlendirmiş ve milli hâkimiyetin faikiyet kabul etmeyeceğini söyleyerek siyasi haklar konusunda kadın ve erkeğin eşitlenmesine vurgu yapmıştır”. Kadınlar henüz genel seçimlerde oy hakkına sahip olamamıştır. Kadınlar kanun değişikliğinden sonraki ilk yerel yönetim seçimlerinde oylarını kullanmışlar ve yerel yönetime seçilebilmişlerdir.²¹⁸

Kadınlara belediye seçimlerinde seçme-seçilme hakkının verildiği bu yılda, ülke tek partiden çok partili hayata geçişi de denemiştir. Atatürk'ün isteği ile Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmuştur. Bu parti, Nezihe Muhittin'i Beyoğlu'ndan İstanbul Şehir Meclisi'ne, CHP ise Latife Bekir'i Fatih'ten İstanbul Şehir Meclisi'ne aday göstermiştir.²¹⁹

²¹⁶Güneş, a. g. m., s. 173.

²¹⁷İçke, a. g. e., s.34.

²¹⁸Ünal, a. g. m., s.541.

²¹⁹Gökçimen, a. g. m., s.21.

2.3.4. Kadınların Muhtarlık ve İhtiyar Heyeti Seçme-Seçilme Hakkını Elde Etmeleri

Kadınların siyasal hakları ile ilgili ikinci olumlu gelişme, 26 Ekim 1933’de “442 Sayılı Köy Kanunu”nun bazı maddelerinin değiştirilmesi ile kadınlara, köyde muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerinde oy kullanma ve seçilme hakkının verilmesi olmuştur.²²⁰

TBMM’de Kanun değişikliği esnasında söz alan dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey, Türk kadını için “Kendisi evimizin müdürüdür. Köyde de iktisadiyatının müdürü odur. ... Kadına evinde olduğu gibi, belediyelerde olduğu gibi köylerde de idare hakkını vermek bir vazifedir diyerek kadına köyde muhtar olma hakkını vermekle bir şükran eseri gösterilmediğini; tabiaten haiz olduğu hakkını kanunen ifade ettiklerini belirtmiştir”.²²¹

Kanun değişikliğinden sonra tüm Türkiye’de kadınlar köy muhtarlığı ve ihtiyar heyeti seçimlerine katılmışlardır. Kanunun çıkarılmasının ardından 12 Kasım 1933 tarihli muhtarlık seçimlerinde ülkemizin ilk kadın muhtarı Aydın’ın, Karpuzlu Nahiyesi Demircidere Köyünden Gül Esin Hanım olmuştur. Bu seçimi yedi erkek adayı geçerek kazanmıştır.²²²

2.3.5. Kadınların Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkını Elde Etmeleri

Kadınlara genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkının verilmesi ise 5 Aralık 1934 yılında gerçekleştirilmiştir. İsmet İnönü ve 191 arkadaşının önerisi ile²²³ 1924 Anayasasının 10. ve 11. maddelerinin değiştirilmesi teklifinin kabul edilmesi ile gerçekleştirilmiştir.²²⁴ “Kanunun 10. maddesi; 22 yaşını bitiren kadın-erkek her Türk, milletvekili seçme hakkına sahiptir, 11. maddesi de, 30 yaşını bitiren kadın-erkek her Türk milletvekili seçilebilir, diye değiştirilerek kadınlara bu hak tanınmıştır”.²²⁵ Bu gelişme ile Türk kadınları, birçok medeni ülkeden önce siyasal haklarına kavuşmuştur.

Değişiklik sonrası kadınlar Atatürk’e, TBMM’ye ve CHF’ye teşekkür telgrafları çekmiştir. Atatürk TKB’nin telgrafına verdiği cevapta, “Erdemli Türk kadınlığının

²²⁰ İçke, a. g. e., s.34.

²²¹ Ünal, a. g. m., s.541.

²²² Güneş, a. g. m., s.176.

²²³ s.173.

²²⁴ İçke, a. g. e., s.34.

²²⁵ Aydın, a. g. m., s.93-94.

yeni çalışma yolunda kendine düşen büyük işi güvenle başaracağına kuşku yoktur diyerek Türk kadınına duyduğu güveni belirtmiştir".²²⁶ Atatürk bu hakka kadınların Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği mücadeleye zaten yaraşır olduklarını, lütuf olsun diye verilen bir hak olmadığını söylemiştir.²²⁷

Kadınlara tanınan seçme seçilme hakkı için: Falih Rıfkı Atay, "Kadınlık bayramında, sevinecek olanlar biziz; erkeklerdir. Çünkü bu bayram, bize, milyonlarca kolun, kafanın yardımına kavuştuğumuz günü andıracaktır" diyerek kadınların bu hakkı kazanmalarından dolayı yaşadığı sevinci dile getirmiştir. Benal Nevzat da "Türk kadını tutsak olmaktan kurtaran Atatürk'ün şimdide Türk kadınına kurultayın ünlü kapılarını açtığını söylemiştir". K. E. Akman Türk Dili'nde çıkan makalesinde "kadına siyasal hakların verilmesi ulusal varlığı bir kat daha kuvvetlendirecektir" demiştir. Şevket Bilgin ise "ulusal birliği kuran Atatürk'ün kadınlara seçme baykını vererek bir eksikliği giderdiğini" vurgulamıştır. Sadri Ertem kadınlara tanınan bu hakkı "ulusun ülkesine yaklaşması" olarak değerlendirmiştir. Bahtiyar Tefik ise "kadınlara siyasi haklarının verilmesini Gutenberg'in matbaayı keşfi kadar önemli görmüştür".²²⁸

Yapılan değişiklikler sonrası gerçekleştirilen ilk seçimde (1935 seçimleri) mecliste ilk kez kadınlar ve gayr-ı Müslimlerde yer almıştır. Türkiye'de yaşanan bu olay yurtdışında da ilgi görmüştür. O dönem seçme ve seçilme hakkına sahip olmayan Fransız kadınları, belediye seçimlerinde siyasi haklarının verilmesi sorununu tartışmaktadır. Fransız gazetelerinden *Matin*'de "Bugün Fransız kadını, sosyal müsavat bakımından Türk kız kardeşinin tarihine gıpta edebilir" ifadesine yer vermiştir. Fransız "Lö Jurnal" *gazetesi* "Yeni Türkiye'nin zimamdarlarının çok parlak bir eser yarattıklarından" bahsetmektedir. La Tribunes Nations'daki makalesinde Robert S. Baudouy Türkiye'yi "Değişiklikler Ülkesi" olarak tanımlamış ve yapılan son değişik ile "Türk kadınının mükemmel açılış tekâmülünün son merhalesi" ifadesini kullanmıştır. Makalede "Kemal Atatürk'ün Türk inkılâbı için, kadından daha sağlam bir desteği olmadığı" nı ileri sürmüştür.²²⁹

²²⁶Ünal, a. g. m., s.547.

²²⁷Konan, a. g. m., s.168.

²²⁸Ünal, a. g. m., s. 545-546.

²²⁹ s. 550.

1934 yılında gerçekleştirilen bu değişlikle Türk kadını bütün siyasi haklarını birçok ülkeden önce elde etmiştir. Bundan sonraki mesele kadının siyasete ne kadar katıldığı, siyasette ne kadar temsil edildiği ya da edilemediği olmuştur.

2.3.6. 1935 Sonrası Türkiye Kadınlar Birliği ve Kadın Sorununa Uluslararası Yaklaşım

TKB, kadınların siyasal haklarını elde etmelerinden sonra da bir süre aktif olarak çalışmalarına devam etmiştir. Bu dönemde Birliğin kadın meselesini uluslararası boyuta taşıdığı ve uluslararası kadın örgütleriyle ilişkiler geliştirdiği dikkat çekmektedir. Aslında daha kuruluş aşamasında Batılı kadın dernekleri TKB ile ilgilenmişler ve bu ilişki daha sonra Dünya Kadınlar Birliği'nin üyeliğine dönüşmüştür.²³⁰ Türkiye'de kadınlar yararına yapılan inkılâpların İslam ülkeleri başta olmak üzere bir hayli memlekette olumlu tesirleri görüldüğünden Alliance Başkanı Miss Ashley'e sunulan bir sonraki kongrenin İstanbul'da yapılması önerisi kabul edilmiştir. Türk Kadın Birliği delegeleri, kendilerine Fransa'da gösterilen alakadan, duydukları memnuniyeti dile getiren raporlarını Türk Kadınlar Birliği'ne sunmuşlardır.²³¹ Kongrenin İstanbul'da yapılacak olması TKB'nin büyük başarısıdır.

Uluslararası Kadın Birliği ya da 1935 Türkçesiyle Arşulusal Kadınlar Birliği'nin 12. Kongresi 18-24 Nisan 1935 günleri arasında İstanbul'da toplanmıştır. Ev sahibeliğini yapan Türk Kadınlar Birliği, kongre için Yıldız Sarayı'nı açtırmıştır. Posta ve Telgraf İdaresi kongre sebebiyle Merasim Köşkü'nde bir posta ve telgraf merkezi kurmuş; 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi anısına on beş puldan oluşan bir seri çıkarılmıştır. Kongre günleri delegeleri Yıldız Sarayına götürmek için Beyoğlu ve saray arasında otobüs seferleri düzenlenmiş; delegelere tramvaylarda ücretsiz seyahat olanağı tanınmıştır. Nisan ayı boyunca gazeteler, dergiler kadın sorununa ve kongreye geniş yer ayırmıştır.²³² Tüm bu yapılan hazırlıklardan, sağlanan olanaklardan, TKB'nin kongreye verdiği önemin büyüklüğü anlaşılmaktadır.

Uluslararası Kadınlar Birliğinin 12. Kongresinin İstanbul'da yapılmasının arkasında Türk kadınının siyasi haklarını kazanması yatmıştır. Batı ülkelerinin birçoğunda

²³⁰Bozkır, a. g. m., s.102.

²³¹Kaplan, a. g. e., s.151.

²³²Toprak, a. g. e., s.488.

kadınların siyasi hakları sınırlı iken, daha önceki yüzyılda kafes arkasında bulunan kadının siyasi haklarını elde etmesi dünya kadın hareketi için örnek teşkil edecek bir gelişmedir. Sonuç olarak kongreye gelen delegeler bu hususu sık sık vurgulamıştır.²³³

1935 yılı Türkiye'de kadın hareketi açısından paradoksal bir yıl olmuştur. Meclis'in kapıları kadınlara açılırken Türk Kadınlar Birliği'nin kapıları kapanmıştır. Siyasi haklarının kazanımının ardından Uluslararası Kadınlar Birliği 12. Kongresini İstanbul'da gerçekleştirmiştir. Bu, Türk Kadınlar Birliği'nin uluslararası alanda nedenli etkin bir konum kazandığının göstergesidir. Kongrenin hemen ardından, on gün sonra, “kadınların siyasi haklarını elde ettiği, kadın haklarının anayasal güvence altına alındığı gerekçesiyle kendini feshetmiştir”.²³⁴ Çaha'nın belirttiğine göre TKB ince bir taktik ile kapatılmıştır. TKB kısa sürede dünya çapında dikkat çeken bir dernek olmuştur. Kemalistlerde kadın derneği kapatan bir görünüm vermek istemediği için, derneği kapatmadan önce birkaç yıl süren hazırlık dönemi yaşanmıştır. CHF'ye yakınlığı bilinen kadınların dernek yönetimine girmesini CHF yönetimi sağlamış, 1935'de bu kişiler çoğunluğa ulaşınca Kongreden sonra özel gündemle bir araya gelmiştir. Bu toplantıda halkevlerinin kurulduğu ve kadına bütün haklarının verildiği belirtilmiştir. Bundan dolayı da TKB'ye ihtiyaç olmadığı belirtilerek, birliğin kendini feshetmesi önerisinde bulunulmuştur. TKB'deki feminist grup bu öneriye karşı çıkmış ancak Kemalistler çoğunlukta olduğu için dernek kendini feshetmiş görüntüsü verilerek tasfiye edilmiştir.²³⁵ Ünal'a göre ise, hükümet kendi denetimi dışında ve uzağında olan kadın birliği istememiştir. Kadınlara “meclis tüm haklarınızı verdiğine göre artık örgütlenmeyin” denilmiştir.²³⁶

Uluslararası kadın teşkilatlarının, TKB'nin kapatılmasının yarattığı boşluğu dolduracak ve haberleşecekleri yeni bir kadın cemiyeti istekleri, M. Kemal Atatürk tarafından değerlendirilmiş, TKB'nin üstlendiği ilişkileri devam ettirmek ve kadınlarla ilgili çalışmaları yönlendirmek amacı ile Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kadın şubesinin kurularak benzeri ilişkileri üstlenmesine karar verilmiştir.²³⁷

²³³ Zafer Toprak, “Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan 'Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935)”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, S. 2, 1994, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/iukad/issue/730/7885>, 22 Şubat 2018, s.10.

²³⁴Şahin, a. g. e., s.28.

²³⁵ Ömer Çaha, “Feminizm Nedir?”, Ağustos, 2013, İstanbul, (Erişim) <http://kadem.org.tr/feminizm-nedir/>, 04 Nisan 2018.

²³⁶Ünal, a. g. m., s.548.

²³⁷Kaplan, a. g. e., s.159.

2.3.7. 1940'lı ve 1950'li Yıllarda Kadın Hareketleri

1930 başından itibaren seçme ve seçilme yolunda ilerleme kateden ve 4 yıl gibi kısa sürede bu anlamdaki tüm haklarına kavuşan kadınların sonraki yıllarda daha aktif olmaları beklenirken bunun tam tersine bir durgunluk döneminin başladığı görülmektedir. Her ne kadar eğitim ve meslek sahibi seçkin bir kadın azınlık Türkiye'nin vitrininde yer almaya devam etmişse de "bu ayrıcalıklara sahip olmayan geniş kadın kitleleri, ataerkil geleneklerin kırılmaması sonucu, tarım kesiminde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaya, mülkiyet, eğitim, gelir, sosyal güvenlik haklarından yoksun kalarak toplumun en ezilen kesimi" olmaya devam etmiştir.²³⁸

Kuriş bu durumu "Atatürk sayesinde Türk kadınları Batılı kadınların önüne geçmiştir yollu resmi söylemin, sonunda kadınları sessiz bir çoğunluğa dönüştürmesi"²³⁹ olarak değerlendirmiştir. Belki de bu durumun bir sonucu olarak 1935 sonrasında kadın hareketi manasında bir hareketsizlik gözlemlenmiştir. Bu durumun en önemli göstergeleri şüphesiz ki örgütlü kadın hareketleri tarafında olmuştur.

1920'li yılların kadın haklarında en aktif sivil toplum kuruluşu olan Türk Kadınlar Birliği'nin, 1935'te kendini dağıtması da bu hareketsiz yapının göstergelerinden bir tanesi olarak kabul edilmelidir. Birlik 1949 yılında yeniden kurulmuşsa da söylemleri eşit olmayan siyasal temsil gibi "tehlikeli" konulardan çok "kadın haklarının savunulması ve güçlendirilmesi, kadının kültürel gelişimi ve hayat şartlarının iyileştirilmesi" gibi konularla sınırlı tutulmuştur.²⁴⁰

1950'lerde kurulan, "Kadın Haklarını Koruma Derneği", "Türk Anneler Derneği", "Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu", "Türk Kadınları Kültür Derneği", "Ev Ekonomisi Kulübü" gibi diğer kadın dernekleri de bu amaçlara benzer amaçlarla kurulmuştur. Dönemin kadın dernekleri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadele, kadın haklarının geliştirilmesi gibi konularda, siyasal temsil eşitsizliği konularında söylem geliştirememiştir.²⁴¹

²³⁸Şirin Tekeli, On Maddede Türkiye'de Kadın Hareketi, "Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Kadınlar: Ortak Bir Anlayışa Doğru" Uluslararası Sempozyumu, (Erişim) <https://m.bianet.org/bianet/kadin/43145-on-maddede-turkiyede-kadin-hareketirism>, 17 Ocak 2018.

²³⁹Aksu Bora, Türkiye Kadın Hareketi: Sözen, Eyleme, Eylemden Çoğulculuğa (1), Zeynep Kuriş, JINHA röportaj, Mart 2015, (Erişim) <http://baslangicdergi.org/turkiye-kadin-hareketi-sozden-eyleme-eylemden-cogulculuga-1/>, 17 Ocak 2018.

²⁴⁰Kaplan, a. g. e., s.160.

²⁴¹ Göl, a. g. e., s.59.

2.3.8. 1960'lı ve 1970'li Yıllarda Kadın Hareketleri

1960'lı yıllara bakıldığında, ülkemizde askeri müdahale sonrası yapılan 1961 Anayasası ile beraber özgürlük ve hakların genişletildiği, bu kapsam dâhilinde gençler ve işçilerin örgütlendikleri görülmüştür. Ancak bu yıllar “gerek dünyada gerek ülkemizde kadın hareketi açısından durağanlığın hâkim olduğu yıllar olmuştur”.²⁴²

1968'de tüm dünyada öğrenci olayları ile yayılan ve ilerleyen Sosyalizm hareketi, ülkemizde de karşılık bulmuş ve bu karşılığın bir parçası olarak kadın hareketleri bu oluşumdan etkilenmiştir. Gitgide sosyalist bir kimliğe bürünen kadın hareketleri, bu yıllarda işçi kadınların ve tarımla uğraşan kadınların haklarını savunmuştur. 1970'li yıllar yine “İlerici Kadınlar Derneği”, “Devrimci Kadın Birliği” gibi kadın derneklerinin kendi siyasi bakış açısıyla, Türkiye'deki kadın hareketlerini sorgulamaya başladığı gözlenmiştir.²⁴³

1960'lı ve 1970'li yıllar, ülkemizde sol ve öğrenci hareketlerinin, oldukça etken olduğu ve geniş grupların desteğini aldığı yıllardır. Bu yıllarda, “binlerce kadın sol ve öğrenci hareketi içinde örgütlü mücadelenin bir parçası olarak yerlerini almışlardır”. Bunların yanında 70'li yılların ortalarından itibaren, kurulan sosyalist kadın örgütleri, “sınıf mücadelesi”ne, kadınlara mahsus sorunlara yoğunlaşarak dâhil etmeyi amaçlamıştır.²⁴⁴ Tüm bu gelişmeler yaşanırken kadınların yetersiz temsili, yine üzerinde tartışılan konular arasına nadiren girebilmiştir.

2.3.9. 1980'li Yıllarda Kadın Hareketleri

1980'lerde kadınların siyasi hayata katılımında farklılıklar olduğu gözlenmiştir. 12 Eylül sonrası, kadının temsilde simgesel durumda oluşu yeniden gündeme getirilmiştir. 12 Eylül rejimi ile oluşturulan Danışma Meclisi'nde kadın sayısı o zamana kadarki meclislerden daha yüksek oranda olmuştur. Bu yıllarda yaşanan diğer gelişme, kadın kollarının, siyasi partilerde kapatılmasıdır. Sonraki yıllarda kadın kolları tekrar açılmıştır. Başka bir gelişme de, feministlerin kadın sorunlarını gündeme

²⁴²Şahin, a. g. e., s.28.

²⁴³Karataş, a. g. m., s.1658.

²⁴⁴Göl, a. g. e., s.59

taşıması olmuştur. “Siyasal ve sosyal kültürün yeniden yapılanması sürecinde Türkiye’de kadın sorunu da tartışılır hale gelmiştir”.²⁴⁵

Kadın hareketi bu dönemde, hem “eylemlilik” hem de “örgütlülük” bakımından çeşitlenmiş ve sayılarında artış görülmüştür. 1980’li yıllarda yükselmeye başlayan kadın hareketi, 1990’larda daha örgütlü bir hal almış ve kamusal alanda -özel alanda görülmesinden korkulacak- pek çok şeyi tartışmaya açmıştır.²⁴⁶

1980’li yıllar askeri yönetimin sıkı kurallarına rağmen, kadın örgütleri kamuoyunun dikkatini çeken, “Dayağa Karşı Yürüyüş”, “Mor İğne”, “Geceleri İstiyoruz”, “Düdük”, “Siyahlı Kadınlar”, “Cumartesi Anneleri” gibi etkili eylemler yapmıştır. Bu eylemlerin, bütün aşamaları kadınlar tarafından organize edilmiş, kadınlar tarafından kurulan komiteler tarafından yürütülmüştür.²⁴⁷

Bu yıllarda YAZKO’nun (Sınırlı Sorumlu Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi), yayınları ve tertiplelediği sempozyum kadın hareketini yaygınlaştırmıştır. Aynı yıllarda SOMUT dergisi de bir sayfasını feminizme ayırmıştır. Şirin Tekeli ve bir grup arkadaşıyla kurulan Kadın Çevresi Grubu çalışmalarda bulunmuş, Kitap Kulübünün çeviri çalışmaları ve 1987’de yayın hayatına başlayan Feminist Dergisi’ de ülkemizde, feminizmin gelişimine katkı sağlamıştır.²⁴⁸

1980 sonrası dönemde kadın ideolojik manada cinsiyetten sıyrılmış olarak sivil toplum içinde yer almaya teşvik edilmiştir. Kadın sol ve sağ görüş için kadından ziyade “bacı” ya da “yoldaş” olarak görülmüştür. Kadının kişi olarak, erkekten farklı olan sorunları, 1980’li yıllarda feminizmin gelişimine paralel olarak dile getirilmeye başlanmıştır.²⁴⁹

Türkiye, Avrupa Birliği’ne 1987’de tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve mevzuatında bazı değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerin başında insan hakları ve özelinde de kadın hakları yer almıştır. Türkiye AB kriterleri doğrultusunda kadın

²⁴⁵Şahin, a. g. e., s.22.

²⁴⁶ Esra Gedik, “Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırmanın Türkiye’de Kadın Hareketi Üzerindeki Etkisi ve Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kavramı”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, C.2, S.4, 2015, (Erişim) <http://academiclegance.com/article/view/5000147914/5000149308> , 20 Aralık 2016, s.211.

²⁴⁷ Şahin, a. g. e., s.28.

²⁴⁸Karataş, a. g. m., s.1660.

²⁴⁹ Dilek Aydemir, Elvan Aydemir, **Türk Siyasetinde Kadınlar: Çok Oluyoruz!**, USAK Yayınları, Haziran 2011, (Erişim) http://www.usak.org.tr/images_upload/files/11-05%20kad%C4%B1n%20siyaset.pdf, 03 Ağustos 2014, s.11.

haklarını güvence altına almaya çalışmıştır. AB aday ülkelerin bu konuda itici gücü olabilmektedir.²⁵⁰

1980’lerde kadın hareketinin başarılı olmasında, bazı hususlarda devlet desteğinin alınması yatmaktadır. Günümüzde, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü gibi uluslararası düzeyde kutlanan programlarda, kadın örgütü temsilcileri ülkemizi temsil etmekte, kongre, toplantı ve panellere ülkemiz adına katılmaktadır. Aynı şekilde Türkiye’de milli günlerde paneller, toplantılar ve yürüyüşler gerçekleştirilmesinde, örgütlü kadınlar söz sahibi olmuştur. Bu kadınlar Türkiye’nin ilk “Kadın Eserleri Kütüphanesi” ile “Bilgi Merkezi Vakfı”nı kurmuştur. “Aynı şekilde hala yasal hakların gündeme getirilmesinde ve siyasal karar verme süreçlerini etkileyecek kitlesel dirayetin gösterilmesinde, örgütlü kadın hareketi önemli rol oynamaktadır”. Türkiye’de kadın haklarında aşağıda belirtilen köklü değişiklikler ve kanunların çoğu bu dönemdeki kadınların başarısının simgesidir: 1985 yılında CEDAW sözleşmesi imzalanmış, kadınlara 10 haftaya kadarki hamileliklerinde kürtaj hakkı verilmiş, 1986 yılında ise ilk kez hükümette kadın bakan yer almıştır. 1987’de ise DPT içinde “Kadına Yönelik Politikaları Danışma Kurulu” kurulmuştur. Çalışma Bakanlığı bünyesinde 1988 yılında “Kadın Birimi” oluşturulmuştur. Son olarak 1989 yılında İstanbul Üniversitesinde “Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi”nin ilki kurulmuştur.²⁵¹

Bu yıllarda “dünyada ve Türkiye’de, kadınlar ile ilgili her soruna ‘kadın bakış açısıyla yaklaşma ilkesi’ni içeren kadın hareketi ivme kazanmıştır”. 1 Mart 1980 tarihinde “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” (CEDAW) BM’ye üye olan ülkelerin imzasına açılmıştır. Türkiye 1985 yılında onayladığı bu sözleşmeyi 1986’nın Ocak ayında yürürlüğe koymuştur. “Kadın erkek eşitliğinin uluslararası düzeyde temel belgesi ve kadın hakları evrensel beyannamesi niteliğindeki bu sözleşme, kadınların siyasal kararlara katılım hakkının genel çerçevesini tanımlamakta ve eşit katılımı sağlamak için taraf devletlere özel önlemler alma zorunluluğunu getirmektedir”. CEDAW’ın 18. Maddesine göre anlaşmaya taraf olan ülkeler 4 yılda bir dönemsel ülke raporlarını CEDAW Komitesine sunmak

²⁵⁰Huriye Yıldırım, “Yerel Yönetimlerde Kadının Siyasi Temsil Yetersizliği”, <http://akademikperspektif.com/2013/03/08/kadinin-siyasi-temsili-yetersizligi>, 17 Ocak 2018.

²⁵¹ Betül Karagöz, “Türkiye’de 1980 Sonrası Kadın Hareketinin Siyasal Temelleri ve “İkinci Dalga” Uğrağı”, **MEMLEKET Siyaset Yönetim**, C. 3, S. 7, 2008, (Erişim) <http://www.msydergi.com/uploads/dergi/145.pdf#page=176>, 23 Eylül 2016, s.179-180.

zorundadır. Türkiye’de bu zorunluluk kapsamında 1990, 1997, 2005, 2008 ve son olarak 2014 yılında raporlarını CEDAW Komitesi’ne sunmuş ve savunmuştur.²⁵² Sivil toplum kuruluşları da bu raporlara paralel olarak Gölge Raporlar hazırlamaktadır. Bu raporlarda yetkililerin kadına yönelik yapmayı taahhüt ettikleri işlerde yapılması gerekenlerin ne derecede gerçekleştirildiği değerlendirilmektedir.

Bu dönemde Türkiye’de toplumsal cinsiyetle ilişkili konular tartışılmış, feminizm toplumsal proje olarak ele alınmış, kadın olmanın anlamı belirginleşmiş ve farklılıkların belirtildiği dönem olmuştur. Terkan “bu dönemi anlatan en uygun tanımlamaların bilinç yükseltme, güçlenme ve duyarlılık yaratma” olduğunu ifade etmiştir.²⁵³

2.3.10. 1990'lı Yıllarda Kadın Hareketleri

1990'lar ile kadın hareketi ülkemizde hareket aşamasından çıkıp masa başı evresine geçiş yapmıştır. Bu uygulama evresinde yükseköğrenim görmüş ve iş sahibi kadınlar, kadın hareketine akademik yön kazandırmıştır. Bazı üniversitelerde kadın araştırma merkezleri ve enstitüler kurulmuştur.²⁵⁴ Bu çerçevede İstanbul ve Ankara'daki üniversitelere bağlı olarak, sonrasında ise diğer şehirlerdeki üniversitelerde “Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri” açılmıştır. İstanbul'da kadınlarla ilgili ve kadınlar tarafından oluşturulmuş belge ve yapıtları toplayan “Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi”nin kurulması, kadın araştırmalarının yaygınlaşmasını sağlamada etkin olmuştur.²⁵⁵

Bu yıllar, ülkemizde kadın hareketi açısından sokak hareketinden projelere geçilen yıllar olmuştur ve kurumsallaşma hızı artmıştır. Kadın örgütleri imzalanan anlaşmaların etkisi ile yerel yönetimler ve kamu kurumlarıyla ilişki kurmuş ve bu kurumlarla iletişime geçmiştir. “Kadın hareketi, bu girişimlerinin yanı sıra, bu süreçte sığınma evleri, danışma merkezleri, dergiler” gibi kendi kurumlarını oluşturmaya başlamıştır. Türkiye’de kadınların hukuk önünde eşitliği, eğitim seviyesinin

²⁵²Gökçimen, a. g. m., s.31-32.

²⁵³Banu Terkan, “Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları (AKP ve CHP Örneği)”, Selçuk İletişim, C.6, S. 2, 2010, (Erişim) <http://josc.selcuk.edu.tr/article/view/1075000114>, 22 Şubat 2018, s118.

²⁵⁴Karataş, a. g. m., s.1660.

²⁵⁵Ayşe Durakbaşa, **Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm**, bs.6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.13.

arttırılması, şiddetten korunması, sağlık hizmetlerine rahat erişimi, emeğinin karşılığını alması, siyasette temsilinin arttırılması gibi konularda kadın örgütleri kazanım sağlamak için çalışmalarına devam etmektedir.²⁵⁶

Bu döneme iz bırakan olaylardan biri de Devlet Bakanlığı bünyesinde “Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü”nün oluşturulmasıdır. Bu kurum devletin konuya olan hassasiyetini göstermektedir. “Yaşanan bütün zorluk ve olumsuzluklara karşın, örgütlü aşama çok ciddi gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır”.²⁵⁷

Bu yıllarda yerel düzeyde örgütlenmenin üzerinde önemle durulmuş, uluslararası zirve, toplantı ve konferanslarda konunun gerekliliği dile getirilmiştir. Türkiye’deki kadın örgütleri de gündemin takipçisi olarak, yerel düzeyde örgütlenme konusu üzerinde durmuştur. Özellikle, 1997’den bu tarafa YG-21 Programı dâhilindeki yerlerde, kadınların yerel yöneticiler ve diğer toplumsal örgütlerle daha çok çalışma fırsatı bulduğu görülmüştür. “Bu gelişmelerin merkeziyetçiliğin egemen olduğu ülkemizde yerel yönetimlere isterlerse merkezi olmayan ve daha demokratik bir yapıya kavuşabilecekleri ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yaparak yerel demokrasi, çoğulculuk, halka dönüklük gibi ilkeleri yaşama geçirebileceklerini kanıtlama fırsatı verdiği” için önemli olduğu düşünülmektedir.²⁵⁸

Kadın örgütleri ile yerel yönetimlerin çalışma ortaklığı ilk bu yıllarda görülmeye başlanmıştır. Buna birkaç örnek verilecek olursa: 1991 yılında Altındağ Belediyesi ile Kadın Dayanışma Vakfı’nın birlikte yaptığı Kadın Danışma Merkezi ve 1992’de yaptıkları sığınma evi, 1994 yılında Ümraniye Belediyesi ve gönüllü kuruluşların desteği ile Ümraniye Kadın Merkezi, yine Ankara’da Şafaktepe Toplum Merkezi, Mamak Belediyesi, SHÇEK ve TKB arasında oluşturulan protokolle kurulmuştur. Bunlardan başka “Antalya ve Mersin Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezleri, Kadıköy Kadın Konukevi, Gaziantep Danışma Merkezi, kadın örgütleri ile yerel yönetimler işbirliğinin örnekleri arasında sayılabilir”. Bunların tamamı kadın örgütlerinin teşebbüsü ve belediyenin, kimi zamanda merkezi yönetimin desteği ile hayata geçirilmiştir. ²⁵⁹

²⁵⁶Gedik, a. g. m., s.211.

²⁵⁷Karagöz, a. g. m., s.182.

²⁵⁸Şahin, a. g. e., s.29-30.

²⁵⁹Ayten Alkan, “Kadın Dostu Yerleşimler”e Doğru Yerel Planlama ve Hizmet Sunum Modeli Uygulama Rehberi, Ed. Nevin Şenol, Yasemin Avcı, Yalçın Matbaacılık, Ankara, 2009, (Erişim) http://www.unfpa.org.tr/rapyay/kadin_dostu_yerlesimlere_dogru_2009.pdf, 11 Kasım 2016.s.22-23.

1990'lı yıllar kadın hareketinin yükseliş dönemi olmuştur. Bu yıllarda siyasal İslam'da yükselmiştir. Bu yükselişin kadın hareketini olumsuzlayan akımları güçlendirdiğini iddia edenler olmuştur.²⁶⁰ Öte yandan, aynı yıllarda “Kemalist kadın hakları söylemi, kadın hakları hareketine destek olmak yerine, kısır bir laik-dindar ikilemine sıkışarak, kadın sorunlarının siyaset gündemine taşınmasına destek oluşturmaktan uzaklaşmıştır”.²⁶¹

2.3.11. 2000'li Yıllarda Kadın Hareketleri

2000'li yıllarda kadın örgütleri, temel mevzularda ortak hareket etmek amacı ile ilişki ağları oluşturmuştur. Bu şekilde sivil toplum kuruluşlarının gücünü arttırmayı, kendi somut meselelerini ve çözüm yollarını siyasi gündeme taşımayı başarmış ve demokratik açılımlardan birini oluşturmuştur.²⁶²

Bu dönemde çıkarılan Yeni Medeni Kanun ile kadınlar için birçok yenilik getirilmiştir. 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren yeni kanun ile eşlere aileyi eşit temsil hakkı verilmiş, aile ikametgâhının belirlenmesinde eşitlik getirilmiştir. Evlilik yaşı kadın ve erkek için eşit hale getirilmiş, yasal mal rejimi olarak “Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi” kabul edilmiştir.²⁶³

Dönemin diğer önemli gelişmesi ise, “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”ne ilişkin olarak hazırlanan “İhtiyari Protokol”ün Türkiye tarafından 2002 yılında onaylanması ve 2003'te de yürürlüğe girmesidir. Bu protokol ile taraf devletlerin CEDAW'ı ihlal etmesi durumunda gruplar ya da kişilere CEDAW Komitesine başvuru hakkı tanınmıştır. Komiteye ayrıca şikâyetleri kabul etme

²⁶⁰Serpil Sancar Üşür, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri "Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset" Raporunun Güncellemesi**, Graphis Matbaa, İstanbul, 2008, (Erişim) <http://akgul.bilkent.edu.tr/Tusiad/KADINRAPOR.pdf>, 14 Kasım 2016, s.245.

²⁶¹ Serpil Sancar, “Türkiye’de Kadınların Siyasal Kararlara Eşit Katılımı”, **Toplum ve Demokrasi**, C. 2, S.4, Eylül-Aralık, 2008, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/210983>, 02 Şubat 2018, s.181.

²⁶²Sancar, a. g. m., s.181.

²⁶³AREM, **Kadın Hakları ve Yerel Yönetimler: Kadın Dostu Kentlere Doğru**, Yalçın Matbaacılık, Şubat 2008, (Erişim) http://www.arem.gov.tr/ortak_icerik/arem/Yayinlar/kadin_haklari&yerel_yonetimler.pdf, 03 Ağustos 2014, s.18-19.

ve inceleme yetkisi verilmiştir.²⁶⁴ Bu protokol ile anlaşmanın daha etkin kullanımı amaçlanmıştır.

Diğer bir gelişme ise 2003'te yürürlüğe giren 4857 Sayılı İş Kanunu'dur. Kanun ile işgücü piyasasında kadına yönelik önemli yenilikler getirilmiştir. Kanun ile işe girişte kadın-erkek ayrımcılığını önleyecek hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca kanunla, “işyerinde cinsel tacize ilişkin hüküm de ilk kez yer almış ve bu durumda işçiye haklı nedenle derhal fesih hakkı tanınmıştır”. Kanunla, kadın çalışanların doğum izni de düzenlenmiş, bu süre arttırılmıştır. ²⁶⁵ Benzer bir düzenleme de süt izni için yapılmış, bu izin 6 aylık süre olarak ve günde bir buçuk saat şeklinde belirlenmiştir.²⁶⁶

Başka bir gelişmede, 2004 yılında yayımlanarak yürürlüğe giren “Anayasanın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 5170 Sayılı Kanun”dur. Kanunun birinci maddesi ile “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” hükmü Anayasanın onuncu maddesine ikinci fıkra olarak eklenmiştir.²⁶⁷

Bu yıllardaki bir diğer gelişmede, 2004 'te kabul edilip Temmuz 2005'te yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'dur. Kanun ile cinsel saldırı suçları, “Kişilere Karşı Suçlar” bölümünde düzenlenmiştir. Evlilik içerisinde cinsel saldırının gerçekleşmesi de suç kabul edilmiş, ancak işlem yapmak için mağdurun şikâyetine bakılmıştır. “Aynı işyerinde çalışmanın sağladığı kolaylıktan yararlanılarak” cinsel taciz suçu işlenirse ceza yarı oranında arttırılarak verilir şeklinde ilgili madde düzenlenmiştir. ²⁶⁸ Töre ve namus gerekçe gösterilerek işlenen suçlar kişiye bağlı suçlar kapsamına alınıp, cezalar ağırlaştırılmıştır.²⁶⁹ Bu şekilde ülkemizin kanayan yaralarından olan töre cinayetlerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

2004'te yayınlanan “Cinsiyet Ayrımı Yapılmamasını ve Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesini” isteyen 2004/7 Sayılı Başbakanlık Genelgesi ile işe alımda cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi amaçlanmıştır. 2006'da yayınlanan, “çocuk ve kadınlara yönelik şiddet hareketleriyle töre ve namus cinayetlerinin

²⁶⁴Gökçimen, a. g. m., s.34.

²⁶⁵Dilek Aydemir, Elvan Aydemir, **Türk Siyasetinde Kadınlar: Çok Oluyoruz!**, Ed. Mehmet Güçer, USAK Yayınları, Haziran 2011, (Erişim) http://www.usak.org.tr/images_upload/files/11-05%20kad%C4%B1n%20siyaset.pdf, 03 Ağustos 2014, s.24.

²⁶⁶AREM, a. g. e., s.19.

²⁶⁷T.C. Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı..., s.34.

²⁶⁸ Çakıcı Gerçek, a. g. m., s.98.

²⁶⁹ Aydemir, Aydemir, a. g. e., s.24.

önlenmesi için alınacak tedbirleri” içeren, Başbakanlık Genelgesi ile de kadınlara karşı şiddetin önüne geçilmesi ve her türlü alanda kadının güçlü konuma sahip olması amaçlanmıştır.²⁷⁰

Başka bir gelişmede 5393 sayılı Belediye Kanunu ile getirilmiştir. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyelere kadın ve çocuklar için “koruma evleri” açma yükümlülüğü getirilmiştir.²⁷¹

Yine bu dönemde kadının konumunu güçlendirmek için “Ailenin Korunmasına Dair Kanun”da 2007 yılında değişiklik yapılmış ve şiddet uygulayanlar açısından kapsam genişletilmiştir. “Ayrıca değişiklik, koruma kararına uyulmaması durumunda genel kolluk kuvvetlerine, mağdurların şikâyet dilekçesi vermesine gerek kalmadan re'sen soruşturma yapma yetkisi tanınmaktadır. Cumhuriyet Başsavcılığına da koruma kararına uymayan eş veya diğer aile bireyleri hakkında Sulh Ceza Mahkemesinde kamu davası açma yetkisi verilmiştir”.²⁷²

Bu dönemde kadın haklarının geliştirilmesi açısından önemli bir başka gelişmede, “Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu”nun kurulmasına ilişkin kanunun 2009 yılında yürürlüğe girmesi olmuştur. Komisyon, “kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmelerin izlemesi, bu gelişmeler konusunda TBMM'nin bilgilendirilmesi, kendisine esas veya tali olarak havale edilen işlerin görüşülmesi, istenildiğinde TBMM'ye sunulan kanun tasarısı ve teklifleriyle kanun hükmünde kararnameler hakkında ihtisas komisyonlarına görüş sunması amacıyla kurulmuştur”.²⁷³

Bu dönemin bir diğer gelişmesi 12 Eylül 2010 tarihinde gerçekleştirilen referandumla yapılan değişikliklerdir. Yapılan yasal düzenlemelerle; çocuklara karşı her türlü istismarın önlenmesine yönelik yaptırımları içeren değişiklik kabul edilmiş ve evrensel hukuk kurallarına göre çocuk haklarının korunması sağlanmıştır. Aynı referandumda “kadınlara, çocuklara, yaşlı, dul ve yetimlere gazi ve malullere kısaca korunma ihtiyacı olanlara, toplumun dezavantajlı kesimlerine ‘pozitif ayrımcılık ilkesi’

²⁷⁰ Çakıcı Gerçek, a.g. m., s.99.

²⁷¹AREM, a. g. e., s.20.

²⁷² s.18.

²⁷³Gökçimen, a. g. m., s.37.

benimsenmiştir”. Anayasa’nın 10.maddesine, yapılan değişiklik ile “... bu maksatla alınacak tedbirler, eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” ifadesi eklenmiştir.²⁷⁴

2011 yılında çıkarılan 6111 sayılı KHK ile kadınların çalışma hayatını düzenlenmiş ve mevcut durumda iyileştirme yapılmıştır. Bu kapsamda, 18 yaşından büyük olan kadın sigortalıların işe ilk alımında sigorta priminde teşvik getirilmiştir. “Hamile ve yeni doğum yapan kadın memurlara, nöbet ve gece vardiyası muafiyeti sağlanmış; süt izinlerine ilişkin yeni düzenlemeler yapılmıştır”.²⁷⁵ 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 108. maddesine; “Doğum yapan memura, 104.madde uyarınca verilen doğum sonrası analık izni süresinin bitiminden; eşi doğum yapan memura ise, doğum tarihinden itibaren istekleri üzerine yirmi dört aya kadar aylıksız izin verilir” hükmü getirilmiştir.²⁷⁶

2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı Kanun ile de Büyükşehir Belediyelerinde ve 100.000’i aşan belediyelerde çocuklar ve kadınlar için konukevi açma sorumluluğu getirilmiştir. Kanuna göre mali durumlarına göre diğer belediyelerde konukevi açabilecektir. Yine 2012 yılında 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun Uygulama Yönetmeliği ise 18 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ²⁷⁷

Türkiye’nin Avrupa Konseyi Dönem Başkanlığı’nda İstanbul’da imzaya sunulan ve ilk ülkemizin imzaladığı “İstanbul Sözleşmesi” (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi) de bu yılların önemli gelişmelerinden olmuştur. Sözleşme, 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁷⁸

2013 yılında yapılan değişik ile kadın vekillerinin, başörtüsü ile TBMM’ye girmesine engel olan yasaklar kaldırılmış ve akabinde de 4 vekil TBMM’ye başörtüsü ile

²⁷⁴Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler,(Erişim) <http://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/> , 11 Nisan 2018.

²⁷⁵ Demokratikleşme Politikaları Çalışma Grubu, **Sessiz Devrim Türkiye’nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri 2002-2014**, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, Genişletilmiş 4. Baskı, Aralık 2014,(Erişim) <http://www.kdgm.gov.tr/kurumlar/kdgm.gov.tr/SessizDevrim.pdf>, 11 Nisan 2018, s. 108.

²⁷⁶ Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler,(Erişim) <http://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/> ,11 Nisan 2018.

²⁷⁷Demokratikleşme Politikaları Çalışma Grubu, a. g. e., s. 108

²⁷⁸ s.110

girmiştir. 279 Özellikle başörtülü kadınların kamusal alandaki en büyük engellerinden biri bu değişiklik ile ortadan kaldırılmıştır.

2014 yılında, ev hizmetlerinde çalışan kadınlara ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile 1 Nisan 2015 tarihi itibari ile ev hizmetlerinde sigortalı çalışanlar hakkında bu işlerin ay içinde 10 günden az veya 10 günden fazla yapıp yapılmadığına göre işlem yapılmıştır. Ay içinde 10 gün ve daha fazla gün çalışanların primleri işverenleri tarafından kolay işverenlik uygulamaları çerçevesinde ödenecektir²⁸⁰ şeklinde düzenlenmiş ve ev hizmetinde çalışan kadınların sosyal olarak güvencesi sağlanıp, emeklerinin hakkı verilmiştir.

Dönemin diğer değişikliği ise “23 Nisan 2015 tarihinde yürürlüğe giren 6645 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile İş Kanununu kapsamında değişiklik yapılarak eşi doğum yapan işçiye 5 gün babalık izni hakkı getirilmiştir”.²⁸¹

2016’da yürürlüğe giren 6663 sayılı “Gelir Vergisi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile kadın çalışanların ve ebeveynlerin özlük haklarını düzenlenmiştir. Kadın memurların doğum sebebi ile aldığı ücretsiz izin süreleri de derece-kademe ilerlemesinde değerlendirilmiştir. Yapılan değişiklik ile çocuğun hayatta kalması şartı ile doğum izninin bitiminde çocuk sayısına bağlı olarak yarı zamanlı çalışma fırsatı getirilmiştir. Çocuğun engelli olması halinde 12 ay süre ile ücretli yarı zamanlı çalışma hakkı tanınmıştır.²⁸²

Bu dönemde kadın hakları açısından birçok olumlu gelişme yaşanmıştır. KSGM ile kadın örgütleri arasında ve bu örgütlerin kendi aralarında fonksiyonel platform oluşturulmuş, dayanışma ve işbirliği tam manası ile sağlanmıştır. Bu süreç, “Türkiye’deki kadın hareketinin başarılı lobicilik kampanyaları yapacak düzeyde örgütlendiğini göstermektedir”.²⁸³

279 Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler, (Erişim) <http://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>, 11 Nisan 2018.

280 Türkiye’de Kadın, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı KSGM, Ocak 2018, Ankara, (Erişim) <https://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>, 11 Nisan 2018, s. 15.

281 Türkiye’de Kadın, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı KSGM, s.8.

282 s.8.

283 Şahin, a. g. e., s.29-30.

2.4. Yerel Yönetimlerde Kadınların Temsili

Demokratik toplum anlayışına göre, kadınlar siyasi sistemde yeterli derecede yer almalıdır. Çünkü dünya nüfusunun yarısına yakını kadınlardan oluşmaktadır.²⁸⁴ Kadınların, kendilerine daha yakın olan yerel yönetimlerdeki temsili, siyasi haklarını kullanmaları bakımından önemlidir. Zira yerel hizmetlerin, kadınların günlük yaşamlarına doğrudan etkisi vardır. Bundan dolayı kadınların yerelde temsili, yerel hizmetlerinde kalitesine etki etmektedir. Kadınlar yerel siyasete iki şekilde katılmaktadır. İlk katılım şekli, kadınların siyasal temsilci olarak yerel yönetimlerde yer almasıdır. İkinci katılım şekli ise, yerel hizmet ihtiyaçları ve yerel yönetimlerin kararlarından etkilenen kişi olması şeklindedir. Türkiye, kadınların temsili açısından istenilen seviyeye ulaşamamıştır.²⁸⁵ Ülkemizde kadın, yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkını elde ettiği 1930'dan beri fiilen siyasi hayatta var olmuştur. Ancak, siyasal temsil bağlamında kadın temsili yeterli düzeye ulaşamamıştır.

Türkiye, kadınların yerel yönetimler düzeyinde temsil oranının düşük olduğu ülkelerden birisidir. Ülkemizdeki durum, dünyadaki durumun tersine bir seyir izlemektedir. Dünyanın birçok yerinde kadınlar genel siyasette büyük temsil oranına sahip olmasa bile yerel düzeyde daha iyi durumdadır. Türkiye'deki durum bunun tersine seyretmektedir.²⁸⁶

Örneğin “AB ülkelerinde seçilmiş her 5 yerel yöneticiden biri kadındır. Kadınların belediye meclislerinde temsil oranı İsveç'te %41, Finlandiya'da %30, Almanya ve Hollanda'da %23, İtalya'da %22'dir”.²⁸⁷ “Yerel meclislerdeki kadın oranı ortalaması Avrupa ve Orta Amerika'da %24, Latin Amerika'da %26, Afrika'da %30 olup Türkiye'de bu oran sadece % 4 seviyesindedir”.²⁸⁸ Bu verilerden de anlaşıldığı üzere Türkiye'de özellikle de yerel yönetimlerde kadın temsil oranlarının diğer ülkelere kıyasla oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır.

²⁸⁴ Nilüfer Negiz, Nilay Üçer, “Yerel Siyasette Seçil(e)meyen Kadın: 2004- 2009 Mart Seçimleri Düzleminde Analitik Bir İnceleme”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 21, S. 2, Nisan 2012, (Erişim) http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/5229e28e5a15ba8_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yonetimler%20Dergisi, 23 Şubat 2018, s.1.

²⁸⁵Şahin, a. g. e., s.24.

²⁸⁶Sancar Üşür, a. g. e., s. 235.

²⁸⁷KA-DER Ankara Şubesi Yerel Siyaset Çalışma Grubu, **Cinsiyet Eşitliği Yolunda Yerel Politikalar Raporu**, Yalçın Matbaacılık, Ankara, Haziran 2006, (Erişim) <http://kaderankara.org.tr/dokumanlar-PDF/cinsiyetesitligiyolunda.pdf>, 03 Ağustos 2014, s.10

²⁸⁸T.C. Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma..., s.32.

Ülkemizin yerel yönetim seçimlerine dönem dönem bakılacak olursa; 1980 öncesi dönemine ilişkin kadının yerel yönetimlerde temsili konusunda geniş bilgiye ulaşılamamaktadır. Üste'nin çalışmasından elde edilen bilgilere göre, “ 1934, 1938 ve 1942 yerel seçimleri CHF'nin gösterdiği kadın adaylarla tüm yurttan gerçekleştirilmiştir. Seçim sonuçlarına göre, belediye meclis üyesi ve muhtar olarak kadınlar, yerel siyasette söz sahibi olmuşlardır. Çok partili dönem ile birlikte yerel siyasette kadın temsili devam etmekte ancak belediye başkanı ile belediye meclislerindeki kadın oranı incelendiğinde, bu oranın düşük olduğu görülmektedir”.²⁸⁹ İlk kadın belediye başkanı 1950 yılında Mersin'de seçilen Müfide İlhan'dır. Bütün bu süre boyunca kadınların yerel temsili %2'lere güçlkle erişmiştir.²⁹⁰

1950- 1984 arasında yapılan seçimlerde seçilen 5.754 belediye başkanından sadece on tanesi kadındır. Bu sayı, kadınların bu yıllarda temsiline ne kadar düşük olduğunu göstermektedir. Bu sayı dağılımı her seçimde bir kadının seçildiği anlamını da taşımamaktadır. Nitekim 1984 yılında hiç kadın belediye başkanı yoktur.²⁹¹ Üste'nin belirttiğine göre “1960-1980 yılları arasında yerel siyasette kadın adayların azlığı belediye başkanı, belediye meclis üyesi ve muhtar olan kadınların da sayısında azalmayı beraberinde getirmiştir”.²⁹²

1984 yerel seçimleri üzerine yapılan bir araştırmada, Çitçi, kır kasaba ve kent düzeyinde kümelendirilmiş belediye meclislerindeki kadın temsilci sayıları üzerinden bir değerlendirme yapmıştır. Araştırma sonucu belediye meclislerindeki kadın üyelerin kent olarak tanımlanan 50 binin üzerindeki belediyelerde oransal olarak daha fazla olduğunu göstermektedir. Çitçi bu sonuçları ataerkillik çerçevesinde açıklamakta ve küçük nüfuslu ya da kırsal nitelik taşıyan belediyelerde bu tür baskıların daha yoğun olabileceğini, bunun da ulusal ve yerel seçim sonuçlarında farklılaşmaya neden olacağını söylemektedir.²⁹³

²⁸⁹ R. Bahar Üste, “Yerel Seçimlerin Cinsiyeti: Seçimler ve Kadın Temsili”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, C. 18, S. 1, 2017, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/ife/issue/29772/287467>, 14 Mart 2018, s.103.

²⁹⁰ Ayten Alkan, “Şehremaneti Erkeklerle Emanet...”, **Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar**, S. 2, Şubat 2007, (Erişim) <http://www.feministyaklasimler.org/category/sayi-02-subat-2007/>, 14 Kasım 2016, s.115.

²⁹¹ Oya Çitçi, **Yerel Yönetimlerde Temsil: Belediye Örneği**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1989, (Erişim) http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/f948d261eb12707_ek.pdf, 11 Nisan 2018 s.173.

²⁹² Üste, a. g. m., s.103.

²⁹³ Oya Çitçi, **Yerel Yönetimlerde Temsil: Belediye Örneği**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1989, (Erişim) http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/f948d261eb12707_ek.pdf, 11 Nisan 2018, s.120.

Alkan'ın aktardığına göre, Çitçi ve araştırma grubu 1963-99 arasındaki bütün yerel seçimleri değerlendiren araştırmalarında şu sonuca varırlar: “Her dönem ve seçim için geçerli olan temel özellik yerel seçimlerin ulusal siyasete bağımlı bir biçimde gerçekleşmesidir. Var olan veriler, propaganda temaları ve yöntemleri, seçimlere katılma, seçim sonuçları açısından ulusal siyasete endekslenmiş bir sürecin 1963-1999 dönemindeki tüm seçimlerde geçerli olduğunu göstermektedir. Siyasal partilerin pek azı bir yerel yönetim seçimi bildirgesi hazırlamışlar ve genelde ulusal siyasete ilişkin sorunlarla gündemde yer almışlardır”.²⁹⁴

1999 sonrası kadınların yerel yönetimlerdeki temsiline bakıldığında, kadınların yerel yönetimlerde az olan temsil oranının, meclisteki oranından daha düşük düzeyde olduğu görülmüştür.²⁹⁵ Aşağıdaki tabloda 1999, 2004, 2009 ve 2014 yerel seçimlerinde temsil hakkını kazanan kadınların, toplam içindeki oranları verilmektedir. Tablo kadınların, vahim durumu gözler önüne sermektedir.

Tablo 1: 1999, 2004, 2009 ve 2014 Yerel Seçimlerinde Seçilmiş Kadınların Oranı

Seçim Yılları	Belediye Başkanlığı %	Belediye Meclis Üyeliği%	İl Genel Meclisi Üyeliği%
1999	0.6	1.6	1.4
2004	0.56	2.37	1.78
2009	1	4.21	3.25
2014	2.86	10.72	4.80

²⁹⁶Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü ve KA-DER

1999 yılı Türkiye genelinde hem yerel seçimlerin hem de genel seçimlerin birlikte yapıldığı bir seçimdir. Yerel seçimlere bakıldığında, 34.084 üyeden sadece 541'i kadındır(% 1,58) bu açıdan değerlendirildiğinde özellikle Belediye meclislerinde kadın temsilcilerin yeteri kadar temsil edilemediği anlaşılmaktadır. Meclis üyeliğine seçilen kadınların büyük çoğunluğunun batı tarafındaki belediyelerden seçildiği

²⁹⁴ Oya Çitçi, **Yerel Seçimler Panoraması: 1963-1999**, TODAİE Yayınları, Ankara, 2001,s.265'ten aktaran, Ayten Alkan, “Şehremaneti Erkeklerle Emanet...”, s.96.

²⁹⁵ Şahin, a. g. e., s.24.

²⁹⁶<http://www.migm.gov.tr/belediyeleristatistik> ve <http://ka-der.org.tr/kadin-istatistikleri/>, (Erişim)7 Şubat 2017.

görülmektedir.²⁹⁷ 3216 belediye başkanlığının sadece 20'si (%0,60) kadındır. İl genel meclisinde 3122 adaydan yalnızca 44'ü (%1,4) kadındır.

2004 yerel seçim sonuçlarını 1999 yerel seçimlerine göre değerlendirildiğinde ise oranlarda az da olsa artış olduğu gözlenmektedir. 3234 belediye başkanından yalnızca 18'i kadındır ve bunlardan da bir tanesi il merkezine başkan seçilmiştir. Belediye meclislerindeki temsil oranı, uzun yıllardır ilk kez %2'nin üzerine çıkmıştır. İl genel meclisleri için çok daha küçük bir artış (%1,7) yaşanmıştır.²⁹⁸

2009 Yerel Seçim sonuçlarına göre, seçilen 301.759 kişiden yalnızca 3.709'u kadınlardan oluşmakta, bu da % 1,22'lik bir orana denk gelmektedir. Seçilen binlerce belediye başkanından yalnızca 27'si kadındır. İl merkezleri bazında bakılınca sadece 2 ilde kadın belediye başkanı seçilmiştir. "İl Genel Meclisi üyeliğine seçilenlerin % 3,25'ini, Belediye Meclis üyeliğine seçilenlerin ise % 4,21'ini kadınlar oluşturmaktadır".²⁹⁹ Bu seçimlerde, oy kullanma oranı %80 olmuştur. Seçimlerde seçilen kadın belediye başkanlarının oranı %0,9'dur. Bu seçimlerde hiçbir kadın büyükşehir belediye başkanlığına seçilememiştir. 2009 seçimlerindeki kadına yönelik diğer rakamlar şu şekildedir; "Köy Muhtar Sayısı, 65, (Toplam: 34.275) Köy İhtiyar Meclis Üyesi Sayısı, 329 (Toplam: 138.177), Mahalle Muhtar Sayısı, 429 (Toplam: 18.607) ve Mahalle İhtiyar Heyeti Üye Sayısı, 1.409'dur. (Toplam: 72.583)".³⁰⁰

2014 yılı yerel seçim sonuçlarına bakılacak olursa, 1396 belediye başkanlığından 40'ını (%2.86), 20498 belediye meclis üyeliğinden 2198'ini (%10.72), 1251 il genel meclisi üyeliğinin 60'ını kadın adaylar kazanmıştır.³⁰¹ 2014 seçimlerinde 3 büyükşehir belediyesine kadın başkan seçilmiştir. 2009 ile 2014 yıllındaki seçim sonuçları kıyaslanınca, 2009 yılında kadınların seçilme oranı % 4 iken, 2014 yılında bu oran % 10'a yükselmiştir.³⁰²

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşıldığı üzere, ülkemizde kadınlar yerel yönetim düzeyinde istenilen temsil düzeyine ulaşamamıştır. Kadınların genel seçimlerde

²⁹⁷Gülistan Başcı, "Yerel Yönetim Seçimlerinde Kadın Seçmen ve Temsilcilik: Çorum İli Örneği", **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.1, Y.8, Haziran 2015, (Erişim) <http://www.sbedergi.hitit.edu.tr/article/view/5000105240/5000119911>, 25 Eylül 2016, s.284.

²⁹⁸Alkan, "Şehremaneti Erkeklerle Emanet...", s.92.

²⁹⁹Çadır, a. g. e., s.42.

³⁰⁰Negiz, Üçer, a. g. m., s.8.

³⁰¹http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/BELED%C4%B0YELER/2014_yili_mahalli_idarelerin_cinsiyet_dagilimi.pdf (Erişim) 23 Kasım 2016.

³⁰²Başcı, a. g. m., s.281.

yaşadığı problemler, yerel seçimlerde de karşısına çıkmaktadır. Bu tablo kadınların yerel birimlerde çok düşük oranda temsil edildiğini göstermektedir. 2009 seçimlerinde, 1999 ve 2004 seçimlerine göre kadınların sayısında artış gözlenmiştir. Bu artış 2014 seçimlerinde de devam etmiştir.³⁰³

2.5. Günümüzdeki Kadın Örgütleri ve Çalışmaları

Türkiye’de son yıllarda hızla gelişim gösteren sivil toplum kuruluşları, hem dünya ölçeğindeki gelişmeler doğrultusunda hem de kendine has pratikleri ile önem ve ağırlık kazanmıştır.³⁰⁴ “Bu kadın örgütlerinin önemli bir kısmı 'Atatürk'ün kadınlara verdiği haklar' söyleminin artık mevcut durumu açıklamaya ve çözmeye yetmediğini düşünmektedirler. Sancar’a göre artık, kadın sorunları 'laiklik' ve 'çağdaşlık' terimleriyle kucaklanabilir bir alan olmaktan çıkmıştır. Türkiye’de kadın hakları alanı farklı ideolojik kimliklerin (Kürt-Türk, gerici-çağdaş, kentli-köylü, cahil-okumuş, İslamcı-laik) karşılıklı mücadele alanı olmaya devam etse bile, kadın örgütleri bu somut sorunların çözümünde geliştirdikleri yeni stratejiler ile örgütlenerek, kamu politikalarını etkileyerek, yeni yasaların çıkmasını sağlayarak, lobicilik becerilerini geliştirerek yeni bir kadın siyaseti oluşturma doğrultusunda ilerlemektedirler.”³⁰⁵

Kadın örgütleri zamanla değişim göstermiştir. Görevleri başlarda kermes yapma, yoksulları giydirme, bağış toplama ve seçimlerde bildiri dağıtmak olan örgütler, yerlerini kadın meselelerinin çözümü ile alakalanan kadın örgütlerine bırakmıştır. Son zamanlarda farklı ideolojilere sahip olan kadın örgütleri arasında iletişim ve kadın sorunlarının çözümüne yönelik tartışma bağlamları oluşmaya başlamıştır.³⁰⁶

Türkiye’deki kadın örgütlerinin büyük çoğunluğu İstanbul, Ankara ve İzmir’de bulunmaktadır. Bunun yanında diğer şehirlerde de kadın örgütlenmesi görülmektedir. Ülke çapında örgütlenmiş derneklerin şubelerinin yanında, yerel ölçekte kadın örgütleri de bulunmaktadır. Bu durum dinamik bir yapıya işaret etmektedir. Üç büyük

³⁰³Cemile Arıkoğlu Ündücü, Fahri Türk, “Kamu Hayatında Türk Kadını”, **TÜBAR**, S.31, Bahar, 2012, (Erişim) http://www.tubar.com.tr/TUBAR%20DOSYA/arkolu%20ndc_cemile-trk_fahri%2031-53.pdf, 03 Ağustos 2014, s.48.

³⁰⁴Gedik, a. g. m., s.214.

³⁰⁵ Sancar Üşür, a. g. m., s.222.

³⁰⁶ s.246-247

şehrin dışında faaliyet gösteren kadın örgütlerinin 1/3'i kadarının güneydoğuda kurulmuş olması dikkate değerdir.³⁰⁷

*“Mor Çatı Kadın Stığınağı Vakfı, Kadın Dayanışma Vakfı, KAMER, vb. örgütler kadına yönelik şiddet ile mücadele için kurulmuş örgütlerdir. Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER), kadınların siyasal katılımını destekleme amaçlı; Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı, Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Grubu ve KAGİDER (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği) kadın emegini destekleme amaçlı örgütlerdir. Bunun yanı sıra Ankaralı Feministler Grubu gibi gruplar; Yerel Gündem 21 Kadın Meclisleri (Antalya Kadın Meclisi, Bursa Kadın Meclisi) gibi kadın meclisleri; Filmmor Kadın Kooperatifi, Amargi Kadın Kooperatifi gibi kadın kooperatifleri; Uçan Süpürge gibi kadın şirketleri; Avrupa Kadın Lobisi (AKL) gibi uluslararası örgütler bu farklılıklar dokusunun parçalarıdır”.*³⁰⁸

Bu örgütlerden KA-DER'in (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği) çalışmalarına bakmak tezin konusu açısından özel önem arz etmektedir. “Kadınların seçim ve atama ile gelinen tüm karar alma konularında eşit temsil ve katılımlarını sağlamak üzere politikalar ve stratejiler geliştirmek, kadınları siyasete girmeleri için güçlendirmek ve teşvik etmeyi” kendine birincil hedef belirleyen KA-DER 1997 yılında sivil toplum örgütü olarak kurulmuştur. KA-DER Ankara şubesi, 2004 yılının Mart ayında kurulan “Avrupa Kadın Lobisi Türkiye Ulusal Koordinasyonu”nun genel sekreteryasına getirilmiştir. 2004 yılı Ekim ayında da “Avrupa Kadın Lobisi”ne tam üye olmuştur.³⁰⁹

KA-DER, 2004 yılında yerel seçimler öncesinde seçimlere dönük, eğitim, propaganda ve şubesi olan yerlerde yerel siyaset gündeminin oluşturulmasını da kapsayan geniş bir hazırlık dönemine girmiştir. Bu süreçte yerel siyaset kadın hareketinin gündemine ilk kez ciddi olarak girmiştir. “KA-DER Ankara Şubesi'nin öncülüğünde 3 Nisan 2003'te Ankara'da yapılan, milletvekili, belediye meclis üyesi, STK temsilcisi ve partili kadınların da katıldığı bir yuvarlak masa toplantısı bu gündemin ve ardından gelen seçim hazırlığı kampanyasının da sürükleyicisi olmuştur”. Bu kampanya sadece yerel düzeydeki düşük temsil oranlarına dikkat çektiği için değil aynı anda kadınları

³⁰⁷ Alkan, “Kadın Dostu Yerleşimler”..., s.25-26.

³⁰⁸ Sancar Üşür, a. g. m., s.248.

³⁰⁹KA-DER Ankara Şubesi Yerel Siyaset Çalışma Grubu, a. g. e., s.13.

yerel gündemlerini oluşturmaya davet ettiği için, yerel siyasetinde en az genel siyaset kadar önemli olduğunu belirttiği için de önemlidir.³¹⁰

2004 yerel seçimlerinden 1 yıl önce KA-DER'in önderliğinde Ankara'da "Büyük Meclisten Küçük Meclislere" başlığı ile yuvarlak masa toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantı sonrası KA-DER'in Ankara Şubesi, 2004 yerel seçimleri için bir çalışma başlatmaya karar vermiş ve bu amaçla "Yerel Siyaset Çalışma Grubunu" (YSÇG) kurmuştur. Daha sonrasında "Yarın İçin Bugünden" adını alan YSÇG, "Yerel Yönetimlerde Kadın Katılımı ve Temsili Kampanyası"nın da başlangıcını oluşturmuştur. Kampanyanın amacı şu şekildedir: kadınların yerel yönetimlerde aday olmalarını teşvik etmek ve kadınlara destek olmak, kadın örgütlerini yerel siyasete katılmaları için harekete geçirmek, siyasi partilerin ve hükümetin yerele dönük programlarına etki etmek, yereldeki cinsiyet eşitliği bilincini yükseltmek, yerel yönetimlerde kadın katılımı için rol model oluşturmak, kadın örgütleriyle belediyeler arasındaki işbirliğini arttırmak ve son olarak medyanın dikkatini bu konuya çekmektir.³¹¹

YSÇG, kampanyanın yürütülmesinde merkezde bulunmakla birlikte, "KA-DER genel merkezi (İstanbul) ve şubeleri, Kadın Koalisyonu, Türk Kadınlar Birliği, birçok yerel kadın örgütü, toplum merkezleri, Ankara-Çankaya ve İzmir Büyükşehir Belediyesi gibi kimi belediyeler kimi Yerel Gündem 21 sorumlu ve katılımcıları, kadın çalışmaları öğrencileri, Danimarka Büyükelçiliği, UNDP ve UNFPA bu işbirliği ve destek aktörlerinden yalnızca bazılarıdır".³¹² Bütün bu çaba ve çalışmaya rağmen yukarıda da ayrıntılı olarak belirtildiği gibi 2004 yerel seçimlerinde kadınlar istenilen temsil düzeyine ulaşamamıştır.

Bir başka çalışma ise KA-DER'in de aralarında bulunduğu, 8 kadın örgütünün ortak hazırladığı, 25 kadın örgütünün desteği ile Mart 2002'de hükümete sunulan ve kadük durumda bulunan "Anayasa, Siyasi Partiler ve Seçim Yasaları"nda değişiklik paketidir. Bu değişiklik paketi ile dünya deneyimine paralel tedbirler öngörülmüştür. Doğrudan buradaki konuyla alakalı olarak, Anayasa'nın 127.md.'sinin 1. fıkrasında yapılacak değişik ile yerel yönetimlerin "cinsler arası eşit temsil ve katılımcılık

³¹⁰Ayten Alkan, "Yerel Siyaset Kadınlar İçin Neden Önemli?", **Birikim**, S.179, Mart 2004, (Erişim)http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/03/aytenh.yerel_siyaset_kadinlar_icin_neden_important.pdf, 14 Kasım 2016.

³¹¹Alkan a. g. e., ,s.28.

³¹² s.28-29.

esaslarına uygun olarak” oluşturulması önerilmiştir. “Siyasi Partiler ve Seçim Yasaları”nda değişikliklerle ilgili kanun tasarısı önerisinde ise, alınması gereken önlemlerin başında, her bir cinsin en az %30 oranında temsil ve katılımının kanun ile zorunlu kılınması gelmektedir.³¹³ Bu çalışmada başta belirtildiği gibi kadük durumda kalmıştır ve istenilen değişiklikler yapılmadığı için başarıya ulaşamamıştır.

³¹³Ayten Alkan, “Yerel Siyaset Kadınlar İçin Neden Önemli?”, (Erişim) http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/03/aytenh.yerel_siyaset_kadinlar_icin_neden_onemli.pdf, 14 Kasım 2016.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEREL YÖNETİMLERDE KADIN

Demokrasi tarihi Antik Yunan'a kadar götürülmektedir. Demokrasi, genel kabul gören anlamıyla halkın kendi kendini yönetmesi anlamına gelmektedir. Demokrasiler gücünü halktan alır ve demokrasilerin vazgeçilmez unsuru halktır. Ancak bugün artan nüfus, büyüyen kentler ve çeşitlenen ihtiyaçlar karşısında demokrasinin en saf hali olarak kabul edilen doğrudan demokrasinin uygulama imkânı bulunmamaktadır. Temsili demokrasi ise tercihlerin karar verme noktalarına yansıtılamayışi nedeniyle eleştirilmektedir. Tüm bu eleştiriler 21. yüzyıl demokrasisini halkın yoğun katılımına dayalı bir model olarak tanımlamayı zorunlu kılmaktadır.

Yerel yönetimler ve demokrasi arasında da sıkı bir bağ vardır. Demokrasi halkın kendi kendini yönetmesi ise bunu en kolay şekilde yapacağı yer de yerel yönetimler olarak görülmektedir. Halkın kendine en yakın olan yerel yönetimlere katılımı ve demokratik haklarını kullanması daha kolaydır. Ancak kadınlar söz konusu olduğunda bu önermenin her durumda geçerli olduğunu söyleyebilmek kolay değildir. Kadınların en yakınında yerel birimlerde temsili, genel siyasetteki temsilinden bile geridedir.

Yerel yönetim organlarının demokrasinin vazgeçilmezi olan seçimle oluşturulması, “bu organlara demokratik nitelik kazandırması açısından yeterli olmadığı kabul gören bir görüştür. Şekilsel koşulların ötesinde gerçek bir halk katılımının sağlanması da gerekir. Bu sebeple yerel demokrasiyi gerçek anlamda işlevsel hale getirmek ve yerel yönetimleri etkin kılmak için, halk katılımının yoğun olduğu bir sistemin oluşturulması zorunluluk arz etmektedir”.³¹⁴ Bunun da ötesinde nüfusun yarısına tekabül eden kadınların yerel yönetimler de katılımı ve temsilinin artırılması daha büyük bir gerekliliktir. Bunu hayata geçirmek için aktif katılım yollarının kadınlar açısından daha kullanılabilir hale getirilmesi gerekmektedir. Demokrasinin tam olarak uygulandığını savunmamız için kadınların da erkeklerle eşit şekilde katılımının sağlandığı ve temsil edildiği yerel organların çoğaltılması gerekmektedir.

Bu bağlamda Yerel-Gündem 21 ile hayat bulan kent konseyleri kadın meclisleri önem arz etmektedir ve kadın meclislerinin sayıları çoğaltılmalıdır. Yine kadın dostu kentler,

³¹⁴ A. Tamer Özdemir, “Mahalli İdarelerde Halk Katılımı Bağlamında Kent Konseyleri”, **Sayıştay Dergisi**, S. 83, 2011, (Erişim) <https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der83m2.pdf>, 24 Şubat 2018, s.37.

yerel eşitlik eylem planları, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, kota uygulamaları da kadın katılımı ve temsili açısından önemli çalışmalardır. Sivil toplum kuruluşları, devletin kurum ve kuruluşları ve uluslararası düzeydeki kuruluşların birlikte yürüttükleri bu çalışmalar kadın temsili ve katılımı açısından incelenmesi gerekli olan ve sayıları artırılması gereken çalışmalardır. Kadınların temsil düzeyini arttırmak ve katılım yollarını kolaylaştırmak için uygulama alanı bulan bu çalışmalar tezin bu bölümünde ayrıntılı olarak incelenecek ve kadın temsiline ilişkin sorunlar ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

3.1. Kent Konseyi, Kadın Meclisleri

Kent konseyleri Gündem 21, Yerel Gündem 21 ve Avrupa Kentsel Şartı'nın sonuçlarından biri olarak ilk defa uluslararası toplumun önüne gelmiştir. Kalkınma ile çevre arasında bir denge kurulmasını ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarından ödün vermeden sürdürülebilir bir kalkınmayı öneren bu belgeler “küresel uzlaşmanın ve politik taahhütlerin en üst düzeydeki ifadesi” olarak kabul edilmektedir. ³¹⁵

Sürdürülebilir kalkınma, bütün insanlığın içinde bulunduğumuz yüzyıldaki ortak amacı olarak 1992 Rio Yeryüzü Zirvesi'nde benimsenmiş ve bu yönde, 21. yüzyılda sürdürülebilir kalkınma amacına varılması, çevre ve kalkınma sorunları ile başa çıkılmasına yönelik unsurları ve hareket alanlarını ortaya koyan Gündem 21 başlıklı Eylem Planı, Zirve'nin başlıca çıktısı olarak, BM üyelerince kabul görmüştür. ³¹⁶ Bu Eylem Planı ile birlikte iştirakçi ülkelerden kendi Yerel Gündem 21'lerini yapmaları istenmiştir. “Yerel Gündem 21 uluslararası arenada en etkili eylem planı olarak ortaya çıkmıştır”. ³¹⁷

³¹⁵ Hüseyin Erkul, Tan Baykal, Hüseyin Kara, “Kent Konseylerinin Sorunları Üzerine Bir İnceleme: Çanakkale Kent Konseyi Örneği”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 10, S. 22, 2013,(Erişim) <http://sbed.mku.edu.tr/article/view/1038000032/1038000110>, 23 Eylül 2016, s. 85-105,s.86

³¹⁶ Mustafa Ökmen, Kemal Görmez, “Türkiye’de Yerel Gündem 21 ve Yerel Yönetişim Uygulamaları”, **Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunları**, Ed. Kemal Görmez, Mustafa Ökmen , Beta Yayını, İstanbul 2009, (Erişim) http://www.academia.edu/22695013/T%C3%9CRK%C4%B0YEDE_YEREL_G%C3%9CNDDEM_21_VE_YEREL_Y%C3%96NET%C4%B0C5%9E%C4%B0M_UYGULAMALARI_Mustafa_%C3%96KMEN1_Kemal_G%C3%96RMEZ2, 24 Şubat 2018,

³¹⁷ Özdemir, a. g. m., s.36.

YG-21'ler, Avrupa'daki yerel yönetimlerin birçoğu tarafından sahiplenilmiş ve Habitat II BM İnsan Yerleşimleri Konferansı(1996) ile birlikte Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) aracılığı ile toplumlar arası bir plan olarak kabullenilmiştir. Habitat II ile birlikte yönetişimin de ana sınırları belirlenmiştir. Bu belirlemede sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkeleri etkili olmuştur.³¹⁸ YG-21 programı, aralarında ülkemizin de olduğu 85 kadar ülkede uygulama alanı bulmuştur.³¹⁹

*“Türkiye’deki Yerel Gündem 21 uygulamaları, 1997 yılı sonunda, UNDP’nin desteğiyle, IULA-EMME – Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı’nın koordinatörlüğünde yürütülen, ‘Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Teşviki ve Geliştirilmesi’ Projesi ile başlamıştır. T.C. Bakanlar Kurulu’nun kararıyla başlatılan proje, iki yıllık bir uygulama dönemi sonrasında, Aralık 1999’da tamamlanmıştır. Bu projenin başarısı üzerine UNDP, ikinci aşamaya da destek vermeyi kabul etmiş, T.C. Bakanlar Kurulu’nun da bunu benimsemesinin ardından, ‘Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Uygulanması’ başlığını taşıyan ikinci aşama projesi, Ocak 2000’de başlamıştır. İkinci aşaması sırasında çeşitli alt-projelerin başlatılması ve yeni katılımlarla proje ortağı yerel yönetimlerin sayısının elliyi aşması sonrasında, Yerel Gündem 21 uygulamaları ‘proje’ çerçevesinden çıkarılarak, uzun erimli bir ‘Program’a dönüştürülmüştür”.*³²⁰

YG-21 Programı ile yerel yönetimlerde kadınlara özel çalışma alanı çizilmiştir. Programda yer alan yerel yönetimler, BM Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Gündem 21 amaçları istikametinde, birey olarak ya da bir kuruluşa dahil kadınların yerelde karar süreçlerine, planlamaya ve dahi tatbiklerinde aktif bulunmalarını sağlayıcı tasarılar geliştirmek ve tatbik etmekle vazifeli kılınmıştır.³²¹

Kent konseylerinin oluşumunda YG-21 Meclisleri etkili olmuştur.³²² Kent konseyleri 5393 sayılı belediye kanununun 76. Maddesi ile hukuki bir düzenlemeye kavuşmuştur. Ancak bu düzenleme yapıncaya kadar çeşitli kentlerde “kent meclisi, şehir meclisi, kent kurultayı, kent danışma meclisi, kent parlamentosu, kent platformu” vb. gibi bir takım isimlerle tanımlanmış ve faaliyetlerde bulunmuştur. Yapıları ve çalışma yöntemleri bir kentten diğerine değişen yapıda olmasına rağmen, “kent konseylerinin

³¹⁸ Özdemir, a. g. m., s.36.

³¹⁹ Alkan, a. g. e. ,s.26.

³²⁰ Gözde Kestelliöglü, “Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri: Kahramanmaraş Örneği”, KSÜ İİBF Dergisi, Y.2011, C.1, S.1, (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ksuiibf/article/view/5000039239>, 12. Şubat 2018,s.127.

³²¹ Alkan, a. g. e. , s.27.

³²² Erkul, Baykal, Kara, a. g. m. ,s.86.

genel işlevi kentteki tüm paydaşları bir araya getirerek, tüm kenti kucaklayan bir ortak akıl oluşturulmasını sağlamaktır”.³²³

“Kent konseyleri, mahalli vizyon ve hedeflerin belirlenmesinde ortak aklı oluşturarak yön verici durumda olan, sorunların çözümüne dönük faaliyetlerde hemşehrilik hukuku çerçevesinde herkesi buluşturan ve tüm bu fonksiyonları yerine getirirken de sürdürülebilir kalkınma esasıyla hareket eden demokratik yapılar olarak tanımlanmıştır”. Kamu, özel girişim, sivil toplum örgütleri ve bu gruplara dahil olmayan kenttaşların katılımlarıyla oluşturulan kent konseyleri, bu alanda oluşan düşüncelerin meclise ulaştırılarak Gündem 21’lere öneri vermek amacını taşımaktadır. Burada belediyelere düşen görevse konsey çalışmalarının etkinliğini ve verimliliğini arttıracak destekte bulunmasıdır.³²⁴

“Kent konseyleri belediye teşkilatı olan yerlerde, mahalli idareler genel seçim sonuçlarını izleyen üç ay içinde kurulur. Kent konseyi üyeleri; mahallin en büyük mülki idare amiri veya temsilcisi, belediye başkanı veya temsilcisi, illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri, mahalle muhtarları, siyasi partilerin temsilcileri, üniversite temsilcileri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, baroların ve ilgili dernekler ile vakıfların temsilcileri ve kent konseyince kurulan meclis ve çalışma gruplarının birer temsilcisinden oluşmaktadır. Kent konseyi organları ise; genel kurul (en yetkili organ olup yukarıda sayılan üyelerden oluşur), yürütme kurulu (kadın ve gençlik meclis başkanlarının da yer aldığı en az yedi kişiden oluşur), meclisler ve çalışma grupları (çalışma usul ve esasları genel kurulca belirlenir) ile kent konseyi başkanından (genel kurul tarafından konseyin ilk bileşiminde seçilir) oluşmaktadır.³²⁵ Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilmektedir”.³²⁶

Kent Konseyi Yönetmeliği’nde 2009’da gerçekleştirilen bir takım değişiklikler ile konseyinin görevlerinde farklılaşmaya gidilmemiştir. Ancak konseyin yapısıyla üye

³²³ M. Akif Çukurçayır, H. Tuğba Eroğlu, Hayriye Sağır, “Yerel Yönetişim, Katılım ve Kent Konseyleri”, Yerel Politikalar Dergisi, S. 1, Ocak-Nisan 2012, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/145728>, 7 Kasım 2016.

³²⁴ Bozkurt, “Yerel Demokrasi Aracı Olarak Türkiye’de Kent Konseyleri: Yapı, İşleyiş Ve Sorunlar”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 40, Nisan 2014, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55961>, 16 Şubat 2018, s.235.

³²⁵ s.236.

³²⁶ Ökmen, Özer, a. g. m., s.57.

perspektifi farklılaştırılmıştır. Öncesinde kent konseyinde yer alan şehrin milletvekilleri ve yerel meclisler tarafından gönderilen üyeler, düzenleme sonrasında konsey üyeleri arasında yer bulamamıştır. “Yeni düzenlemede; merkezi yönetimin, yerel yönetimin ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının temsilcilerinin dışında, ilgili dernekler ile vakıfların temsilcilerine, kent konseyince kurulan meclis ve çalışma gruplarının birer temsilcisine yer verilmiştir”.³²⁷

Kent konseylerinin oluşumunu etkili kılmada; kadınların yerel siyasetteki etkin katılımını arttıran ve kadınları her alanda daha etkin görmek isteyen kadın meclisleri, gençlerin düşüncelerini açıkça ifade edebilmelerine olanak veren ve haklarını bilen ve karar alma mekanizmalarında etkin olmalarını amaçlayan gençlik meclisleri, şehrin sorunlarına karşı hassasiyetle yaklaşan herkesin gönüllü olarak bir arada olduğu çalışma grupları ve yerel halkın katılım süreçlerine dahil edildiği halk toplantıları ve mahalle bazında katılım gibi mekanizmalar kullanılmaktadır.³²⁸

Türkiye’de kadın meclislerinin görülmesi 1990’lı yıllara tekabül etmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi kadın meclislerinin temeli, Gündem 21 eylem planına dayanmaktadır.³²⁹ İstanbul’da 1996’da gerçekleştirilen II. Habitat Konferansı ve takip eden süreçte ülkemizde YG-21’in yürütülmeye başlamasından sonra, kadınların, yaşamın her alanında ve karar alma mekanizmalarında etkinliğini arttırmak ve kadınlara destek olmak için birçok kent, farklı platformlar oluşturulması görüşmelerine başlamıştır. Belli bir düzenleri olmasa da birçok YG-21 kentinde bu tarzda platformlar kurulmuştur.5393 Sayılı Kanun’la bütün belediyelerde mecburi olarak kurulan Kent Konseylerinin ardından tüm bu yapılar kentteki bütün kadınlara ulaşmayı amaçlayan Kadın Meclislerine dönüşmüştür.³³⁰

Kadın Meclisleri, Kent Konseyleri ile örtüşen çizgide, kentteki tüm paydaşları ortak bir paydada toplayan çatı görevi yapmaktadır. Bu meclisler, kadınların görüşlerini

³²⁷Abdullah Çelik, “Kent Yönetimi Bağlamında Kent Konseyinin İşlevleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 14, S. 2, 2013, (Erişim) http://www.academia.edu/30897192/KENT_Y%C3%96NET%C4%B0M%C4%B0_BA%C4%9EELAMINDA_KENT_KONSEY%C4%B0N%C4%B0N_%C4%B0%C5%9EELEVLER%C4%B0_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_DE%C4%9EEERLEND%C4%B0RME , 25 Şubat 2018 s.218.

³²⁸ Bozkurt, a. g. m., s. 236.

³²⁹ Erhan Örselli, Erdal Bayrakçı, Selçuk Kahraman, “Yerel Yönetişim ve Kadın Meclisleri: Karatay Kadın Meclisi Örneği”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic**, C. 11, S. 2, Kış 2016,(Erişim) http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1611872695_46%C3%96rselliErhan-vd-sos-985-1000.pdf, 03 Aralık 2016, s. 991.

³³⁰ Toksöz, v. d. , a. g. e., s.135.

özgürce belirtmelerini, çıkar yol bulmalarını ve karar aşamalarına etkin katılımlarının sağlanmasında önemli bir kurumsal kimliğe sahiptir. Ayrıca, kadınları kendi sorunlarını sahiplenmeleri için yüreklendiren, herhangi bir zorunluluk olmadan kendiliğinden teşkilatlanan bir oluşum olarak varlık göstermektedir. Dolayısıyla karar alma süreçlerinde bulunmak ve halkın düşüncesini etkileyerek yerel mekanizmaların yetkilerini yönlendirici katkılarda bulunmak kadın meclislerinin önemli fonksiyonları arasında sayılabilir. Bu doğrultuda kadın meclisleri, yerel siyasete katılacak ve temsilci olacak kadın sayısını arttırmayı da hedefleyen bir nitelik taşımaktadır.³³¹

Kent konseyi kadın meclisi, kadınların ve yerel kadın örgütlerinin kent konseyi de dahil yereldeki karar alma mekanizmalarına aktif katılımına olanak sağlayan yapılardır. Kadın meclisi ve çalışma gruplarından elde edilen görüşler, Kent konseyi genel kuruluna geldikten sonra görüşmesi yapılır, kabul edilen görüşler değerlendirilmesi için belediye meclisine gönderilir. Kadın meclisi başkanı aynı zamanda kent konseyi yürütme kurulu üyesidir.³³² Yönetişim felsefesi yatay yapılanmayı baz almaktadır. Katılımcı yapıların karşılıklı olarak desteklenmesini ve tamamlanmasını önemsemektedir. Bundan dolayı, kent konseyi ve kadın meclislerinin kendi aralarında destekleyici ve tamamlayıcı ilişkileri önemlidir.³³³

Kadın Meclisi üye görüntüsüne bakılacak olur ise; Bir örgüte üye olan veya herhangi bir örgütte bulunmayan kadınlar gerek ferdi olarak gerekse de kurumsal temsil aracılığı ile kadın meclisine katılma hakkına sahiptirler.³³⁴

“Doğal üye, kurumsal üye ve bireysel üyelik türleri vardır. Bulunulan ilin kadın milletvekilleri, vali, kaymakam, belediye başkanı, il genel meclisi, belediye meclisi üyeleri ve muhtarlar doğal üye olarak kabul edilmektedir. Ancak, ülkemizde kadınların adı geçen makamlarda bulunma yüzdeleri incelendiğinde kadın meclislerindeki doğal üyeliğin ne kadar sınırlı olduğu görülmektedir. Kadınlarla ilgili çalışmalar yürüten kamu kuruluşları, baroların ilgili birimleri, meslek odaları, üniversitelerin kadın çalışmalarına yoğunlaşan anabilim dalları ve merkezleri,

³³¹ Örselli, Bayrakçı, Kahraman, a. g. m., s. 991.

³³² Ayşe Sargin, **Yerelde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Araçlar ve Mekanizmalar**, KA-DER, Mattek Matbaacılık, Ankara, Ağustos 2013,(Erişim) <http://kadertest.ozgurmehmetk.net/wp-content/uploads/2015/05/yereldetoplumsalcinsiyetesitligiicinaraclarvemekanizmlar.pdf> ,03 Aralık 2016,s.47.

³³³ Şahin, a. g. e., s.41.

³³⁴ Toksöz, v. d. , a. g. e., s.136.

kadınlarla ilgili kooperatifler, yine kadınlara yönelik çalışmalar gerçekleştiren sivil toplum kuruluşları ise kurumsal üyelik çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ayrıca örgütsüz kadınların temsiline yönelik olarak mahalleler bazında çalışmalar yürütülmekte, çalışan, işsiz, engelli ve ev kadınlarının mecliste yer almasına önem verilmektedir. Örgütsüz kadınların bu çerçevede örgütlenerek mecliste yer alabileceği görüşüne paralel olarak bireysel üyelikleri de söz konusu olabilmektedir. Bireysel üyeler arasında ayrıca vali, belediye başkanı ve erkek yöneticilerin eşleri ile kamu yöneticileri, kadın hâkim ve savcılar da yer alabilmektedir”.³³⁵

Kadın Meclisleri, kadınların karar alma aşamalarına ve kent yaşayışına etkin katılımına ağırlık verir ve de bir örgüte gönül vermemiş kadınları kapsayan işbirlikçi bir yapı kurmaya çabalar. Amacı, tecrübe ve birikimlerini paylaşırken bildirişim ve etkileşimi güçlü kılmaktır. Meclis, kadınların gereksinim ve taleplerine yoğunlaşarak, meseleler için çözüm yolları arar ve bu amacına yönelik olarak öneri ve tasarıları destekler. Kadınların, tasarı ve önerilerine katılımlarını sağlamaya çalışır.³³⁶

Kadın Meclislerinin yapabileceği bazı çalışmalar şunlardır: Kadınların kentsel hizmetlere katılım düzeyini ve kentsel hizmet taleplerini ölçen araştırmalar yapmak; kadınları güçlendirmeye yönelik istihdam ya da benzeri konulu projeler düzenlemek; toplumsal cinsiyet eşitliğinin temin edilmesi ve kadına uygulanan şiddet ile mücadele gibi konularda kadınları ve toplumu bilgilendirici atölyeler, paneller, görsel materyaller hazırlamaktır.³³⁷

“Kadın meclisleri, kadınların perspektif sahibi birer yurttaş ve kenttaş olduğu gerçeğinden hareketle, kadınların sorunlarını, farklı deneyim ve ihtiyaçlarını yerel yönetim sürecine taşımayı ve çözüm önerileri geliştirmeyi; bu sayede kentteki tüm kadınların yönetim sürecine ve siyasete katılımını sağlamayı hedeflemektedir”. Bundan başka, seçmenlik haricinde yerel demokrasiye katılmayan ve yerel yönetimle bağlantısı bulunmayan kadınları da oluşuma dahil etmeyi hedeflemektedir.³³⁸ Bu şekilde de, kadınların kendilerine yakın olan yaşam alanlarındaki değişiklik ve ihtiyaçların belirlenmesinde katılımlarının arttırılmasını sağlamaktadırlar.

³³⁵ Şahin, a. g. e., s.40-41.

³³⁶ Toksöz, v. d., a. g. e., s.136.

³³⁷ Sargın, a. g. e., s.47-48.

³³⁸ Şahin, a. g. e., s.40.

3.2. Kadın Dostu Kentler

“Altyapıları ve organizasyonları ile kentler, tarihi, gelenekleri ve cinsler arasında görev bölüşümünü yansıtır”.³³⁹ Şu anki durumuyla kentler, kadınlar ve kız çocuklarının kent hayatında eşitçe bulunmalarına, hizmetlerden ve olanaklardan aynı şekilde faydalanabilmelerine olanak vermemektedir. Bütün bunlar da mevcut durumun daha da kötüleşmesine sebebiyet vermektedir. Yerel seviyede karşılaşılan eşitsizlikler kadınlar ve kız çocuklarını daha çok etkilediği için değişimin yerelden başlaması gerekmektedir.³⁴⁰

Kadın Dostu Kent tanım olarak: “kadınların sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere; istihdam olanaklarına; kaliteli, kapsamlı kentsel hizmetlere; Şiddete maruz kaldıkları takdirde haklarını güvence altına alacak mekanizmalara erişimini; yerel yönetimlerin planlama ve karar süreçlerine katılımının sağlanmasını; erkekler ile birlikte kentsel yaşamın tüm alanlarında eşit bir biçimde yer almasını destekleyen kentlerdir”.³⁴¹ Özetlenecek olursa, kadın dostu kentler, kente ait olan ekonomik, sosyal ve siyasi imkânlardan kentteki bütün insanların aynı ölçüde faydalanabileceği kentlerdir.³⁴²

“Bu bağlamda kadınların karar alma süreçlerine ve mekanizmalarına katılımını arttırmalı; kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik stratejiler geliştirmeli ve uygun araçlarla bu stratejileri yaşama geçirmeli; kadınların gündelik hayatlarını iyileştirmeye yönelik özel politikalar geliştirmelidir”.³⁴³

³³⁹Nevin Şenol, Kadın Dostu Kentler Avrupa'dan Örnekler, (Erişim) http://www.unfpa.org.tr/rapyay/kadin_dostu_kentler_avrupadan_ornekler_4.pdf, 05 Ağustos 2014, s.4

³⁴⁰ Ege Tekinbaş, **Kadın Dostu Kent Uygulama Rehberi**, Berk Matbaacılık, Eylül 2015, Ankara, (Erişim) <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kdk-uygulama-rehberi.pdf>, 30 Kasım 2016, s.12.

³⁴¹ KEFEK, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Komisyon Raporu, Haz. Mustafa Şahin, Cemil Dinmezpınar, Temmuz 2014, TBMM Basımevi, Ankara, 2014, (Erişim) <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/KEFEK-Toplumsal-Cinsiyete-Duyarlı%20B%20C3%BCt%20C3%A7eleme-Raporu-Temmuz-2014-.pdf>, 16 Kasım 2016, s.105.

³⁴² Gülay Günlük Şenesen (Yür.), Kamu Politikaları, Yerel Yönetimler, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Kadın Dostu Kentler, Türkiye Örneği, Temmuz 2014, İstanbul, (Erişim) http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/TCDB_kadin_dostu_kentler.pdf, 14 Kasım 2016, s.2

³⁴³ Şenol, a. g. e., s.4

Kadın Dostu Kent, dil, renk, ırk, kazanım ve mesleki fark gözetmeksizin bütün kadınları içine alacak biçimde politikaların oluşturulduğu ve kadınların gereksinimlerinin giderildiği bir kenti ifade etmesi yönünden önem arz etmektedir.³⁴⁴

Kadın dostu kent denilince ilk akla gelen örnekler kadınların topuklu ayakkabıları ile kolaylıkla yürüyecekleri ve ya çocuk arabalarını rahatça kullanacakları yaya yolları olsa da, daha gerçekçi ifadesi kadının annelik görevini kolaylaştırmak ve toplumsal cinsiyete bağlı peşin hükümlerle sınırlanmasının önüne geçilmesinden daha fazlasını verebilmelidir. Tam manada Kadın dostu kent, öncelikle kadınların güvenliklerini sağlayan, iş imkanlarından erkeklerle aynı şartlarda faydalandığı, kent yaşamına kolay dahil olabilecekleri, kızların eğitimlerinde sorun yaşamadıkları, her türlü sağlık hizmetine özellikle kadını yakından ilgilendiren üreme sağlığı hizmetine rahatça ulaştığı, şiddeti önleyen mekanizmaların kolay ve ulaşılabilir olduğu, şiddet mağduru kadınlara her türlü desteğin sağlandığı, sosyal yaşam, konut yapımı, alt yapı hizmetleri ulaşım planlamalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin dikkate alındığı bir kenttir. Bu kentin olabilmesinin en mühim şartıysa kadınların kendilerini direkt olarak etkileyen karar ve yerel siyaset üzerinde söz sahibi olması ve planlamada yer almasıdır.³⁴⁵

Kadın dostu kent, 1998 yılında Latin Amerika’da cinsiyete duyarlı yerel yönetimlerce yürütülen bir proje olarak hayat bulmuştur. Proje 2003 yılına gelince Asya ülkelerinde yinelenmiştir. Günümüzde aralarında ülkemizin de var olduğu Kore, Finlandiya, Hindistan gibi değişik sosyal ve kültürel niteliklere haiz ülkelerin olduğu on yedi değişik ülke ve yüzün üzerinde kentte, uygulanma alanı bulmakta ve kadınların kentle ilgili taleplerine yine bu kentlerde çözüm önerileri getirilmektedir.³⁴⁶

Ülkemizde, “Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı 2006 yılında toplumsal cinsiyet eşitliği prensiplerinin yerel yönetimlerin planlama ve programlama süreçlerine dahil edilmesi, bu sürece paralel olarak yerel yönetimler ile kadın örgütlerinin güçlendirilmesi ve aralarındaki işbirliği fırsatlarının artırılması amacıyla başlatılmıştır”. İçişleri Bakanlığı’nın ana ortağı olduğu Ortak Program’ın ilk kısmına

³⁴⁴ Bahar Özsoy, Esra Banu Sipahi, “Türkiye’de Kadın Dostu Olma İddiasında Bir Kent: Gaziantep”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 25, S. 3, Temmuz 2016, (Erişim) http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/0f99ef7949d4bbd_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yoneti mler%20Dergisi, 25 Şubat 2018, s.38.

³⁴⁵ Ege Tekinbaş, “Kadın Dostu Kentler”, TMMOB Kadın Özel Eki 2, Mayıs-Haziran-Temmuz, 2013, (Erişim) http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/5b3155c97c5baa0_ek.pdf, 05 Ağustos 2014, s.20.

³⁴⁶ Özsoy, Sipahi, a. g. m., s.38.

BM kuruluşlarının yanında, 10 devlet, çok sayıda kadın sivil toplum kuruluşu ve Sabancı Vakfı destekte bulunmuştur. Programın ilk kısmı 2006-2010 yılları arasında ülkemizde altı şehirde; İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van'da gerçekleştirilmiştir. Kadın Dostu Kentler Programı, sürdürülebilir ve insan haklarını temel alan yaklaşımı ile BM Nüfus Fonu-UNFPA tarafından İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (1948) kabulünün altmışıncı yılı münasebetiyle gerçekleştirilen değerlendirmede, bütün dünyada “insan hakları alanında yürütülen” programlar arasında ilk ona girmeyi başarmıştır. Ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını yerel yönetimlerde uygulayan ilk çalışmalardan biridir.³⁴⁷

*“Kadın Dostu Kentler Programı'nın ilk kısmının bitmesiyle beraber, İçişleri Bakanlığı konuya verdiği ehemmiyete yakışır şekilde, 19 Şubat 2010 tarih ve 2010/10 sayılı Genelgeyi yayımlamıştır. Bütün illeri İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van illeri örneğinden faydalanarak 'Kadın Dostu Kent' uygulamasını yaşama aktarmaya ve kentlerde yerel eşitlik mekanizmaları oluşturmak suretiyle yerel eşitlik eylem planları hazırlamaya çağırmıştır”.*³⁴⁸

Birinci aşamanın 2010 yılında tamamlanmasının ardından, 2011 yılının Nisan ayında Kadın Dostu Kentler BMOP'nin ikinci aşamasına geçilmiştir.³⁴⁹ Programın hayata geçirildiği 6 ilde kaydedilen ilerlemenin akabinde, yerel yönetimlerin birçoğu buldukları yerlerde “Kadın Dostu Kent” örneğini uygulama talebinde bulunmuştur. Bu müspet gelişimden yola çıkılarak, Kadın Dostu Kentler-2 Ortak Programı, birinci aşamanın kaldığı yerden, toplumsal cinsiyeti yerel yönetime dahil etmek maksadıyla başlatılmıştır. Programa katılmak için başvuruda bulunan adaylar “kapasite” ve “talep” esasına göre belirlenmiş ve yeni program şehirlerinin belirlenmesine yönelik elemeler bu yönde yapılmıştır. Yapılan çalışmanın akabinde yeni illerden 7 tanesi (Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun) Ortak Program'a dahil edilmiştir.³⁵⁰

İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Kadın Dostu Kentler-2 Programı'nın millî ve temel ortağı olmuştur. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu-UNFPA ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın beraberce yürüttükleri Kadın Dostu

³⁴⁷ Gamze Göker, Funda Küçükcan, Ege Tekinbaş, Kadın Dostu Kentler 2014 Yılı Hibe Programı: Kadın Örgütlerinden Öyküler, Uzerler Matbaacılık, Eylül 2015, (Erişim) <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kdk-compendium-2014.pdf>, 30 Kasım 2016, s.5.

³⁴⁸ Tekinbaş, a. g. e., s.23.

³⁴⁹ s.23.

³⁵⁰ Göker, Küçükcan, Tekinbaş, a. g. e., s.5.

Kentler Programı'nın 2'inci kısmı, İsveç Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı-SIDA tarafından desteklenmektedir.³⁵¹

Kurumsallaşma yönünden incelendiğinde, Proje içerisindeki illerde il genel meclisi ve/veya belediye meclislerinde Kadın Hakları Komisyonları, valiliklerde ise İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulları oluşturulduğu görülmüştür. 2006 yılından bu tarafa projede bulunan İzmir'de üç, Nevşehir'de bir Kadın Sığınma Evi açılmıştır. İzmir, Nevşehir, Şanlıurfa ve Trabzon'da Mahalle Kadın Yönetim Komiteleri oluşturularak, kadınların sorun belirleme ve çözüm arayışı aşamalarına katılmaları ve kent hizmetlerine ulaşmada söz hakkı bulmalarını olanaklı hale getirmiştir. “Yine, program dâhilindeki kentlerde birçok kamu kurum ve kuruluşunda ‘Eşitlik Birimleri’ veya ‘Eşitlik Masaları’ oluşturularak, cinsiyet eşitliğinin tüm birimlere aktarılmasına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı uygulamalar yapılmasına zemin hazırlanmıştır”.³⁵²

Kadın Dostu Kentler BMOP'nin amacı; genel ve yerel yönetimlerdeki devlet müesseseleri ve kadınlara yönelik hizmet veren kuruluşlarla gerçekleştirilecek yerel düzeydeki çalışmalar sonucunda, yerel planlara cinsiyet eşitliğinin eklenmesi ve bu şekilde de kadın dostu kentlerin var olabileceği koşulları oluşturmaktır.³⁵³ Bu programla, eşit hizmet ve siyasetin benimsendiği kentlerde uygulanan Yerel Eşitlik Eylem Planları (YEEP) yapılması amaçlanmıştır.³⁵⁴ Bir yerin “kadın dostu kent” programı içinde yer almasında; o yerin yöneticilerinin istekliliği, değişik sektörlerle ilişkileri, örgütlü ya da örgütsüz yöre halkı ve bu sayılanların, başka yerlerdeki uygulamaların tecrübelerine karşı kayıtsız olmaması etkindir.³⁵⁵

Kadın dostu bir kent için yapılacak ilk iş toplumsal cinsiyet eşitliği mevzusunda birikim ve yeteneğe sahip yetkili kurumların kurulması ve de aralarındaki eş güdümü sağlamaktır. “Bu amaçla, Kadın Dostu Kentler Programı kapsamında, Program ortağı her ilde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için ‘yerel eşitlik mekanizmaları’ adı verilen yapılar kurulmuştur. Söz konusu mekanizmalar; il kadın hakları koordinasyon kurulu (İKHKK), valilik/belediye eşitlik birimleri ve yerel meclislerde oluşturulan

³⁵¹ Tekinbaş, s.23.

³⁵² Özsoy, Sipahi, a. g. m., s.40.

³⁵³ Tekinbaş, a. g. e., s.23-24.

³⁵⁴ Tokman, a. g. e., s.437.

³⁵⁵ Alkan, a. g. e., s.34.

kadın erkek eşitlik komisyonlarından oluşmaktadır. Ayrıca, İKHKK üyesi kurum ve kuruluşların bünyesinde görevlendirilmiş olan eşitlik birimleri ve kurumsal eşitlik sorumluları bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı'nda ortak olarak yer alan her ilde bu yapıların tamamının kurulması gerekmektedir".³⁵⁶

3.3. Yerel Eşitlik Eylem Planları

"Yerel Eşitlik Eylem Planları"(YEPP), yerel bazda illerin hazırladıkları, kadınlara erkeğin birey olarak eşitlenmesi için çalışan, kadının mevcut durumunu güçlendirmek için yapılması gerekenleri belirleyen anahtar bir dokümandır. "Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Engellenmesi Sözleşmesi" ve diğer ulusal / uluslararası proje ve dokümanlara uygun şekilde eğitim, sağlık, istihdam, yönetim mekanizmalarına katılım, kadına yönelik şiddet ve kentsel hizmetler şeklinde hazırlanan Yerel Eşitlik Eylem Planları, illerde merkezin temsilcileri, valiler, İÖİ'ler, yerel yönetimler ve sivil kuruluşların toplumsal cinsiyet eşitliği için yapmaları gereken işleri, işbirliklerini anlatan anahtar doküman olarak bu sayılan kişilerin katkılarıyla oluşturulmaktadır.³⁵⁷YEPP'ler kadınların genel meselelerini içine alacak biçimde, yerel düzeydeki meselelere yerel çıkış yolları sunmaktadır.³⁵⁸

Yerel eşitlik eylem planları "tematik planlar"dır. Bu planlar birden fazla kesimi ilgilendirir. Bir kamu kurumunun plana şekil vermesi zordur. Özel kesim, sivil kuruluşlar ve üniversitenin alanına dahil olurlar. Bundan dolayı da hayat bulmaları zor ve meşakkatli işlerdir. YEPP'ler de yerel tematik plan olduğu için sahiplenilme, kurumlar arası eş güdümlü ve bütçeye ihtiyaç duymaktadır.³⁵⁹

"Kadın Dostu Kentler" Programına dahil olan illerde programın daha verimli olması için YEPP'ler gerçekleştirilmiştir. Şeffaflık, katılımcılık ve hesap verilebilirlik ilkeleri göz önünde bulundurularak hazırlanan bu plan toplumsal cinsiyetin sağlanması için belirleyicidir. Programın uygulandığı illerdeki kadın ve kız çocuklarının içinde buldukları koşulları ilçe düzeyinde detaylandıran, bir sonraki planın zamanı ve

³⁵⁶ Tekinbaş, a. g. e., s.37-38.

³⁵⁷ (Erişim) <http://www.kadindostukentler.com/proje-yeep.php> ,7 Aralık 2016.

³⁵⁸ Tokman, a. g. e., s.437.

³⁵⁹Alkan, a. g. e., s.14.

hazırlanışını ayrıntılıca anlatan yerel eşitlik stratejik planları (YESP) oluşturulmuştur.³⁶⁰ “Her ilde kurulan YEOP koordinasyon/ izleme komiteleri (YEOPKOM) de uygulamanın koordinasyonunu sağlamıştır. Uygulama sürecinde bu komiteler, il koordinasyon kurullarına daha sonra da il kadın hakları koordinasyon kurullarına dönüştürülmüştür”.³⁶¹

3.3.1. Yerel Eşitlik Eylem Planlarının Amacı

Planının hedefi; bulunulan yerdeki kadın-erkek eşitliğini sağlamak, kişilerin denk olduğu fikrini yerel düzeydeki siyasal olaylara entegre etmeye yönelik olarak kadınların,³⁶² “yerel karar alma süreçlerine ve karar mekanizmalarına katılımını artırıcı, kadınların gündelik yaşam koşullarını iyileştirici Yerel plan, program ve politika stratejilerini belirlemek ve stratejilerin uygulanmasını sağlayacak yerel hizmet önerileri geliştirmek ve sürdürülebilirliği sağlamayı hedeflemektedir”.³⁶³

YEOP'ler, kadınların şiddete uğramadığı, güven içinde oldukları, şehrin bütün imkânlarından eşitçe yararlandıkları “kadın dostu kent”ler oluşturmayı amaçlar.³⁶⁴ Planın başka bir amacı da uygulanan eşitlik siyasetinin görmede kifayetsiz kaldığı durumları açıklığa kavuşturmak, bu doğrultuda gerçekçi ve uygulanabilir somut politikalar geliştirmektir.³⁶⁵

3.3.2. Yerel Eşitlik Eylem Planları Neden Gerekli?

Bu soruya tek cümleyle cevap vermek zordur. Bu plan dünya çapında uygulanmaktadır. Cinsiyet eşitliğini hedefler. Uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin birçoğunun kurucu unsuru niteliğindedir. BM'nin kalkınma hedefleri arasındadır.

³⁶⁰Tekinbaş, a. g. e., s.79.

³⁶¹Nevin Şenol v. d. (Ed.), **Kadın Dostu Kentler 2010**, Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı, Damla Matbaacılık, Ankara, 2010, (Erişim) http://www.unfpa.org.tr/rapyay/kadin_dostu_kentler_2010.pdf, 05 Ağustos 2014,s. 24-25.

³⁶²Alkan, a. g. e., s.53.

³⁶³ KEFEK, a. g. e., s.106.

³⁶⁴Sargin, a. g. e., s.32.

³⁶⁵Ayten Alkan, “Yerim mi Dar, Yenim mi?” Cinsiyete Dayalı Kentsel Hak İhlalleri ve Ötesi”, Haz. Seda Kalem Berk, Pınar Uyan Semerci Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mart 2013,(Erişim) <https://aytenalkan.com/2014/06/05/yerim-mi-dar-yenim-mi-cinsiyete-dayali-kentsel-hak-ihlalleri-ve-otesi/>, 25 Şubat 2018.

AB'nin kıstaslarından. Demokratik toplumlarda zorunlu hale gelmiştir. İnsanca yaşamın ve kalkınmanın şartlarından. Ülkemizin Anayasa, yasa, kalkınma planları ve ulusal nitelikli belgelerinde bulunmaktadır. Kadınların bütün sorunlarıyla ilgilenmektedir. Eşit katılımın sağlandığı karar mekanizmalarının oluşturulması için çaba sarf eder. "Yurttaşlık haklarının, toplumsal-ekonomik-mekânsal araçların, ortamın, fırsatların ve gerektiğinde desteğin sağlanmasını içerir".³⁶⁶

3.3.3. Türkiye'de Yerel Eşitlik Eylem Planları

Türkiye'de YEER'ler ilk kez 2006-2009 yılları arasında Birleşmiş Milletler, İçişleri Bakanlığı ve Sabancı Vakfı ortaklığında yürütülen "Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı" kapsamında 6 pilot ilde- İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon, Van- hazırlanmıştır. Programın ikinci safhasında 7 pilot il daha -Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun-eklenmiştir. Ayrıca GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) Bölge Kalkınma İdaresi tarafından yürütülen "Türkiye'nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki (Güneydoğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri) Kadınların ve Kadın Sivil Toplum Kuruluşlarının Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında 2012 yılında Muş ve Ordu'da YEER'ler hazırlanmıştır. Çorum, Gümüşhane gibi illerin de YEER'ler hazırladığı, Birçok ilde de benzer çalışmaların sürdüğü bilinmektedir.³⁶⁷

"Birleşmiş Milletler Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında, yerel yöneticiler ve yerel kadın kuruluşlarının kapasitelerinin artırılmasına yönelik çalışmaların ardından, 20-22 Aralık 2006 tarihlerinde Ankara'da yapılan atölye çalışmalarıyla Yerel Eşitlik Eylem Planları hazırlıkları başlatılmıştır. Atölye çalışmalarına Program illerinden Valilik, Belediye ve sivil toplum kuruluşlarından yetmiş beş temsilci katılmıştır".³⁶⁸

Programın Ortakları, İçişleri Bakanlığı, Sabancı Vakfı, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER) İzmir, Ankara, Nevşehir, Kars, Şanlıurfa, Trabzon ve Van Valilikleri, İÖİ'leri ve Belediye Başkanlıkları, ekonomik destekte bulunan ülkeler- Almanya, Danimarka, Finlandiya, İngiltere, İsveç, İsviçre, Kanada ve Norveç-, Türkiye'de faaliyette bulunan bütün Birleşmiş Milletler Kuruluşlarıdır.³⁶⁹ Kadın Dostu

³⁶⁶ Alkan, a. g. e., s.37.

³⁶⁷ Sargın, a. g. e., s.32.

³⁶⁸ Şenol v. d., a. g. e., s.35.

³⁶⁹ AREM, a. g. e., s.86

Kentler-2 Programı'nın ulusal ve temel ortakları ise İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, İsveç Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı-SIDA'dır.³⁷⁰

Planların yapılması ve yürütülmesinde yönetişimin ilkelerine uygun davranılmış ve bütün ortakları içine alan bir yol izlenmiştir. Bununla birlikte YEEP'lerde sivil kuruluşlara da mesuliyet ve iş sahaları tanımlanmıştır. Çalışmaların hayat bulmasında kamu ve sivil kuruluşların işbirliği yapması koşul olarak sunulmuştur.³⁷¹

Programda yer alacak iller, yerel yöneticilerin hevesliliği, kapasitesi ve uygulama gezilerinde belirlenen talepler doğrultusunda belirlenmiştir. "Bu şehirler, katılımcı, eşgüdümlü ve sektörler arası işbirliğine öncelik veren bir yaklaşımın benimsenmesi ile hizmetlerin nasıl geliştirilip çeşitlendirebileceğini, kaynakların nasıl çoğaltılabileceğini, kadınların ve kız çocuklarının yaşamlarının nasıl iyileştirilebileceğini göstermek üzere seçilmiştir".³⁷²

5018 Sayılı Yasa'da "il planları"nın hazırlanışı yer almadığından YEEP'lerin devamlılığı yerel yönetimlerin stratejik planlarında yer verilmesiyle yakından ilişkilendirilmiştir. Bu yönde atılan adımlardan ilki valiliklerin ilgili yerlere genelge yollaması olmuştur. Sonrasında konu, şehir ve planlama uzmanlarının da yer aldığı BMOP tarafından gerçekleştirilen toplantılarda görüşülmüş ve çıkan sonuçlar yerel yönetimlerle paylaşılmıştır. Yerel yönetimlerin uygun bulmasıyla planlar yerel planlara entegre edilmiştir. "Trabzon Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İl Özel İdaresi, Şanlıurfa Belediyesi ve İl Özel İdaresi stratejik planları 'kadın'lara yönelik düzenlemelere yer veren ilk örneklerdir".³⁷³

Yerel eşitlik eylem planlarıyla alakalı belirtilmesi gereken birkaç nokta şöyledir; planların hazırlanış aşaması plan kadar öneme sahiptir. Bu aşama meselelerin çözüme kavuşmasında etkin öneme sahip insanların fark edilmesini sağlar. Sivil kadın örgütleri, yerel ve kamu kurumları arasında iletişimi geliştirerek, ilgili kişilerin birbirini tanımalarına ve fikir alışverişinde bulunmasına imkân verir. Son söz olarak da dile getirilemeyen meselelerin ortaya çıkmasını sağlar. "Örneğin Nevşehir'de erken

³⁷⁰ Tekinbaş, a. g. e., s.23.

³⁷¹Kadın Dostu Kentler, Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı, (Erişim) <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kitapcik-2.pdf> ,03 Aralık 2016, s.5

³⁷² AREM, a. g. e., s. 83

³⁷³Alkan, a. g. e., s.14.

yaşta ve zorla evlilikler, Samsun'da ensest, Antalya'da cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi konular bu sayede ilin gündemine taşınmış ve çalışmalar başlatılmıştır".³⁷⁴

"YEPP hazırlık sürecinin etkin katılımcıları valilikler ve belediyeler, kadın kuruluşları ve diğer sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, meslek kuruluşları ve özel sektördür".³⁷⁵ "YEPP'leri hayata geçirecek YEPPKOM'ların Vali, Vali Yardımcısı ya da Belediye Başkanı başkanlığında; İl Özel İdaresi, Belediyenin ilgili birimleri (sosyal işler, stratejik planlama gibi), İl Sosyal Hizmetler, Emniyet, Milli Eğitim, Sağlık, Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri, Halk Eğitim Merkezi, Mahalli İdareler Müdürlüğü, yöredeki üniversitelerin ilgili birimleri, Sanayi Odası, Ticaret Odası gibi bütün ilgili kuruluşlar ve kadın örgütleri temsilcilerinden oluşması öngörülmektedir".³⁷⁶

"Yerel eşitlik eylem planlarının hazırlık çalışmaları il kadın hakları koordinasyon kurulunun teknik alt kurulu tarafından yürütülmüştür. Yerel eşitlik eylem planlarının hazırlık, onay ve uygulama süreçlerinde, toplantıların organizasyonunda ve kurumlara resmi yazıların iletilmesinde sekreteryaya görevi valilik eşitlik birimleri tarafından üstlenilmiştir. Söz konusu kapasitenin oluşabilmesi için Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı yerel koordinatörleri, teknik destek sağlamıştır".³⁷⁷

YEPP'ler yerel sorunlara, yerel çözüm yolları sunmaktadır. Her biri için ayrı hazırlanan YEPP'ler yedi alan üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar, "kadınların yerel kararlara katılımı, kentsel hizmetler, kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddet, ekonomik güçlenme ve istihdam, eğitim ve sağlık hizmetleri, göç ve yoksulluk, zihniyet değişikliği ve farkındalığı".³⁷⁸

Yerel Eşitlik Eylem Planları, kadınların siyasal katılımıyla alakalı birçok öneride bulunmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır: kadın kuruluşlarının yerel meclislere, komisyona katılımı ve izleme grupları oluşturmaları, kent konseyi kadın meclislerinin kurulması, kadın kuruluşlarının stratejik planların hazırlanması ve uygulanmasına katılımı, yerel düzeyde Kadın Erkek Eşitliği Birimlerinin kurulması, kadınların yerel yönetimde etkinliğini arttırmak için hizmet içi eğitilmesi ve bunun

³⁷⁴Tekinbaş, a. g. e., s.81.

³⁷⁵ Şenol v. d., a. g. e., s. 23-24.

³⁷⁶Alkan, a. g. e., s.59.

³⁷⁷Tekinbaş, a. g. e., s.86.

³⁷⁸AREM, **Kadın Hakları ve Yerel Yönetimler "Kadın Dostu Kentlere Doğru"**, s.84-85

özendirilmesi, YEPPKOM'ların kurulması ve son olarak yerelde kadın kuruluşlarıyla işbirliği içinde olunmasıdır.³⁷⁹

Program dâhilinde, YEPP'lere destek olmak için Sabancı Vakfı Hibe Programı başlatılmıştır. Uygulandığı dönemde YEPP ilkeleri ile bağdaşan sivil toplum, üniversite ve kamu projelerine destekte bulunmuştur. Deneyim Paylaşım toplantıları düzenlemiştir. Program ile altı ilde yaklaşık 300 bin kişiye ulaşıldığı tahmin edilmektedir.³⁸⁰

3.4. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

“Bilindiği gibi; bireyin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklerine ‘cinsiyet (sex)’ denir.³⁸¹ ‘Sex’, İngilizce’de biyolojik cinsiyeti ifade eder. İngilizce’de ‘Gender’ olarak kullanılan kavram ise Türkçe’de toplumsal cinsiyet olarak kullanılmaktadır”.³⁸² Toplumsal cinsiyet, kadının ve erkeğin toplumsal olarak belirlenen rollerini ve sorumluluklarını anlatır. “Toplumsal cinsiyet biyolojik farklılıklardan dolayı değil, kadın ve erkek olarak toplumun bireyi nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, nasıl düşündüğü, biçtiği rol ve nasıl davranmasını beklediği ile ilgili bir kavramdır”³⁸³

Toplumsal cinsiyet terimini sosyolojiye sokan Ann Oakley’e göre toplumsal cinsiyet (gender) erkeklik ve kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır. Kavram, ilk kez 1972’de kullanılmıştır.³⁸⁴

Feminist yaklaşıma göre toplumsal cinsiyet, “kadın ve erkeğin biyolojik farklılaşmasına kültürler tarafından yüklenen anlamlar ve değerler ya da kadınlar ve erkekler için toplumsal olarak oluşturulmuş roller, öğrenilmiş davranış ve beklentiler” olarak tanımlanmıştır.³⁸⁵ Toplumsal cinsiyette eşitlik, kişilerin cinsiyeti dolayısıyla

³⁷⁹ Serpil Sancar Üşür, Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: , s.242.

³⁸⁰ Şenol v. d. (Ed.), **Kadın Dostu Kentler 2010**, s.25.

³⁸¹ T.C. Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı Toplumsal..., s.10.

³⁸² Ramazan Gökbunar, Alper Doğan, “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeler ve Başarı Etmenleri”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.14, S.2, Haziran 2016, (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cbayarsos/article/view/5000196146/5000170300>, 03 Aralık 2016, s.3.

³⁸³ T.C. Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı Toplumsal..., s.10.

³⁸⁴ Şevket Ökten, “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal Cinsiyet Düzeni”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.2, S.8, Yaz 2009, (Erişim) http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi8pdf/okten_sevket.pdf, 23 Eylül 2016, s.303.

³⁸⁵ Yaylı, Eroğlu, a. g. m., s. 509.

fırsatları değerlendirmede, kaynak dağılımında ve hizmetlere ulaşmada farklılık ve sorun yaşamamasıdır.³⁸⁶

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme yönteminin içerdiği bütçe kavramı ise teknik bir kavram olup ağırlıklı olarak maliye ve finans alanlarıyla yakından ilgilidir. Bu alanlar içindeki kavramsallaştırmaya göre bütçe, “gelecek bir dönemde elde edilebilecek gelirleri ve yapılması planlanan harcamaları gösteren, bunların yürütülmesine ve uygulanmasına izin veren bir belge şeklinde tanımlanabilir. Başka bir deyişle bütçe, devlet harcamaları ile gelirlerinin geleceğe yönelik tahminlerini ayrıntılı biçimde gösteren ve giderlerin yapılmasına, gelirlerin toplanmasına izin veren bir kanundur”.³⁸⁷

Bütçe, teknik bir ayrıntı olmaktan daha önemli bir işleve sahiptir. Hükümetin ekonomik ve sosyal önceliklerini yansıtır. Siyasete şekil verir. ”Hükümetin spesifik hedefler ve politikalara ilişkin taahhüdünün parayla ilgili somut göstergesidir.”³⁸⁸

“Cinsiyet ayrımcılığının önlenerek kadının sosyal yaşamda daha fazla ön plana çıkmasına yönelik iktisadi düzenlemeler temelde ‘feminist iktisat’ şeklinde ifade edilmektedir. Feminist iktisadi yaklaşımın mali boyutunu ise bütçe politikaları oluşturmaktadır”. Bütçelerde eşitlikçi düşünce anlayışı, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe kavramının oluşmasını sağlamıştır.³⁸⁹

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) anlayışı, merkezi veya yerel idarelerin bütçe hazırlıklarının tamamına toplumsal cinsiyet eşitliği bakışını kazandırmak hedefindedir. “Bu yaklaşım daha geniş bir çerçeve içinde ele alındığında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan, program ve politikalara yerleştirilmesi yaklaşımının bütçe sürecinde uygulanması olarak tanımlanmaktadır”.³⁹⁰

³⁸⁶ T.C. Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı Toplumsal..., s.10.

³⁸⁷ Umut Tepekule, Pelin Mastar Özcan, Gül Kayalidere, “Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye Örneği”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C.5, S. 7,2016, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/226750> , 10 Aralık 2016, s.2317.

³⁸⁸Nurgül Aksoy, **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü**, KSGM, Uzmanlık Tezi, 2006, (Erişim) <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/butceleme.pdf> , 16 Kasım 2016.

³⁸⁹ Kâmil Tüğen, Ahmet Özen, “Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı”, **Maliye Dergisi**, S. 154, Ocak-Haziran 2008, (Erişim) https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/154/1.Kamiltuden.Ahmetozen.pdf, 16 Kasım 2016,s.2.

³⁹⁰ KEFEK, a. g. e., s.1.

TCDB, kadın bütçesi ya da kadınlar için ayrıca hazırlanmış bir bütçe şeklinde değerlendirilmemelidir. Devlet bütçesinin kadın ve erkekler açısından analiz edilmesidir. Hükümetin cinsiyet ile alakalı verdiği sözlerini bütçe vaatlerine çevirmektedir.³⁹¹ Bu bütçe, kamu kaynakların kadın erkek ayrımı olmadan kişiler arasında eşit kullanımını garantileyen bir yaklaşımdır. Feminist kadınların verdiği zorlu mücadelenin sonucudur.³⁹²

Bu konuya ilişkin olarak AB belgelerinde yapılan tespitler özetle şöyledir: “Cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımı, mali yönetimin cinsiyetsiz bir alan olduğunu ileri süren geleneksel görüşe karşı duran ve en üst seviyedeki mali karar mekanizmalarına toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını dâhil eden ana politika aracı olarak değerlendirilmektedir. Cinsiyet ile ilgili politikalara ayrılan mali desteğin ne kadar farklılaştığını keşfetmek için uygulanan ve toplumsal cinsiyete göre yapılan bütçe ayrıştırma süreci olup, amaç hükümet düzeyindeki mali karar mekanizmalarının toplumsal cinsiyetle ilişkili olarak şeffaflaştırılmasıdır”.³⁹³

Avrupa Konseyi’nin (COE) yaptığı tanımla “TCDB yapımı toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırmanın bütçe sürecinde uygulanmasıdır. Bunun anlamı cinsiyetler arası eşitliği sağlamak için bütçelerin cinsiyet temelinde ele alınması, bütçeleme sürecinin her aşamasında toplumsal cinsiyet perspektifinin içerilmesi ve gelirler ile harcamaların yeniden yapılandırılmasıdır”.³⁹⁴

Bu sistemde, “cinsiyete duyarlı göstergeler aracılığıyla bir analiz geliştirilmektedir. Bu göstergelere örnek olarak şunlar verilebilir: eğitim, sağlık, istihdama yönelik teşvikler gibi cinsiyet eşitliğini hedefleyen harcamalar, ev suyunun temini gibi kadınlar için öncelikli kamu hizmetleri, çocuk yardımı, emeklilik vb. gibi kadınlar için öncelikli gelir transferleri, verilen kredi, sübvansiyonların cinsiyetlere göre yüzdesi, kamu sektörü istihdamında cinsiyet dengesi, kadın sorunları ile ilgili birimlerin harcamalarının idari teşkilattaki payı”.³⁹⁵

³⁹¹ Aksoy, [Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ...](#)

³⁹² Tüğen, Özen, a. g. m., s.2.

³⁹³ Birol Erkan v. d. , “Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçe) Yaklaşımı”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, S.9, Y.5, Yaz 2012, (Erişim) http://www.uiiid.net/documents/985_106_MAKALE_96.pdf, 05 Ağustos 2014,s.89-90.

³⁹⁴ Gülay Günlük Şenesen(Yür.), **Kamu Politikaları, Yerel Yönetimler, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Kadın Dostu Kentler, Türkiye Örneği**, Temmuz 2014, İstanbul, (Erişim) http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/TCDB_kadin_dosti_kentler.pdf, 14 Kasım 2016, s.1.

³⁹⁵ Şenesen, a. g. e., s.56.

Günümüze gelene kadar farklı isimlerle adlandırılan, farklı ülkelerde, değişik zamanlarda, değişik yöntemler uygulayan birçok bütçe sistemi kullanılmıştır. TCDB ise ayrı bir bütçe sistemi gibi değildir diğer bütçe sistemlerinin kapsamındadır. Diğer bütçelerin uygulama aşamasında kadınlar adına “pozitif ayrımcılık” yapan bir yapıya sahiptir. TCDB’de hedef kadınlarla erkekler arasındaki “fırsat eşitliği”ni sağlamaktır.³⁹⁶ “Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, bütçe sürecine daha fazla katılımcılığı, şeffaflığı ve hesap verebilirliği sağlaması açısından da iyi yönetişimin önemli bir parçası” olarak ifade edilir.³⁹⁷

3.4.1. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Yaklaşımının Amaçları

TCDB’nin amaçları uygulamayı yapan ülkeye göre değişim gösterir. Fakat bütçenin değişmeyen ana amaçları da vardır. Bunları şu şekilde ifade edebiliriz:

“Toplumsal cinsiyet bilincini arttırmayı, hükümetlere cinsiyete duyarlı bütçe ile ilgili uygulama taahhütleri ile ilgili baskı yapmayı, cinsiyet eşitliğini sağlamak için bütçe ve politikaları değiştirmeyi”,³⁹⁸ bütçe sürecine yalnızca kadınları değil, diğer kesimleri de dâhil etmeyi,³⁹⁹ hükümetin bütçe kararlarında şeffaf ve etkin olmasını, bütçenin uygulandığı yerde bulunan kişilerin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve kaynak israfının önlenip, verimlilik ve etkinliğin sağlanmasını, cinsler üzerindeki muhtemel çıktılarının sistematik incelenmesini sağlayan metodların geliştirilmesini,⁴⁰⁰ “kadınların menfaatlerinin, ihtiyaçlarının ve önceliklerinin ve toplumsal cinsiyet eşitliği meselesinin bütçe sürecinde daha iyi temsil edilmesini sağlamak üzere siyasal öncelikleri etkilemeyi”⁴⁰¹ amaçlamaktadır.

³⁹⁶Erkan v. d. , a. g. m., s.88.

³⁹⁷ Murat Genç, “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kamu Hizmetlerinde Etkinlik”, **Sayıştay Dergisi**, S.77, Nisan-Haziran 2010, (Erişim) <http://dergi.savistay.gov.tr/icerik/der77tam.pdf>, 03 Aralık 2016,s.43-44.

³⁹⁸ Tepekule, Mastar Özcan, Kayalidere, a. g. m., s.2322.

³⁹⁹ Genç, a. g. m., s.44.

⁴⁰⁰ Şenesen, a. g. e., s.56.

⁴⁰¹ Elisabeth Klatzer, Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu, Çev. Fethi Keleş ve Orhan Bilgin, TESEV Yayınları İmak Ofset, İstanbul, Ocak 2012, (Erişim) <http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/cdb.pdf>, 16 Kasım 2016, s.18.

3.4.2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Gelişimi

TCDB'lerin uygulanması çok eskiye dayanmamaktadır. İlk uygulaması 1980'li yıllarda Avustralya'da görülmüştür.⁴⁰² “Bu inisiyatiflerin çıkış noktası, devlet bütçesi veya yerel yönetim bütçelerinde geliştirilen politika önceliklerinin toplumsal cinsiyetler karşısında tarafsız (nötr) olmadığı, erkekler lehine toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yol açtığı iddiasına dayanmaktadır. Bu eşitsizlikler kamu hizmetleri (eğitim, sağlık, sosyal koruma gibi), kamu harcamaları (personel, yatırım, transfer harcamaları) ve kamu gelirleri (vergiler, harçlar, katılım payları gibi) alanlarında görülebilmektedir.”⁴⁰³

TCDB'nin uygulandığı ülke sayısı uluslararası kuruluşlarında destek vermesiyle birlikte artış göstermiştir. Uygulamalarda ülkeden ülkeye değişiklik görülmektedir. “Yaygın görünüm hükümet/bürokrasi, parlamento, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler ve araştırmacılar arasında çeşitli düzeylerde sağlanan iş birliklerine dayalı girişim biçimleridir (İngiltere, İskoçya, Kenya, Güney Afrika, Uganda). Bununla birlikte, hükümet/bürokrasi odaklı girişimler olarak Avustralya, Avusturya, İrlanda, Fransa, Filipinler; sivil toplum kuruluşlarının bağımsız çalışmaları açısından Meksika ve Şili örnekleri anılabilir”.⁴⁰⁴

TCDB'nin hızla yayılmasında son yıllarda kadın hareketlerinin güç kazanması ve BM'nin düzenlediği kadın konferanslarının etkisi büyüktür.⁴⁰⁵ Birinci Dünya Kadın Konferansı, Mexico City şehrinde, 1975 yılında gerçekleştirilmiştir. Ardından İkinci Dünya Kadın Konferansı Kopenhag'da 1980'de gerçekleştirilmiştir. 1985 yılında Nairobi'de Üçüncü Dünya Kadın Konferansı gerçekleştirilmiştir.⁴⁰⁶ “TCDB ile ilgili kesin hükümlerin ele alındığı toplantı 4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Pekin'de düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı olmuştur. Bu Platformda politikalar ve programlar üzerine alınacak bütçesel kararlara cinsiyete göre bir perspektifin dâhil edilmesine yönelik görüşler ileri sürülmüştür. Aynı Platformda ifade edilen görüşlerden biri, devletleri cinsiyet eşitliğine yönelik taahhütlerinden dolayı hesap verebilir kılmaktır. Bu noktada bütçelerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Böylece

⁴⁰² KEFEK, a. g. e., s.18.

⁴⁰³ Mustafa Şahin, “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) Yazınına Kuşbakışı”, **Fe Dergi**, C. 3, S. 2, Aralık 2011,(Erişim) http://cins.ankara.edu.tr/6_7.pdf, 14 Kasım 2016, s.85.

⁴⁰⁴ KEFEK, a. g. e., s.18.

⁴⁰⁵ Şahin, a. g. m., s.91.

⁴⁰⁶Tüğen, Özen, a. g. m., s.3-4.

cinsiyete duyarlı bütçeleme, devletlerin bu tür taahhütlerinin bütçeleşmesi yönünden önemli bir mekanizmadır”.⁴⁰⁷

Dünyada, kadın ve kız çocukları başta olmak üzere, tüm kesimlerde fırsat eşitsizliğini yok etme çabaları 1990’lı yıllarda artış göstermiştir. Konuya karşı duyarlılık IMF dahil uluslararası kuruluşların programına dahil edilmiştir. Avrupa Birliği ’de bu yönde önemli adımlar atmıştır. “1997 Lüksemburg Zirvesi ile başlayan süreçte kadın ve erkeklere eğitim, istihdam, girişimcilik vb. hususlarda eşit fırsatlar verilmesi” AB’ce atılan adımlara örnek teşkil etmektedir.⁴⁰⁸

“Birleşmiş Milletler 1997’den bu yana Kalkınma İçin Uluslararası Araştırma Enstitüsü (IDRI), Avrupa Komisyonu, İngiliz Milletler Topluluğu ile işbirliği içinde cinsiyete duyarlı bütçeme programlarını desteklemektedir”.⁴⁰⁹

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe çalışmaları, uygulandığı ülkenin sosyo-ekonomik yapısına göre farklı şekillerde uygulanmaktadır. TCDB, bazen hükümet tarafından, bazen sivil kuruluşlar ve kadın örgütleri tarafından bazen de bağımsız katılımcılar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bazı durumlarda da kadın vekillerin desteğini alan hükümet harici gruplarca oluşturulmuştur. “Güney Afrika Kadın Bütçesi deneyimi buna örnek olarak gösterilmektedir. Hükümet içindeki girişimler daha çok kaynakların daha etkin kullanılması üzerine odaklanma eğilimi göstermektedir”.⁴¹⁰

Ülkemizde TCDB’ye yönelik çalışmaların oluşturulması 1980’li yıllara uzanmaktadır. DPT’ye bağlı olarak 1987’de Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü bünyesinde “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu” oluşturulmuştur. Akabinde günümüzde “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü” olarak bilinen Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı 1990 yılında kurulmuştur. İlk Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olan kurum, 1991 yılında Başbakanlığa bağlanmıştır. “Daha sonra kurum 29 Mart 2003 tarih ve 25063 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan düzenlemeyle Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olarak faaliyet göstermeye

⁴⁰⁷Ali İhsan Örücü, Doğan Bakırtaş, “6111 Sayılı Kanunun Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Perspektifinden

Değerlendirilmesi”, **Maliye Dergisi**, S.162, Ocak -Haziran 2012, (Erişim) http://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/162/24.pdf, 03 Aralık 2016, s.470.

⁴⁰⁸ Erkan v. d. , a. g. m., s.92.

⁴⁰⁹ KEFEK, a. g. e., s.124.

⁴¹⁰Nurgül Aksoy, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü.

başlamıştır. Genel Müdürlüğün 5251 sayılı Teşkilat Yasası 6 Kasım 2004 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir”.⁴¹¹

Ülkemizde, TCDB ilk defa Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı “Toplumda Kadın Katılımı” Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda ele alınmıştır. Kalkınma planlarında telaffuz edilmesi 10. Kalkınma Planı'yla olmuş, Kalkınma Planı'nda “Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir” ifadesine yer verilmiştir. “Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporu”nda konu katılımcılar tarafından ısrarla vurgulanmıştır.⁴¹²

2007-2010 yıllarını kapsayan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nda “Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapılması” stratejisi yer almıştır. Söz konusu plan 2012-2015 yıllarını kapsayacak şekilde güncellenmiştir.⁴¹³

“KSGM'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013 belgesinde s.25'te, '1. 7. Ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması için hazırlık çalışmalarının başlatılması' stratejisi tanımlanmaktadır. KSGM bir dizi bilgilendirme toplantısı düzenlemiştir. Dönemin Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in 26 Ekim 2011'de TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda yaptığı sunuşta 'Bütçemizi toplumsal cinsiyete duyarlı hale getiriyoruz' ifadesi yer almıştır”.⁴¹⁴

KSGM 2008-2012 yıllarını içeren stratejik planında TCDB'ye ait farkındalık oluşturma çalışmaları yapacağını öngörmüştür. Yine KSGM, kadın-erkek eşitliği alanındaki birikim ve tecrübelerini toplumla paylaşmak gayesiyle 2007 yılında “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi”ni hazırlamıştır.⁴¹⁵

“2009 yılında kurulan TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun 2010 ve 2011 faaliyet raporlarında TCDB yapımı önerileri yer almış, 2012 yılında da TCDB alt komisyonu kurulmuştur”.⁴¹⁶

⁴¹¹Tüğen, Özen, a. g. m., s.7.

⁴¹² KEFEK, a. g. e., s.25.

⁴¹³ s.31.

⁴¹⁴Şenesen, a. g. e., s.2.

⁴¹⁵ KEFEK, a. g. e., s.131.

⁴¹⁶ Şenesen, a. g. e., s.2.

Türkiye Belediyeler Birliği, UNDP’ce gerçekleştirilen, Sabancı Vakfı’nın da içinde yer aldığı BM Kadınların İnsan Haklarının Geliştirilmesi Ortak Program’ındaki yürütücülerdendir. Yerel kapasiteyi kuvvetlendirme prensibinden yola çıkarak 10 pilot il tanımlanmıştır. Aydın, Çanakkale, Edirne, Erzincan, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli ve Ordu. Bu illerde il özel idareleri ve belediye düzeyinde TCDB konusunda eğitim yapılması, farkındalık oluşturulması, konuyla ilgili rehberler yayımlanması planlanmakta ve 2015’de bu şehirlerde yerel düzeydeki bütçelerin toplumsal cinsiyete duyarlı hâle getirileceği öngörülmektedir.⁴¹⁷

Son zamanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik pozitif etkisi olabilecek çalışmalar yürütülmüştür. Bunlara, şartlı nakit transferleri, kadınların işgücüne katılımına destek verme, KÖYDES, taşınmalı eğitim hizmeti, zorunlu eğitim düzeyinde ücretsiz kitap desteği, yükseköğretimde harçların kaldırılması, sağlık imkânlarının geliştirilmesi, engellilerin bakım ve rehabilitasyonuna destek olma, kadına yönelik şiddetle mücadele ve kız öğrenciler için barınma olanaklarının geliştirilmesi örnek gösterilebilir.⁴¹⁸

Kamu kurumları dışında sivil toplum kuruluşlarının da bütçelemeye yönelik çalışmaları vardır. Bu kuruluşlara örnek olarak Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER) ve İstanbul Kadın Araştırmaları Merkezi (İKAM) gösterilebilir. Her alanda “Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlanmayı hedefleyen” KAGİDER, TCDB çalışmalarında da öncülük etmektedir ve bir konuda birçok önerisi bulunmaktadır.⁴¹⁹

BM, TCDB’nin farkındalığının merkezi ve yerel düzeyde belirleyicilerinden biridir. Bu konumuna uygun olarak kadınların güçlendirilmesini hedefleyen temel bileşenler sunmaktadır. Ülkemizde de 2008 yılından beri BM ilgili bakanlıklarla ortaklaşa bu konu hakkında etkinlikler düzenlemiş, eğitim ve toplantılar yapmıştır. “BM Kadın (UNWomEn) biriminin BM Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı çerçevesinde çabalarını son dönemde pilot kent

⁴¹⁷KEFEK, a. g. e., s.58.

⁴¹⁸ s.164.

⁴¹⁹ Erkan v. d. , a. g. m., s.94

belediyelerinde TCDB eğitimi etkinlikleri ile yoğunlaştırmıştır. Halen eğitim belgeleri hazırlanmaktadır”.⁴²⁰

Bu bütçeleme anlayışı topyekûn olarak bütçe sistemimizde bulunmamaktadır. Ancak bazı hizmetlere ayrılmış ödeneklerde izine rastlanmaktadır. “Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik, siyasi ve sosyal hayatın tüm aşamalarına tesisi için yeterli siyasi iradenin bulunmamasına rağmen toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının kısmi yansımalarının bulunması, bu eksikliği ortadan kaldırmada, bu anlayışın tesisi için gerekli olan toplumsal farkındalığı arttırmada önemli bir basamaktır”.⁴²¹

3.5. Kota Uygulamaları

Kelime manası olarak “kota” bireye yahut gruba ayırt edilmiş olan payı veya oranı ifade etmektedir. Seçimlerde “kadın kotası”nın anlamıysa seçimlerde kadınlar için ayrılan pay veya orandır. “Cinsiyet kotası”nda da kadın ve erkek için belirlenen en düşük oran belirtilmektedir. Bu kota türünde kadın erkek ayrımı yapılmaksızın iki kesim içinde eksik temsilin düzeltilmesi amaçlanmaktadır.⁴²²Kritik azınlık kavramı ile kota uygulamalarının %30-40 arası bir oranda temsili sağlaması istenmektedir.⁴²³

Öztañ’ın ifadesi ile “kota kadınların sayısal olarak eksik temsil edildikleri, tarihsel olarak uzak kaldıkları çeşitli kamusal birim ve pozisyonlarda dengeli bir cinsiyet dağılımını gerçekleştirmek ve bu alanları giderek kadınlar açısından da ulaşılabilir hale getirmek üzere cinsiyetler arası minimum bir dengenin veya yüzdenin garanti ve/veya teşvik edilmesini sağlayan bir olumlu ayrımcılık politikasıdır”.⁴²⁴

Kota, Anayasa ya da seçim kanunlarınca ulusal veya bölge bazda belirlenebileceği gibi, partilerin aday göstermede kullandıkları kadın aday sayısı ya da aday sıralaması biçimlerine ilişkin ilkelerine göre de belirlenebilmektedir.⁴²⁵ Kadınlara yönelik kota

⁴²⁰Şenesen , a. g. e., s.2-3.

⁴²¹Genç, a. g. m., s.57.

⁴²² Şaban Sitembölükbaşı, “Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.12, S.1, 2007, (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sduiibfd/article/view/5000122647/5000112952> , 25 Şubat 2018, s.15.

⁴²³Anbarlı Bozatay, Kutlu, a. g. m., s.142.

⁴²⁴ Ece Öztañ, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 59, S. 1, 2004, (Erişim) http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/59/1/9_ece_oztan.pdf, 25 Şubat 2018, s.219.

⁴²⁵ Aydemir, Aydemir, a. g. e., s.34.

uygulamaları beş farklı kategori içinde ele alınabilir. Bunlar: Sabit kota, oranlı kota, boş koltuk kotası, derece sıralaması ve seçim çevresi kotasıdır. Bunları kısaca açıklayacak olursak:⁴²⁶

Sabit Kota: Seçimlerde, temsilin eksik olduğu cinsiyete, belli sayıda sandalye verilmesine denir.

Oranlı Kota: Her bir cinsiyetin toplam üyeler içindeki oranına göre, seçimi yapılan organda temsil edilmesidir. Genel olarak siyasi partilerin kullandığı yöntemdir.

Boş Koltuk Kotası: Kadınlara ayrılmış olan koltukların, türlü nedenlerden ötürü doldurulamaması durumunda bu koltukların cinsiyette eşitliği bozmamak adına boş bırakılmasına denir.

Derece Sıralaması: Sabit kotaya benzer bir yapıya sahiptir. Bu kotadan ayrılan noktası ise seçim listelerinde cinslerin eşitliğini şart koşmasıdır.

Seçim Çevresi Kotası: Birden çok temsilcinin seçildiği seçim çevresinde uygulanan bir sistemdir. En çok oyu alan partinin kadın aday temsilci olarak seçilmektedir.

Avrupa Birliği'nin açıkladığı verilere göre, ülke parlamentolarında kadın temsiline ilişkin "kritik temsil eşiği" %33'tür. Yani kadınların ve farklı grupların temsili için en düşük oranın %33 olması istenmektedir.⁴²⁷

Kota yasalarının bazıları 1930'lu yıllar kadar öncesine uzanabilirken daha da geriye gitmesi kadınların temsil haklarını elde etmemelerinden dolayı zordur. 1990 öncesindeki kota uygulamalarının çoğu siyasi partilerin gönüllü uygulamalarına dayanmaktadır. 1990'lı yıllardan beri ise gittikçe artan sayıda ulusal meclis, bütün partileri ulusal ve yerel seçimlerdeki kadın adaylarını arttırmaya zorlayan yasalar yapmaktadır. Bu nedenle kadınlara kota konusu, yakın zamanda devletin başatlığında ortaya çıkan ve Krook'un "yeni bir devlet feminizmi" olarak nitelediği bir hareket olarak gelişmektedir.⁴²⁸

Kotaların ilk uygulandığı, farklı partilerin iç tüzük düzenlemeleriyle bir yasaya gerek duymadan kendi istekleriyle uygulamasıyla olmuştur. Yaygın şekilde kullanılan bu

⁴²⁶Sitembölükbaşı, a. g. m., s.15-16.

⁴²⁷Aydemir, Aydemir, a. g. e., s.3.

⁴²⁸ Sitembölükbaşı, a. g. m., s.17.

uygulamada önemli olan partinin duyarlılık göstermesi ve davranışlarıyla diğer partileri özendirerek uygulamanın yayılmasını sağlamaktır. Bu uygulama şeklinin başarılı ve başarısız örnekleri bulunmaktadır. Bir diğer uygulama şeklide kanunlar ile cinsiyet kotalarını partilere zorunlu tutmaktır. Bu şekilde de partiler için yasal dayanak oluşturulmaktadır.⁴²⁹

Kota uygulamasıyla seçmenin tercihinin müdahale edilmemektedir. Bu aday belirleme süreciyle alakalı bir durumdur. Kota olayın sonucuna yönelik bir uygulama olduğu için sorunun sebeplerini direkt olarak ortadan kaldırmaz.⁴³⁰ Kotanın etkin kullanımı için en aşağı %30 oranında uygulanması gerekmektedir. Bu uygulama sadece parlamento seçimlerinde değil partilerin tüm karar organlarında uygulanmalıdır.⁴³¹

Kota, günümüzde birçok ülkede uygulanmaktadır. 14 ülkenin anayasası, cinsiyet/kadın kotasını zorunlu kılmaktadır. Belçika, Fransa, Hindistan, Brezilya, Arjantin ve Uganda kota uygulamasına dönük yasal düzenlemelerin yapılmış olduğu ülkelerden bazılarıdır. Öte yandan, yasalarla tanımlanmadığı durumlarda bile, Avusturya, Norveç, İsveç ve İngiltere gibi kimi ülkelerde siyasi partiler iç düzenlemeleriyle (tüzük ve seçim yönetmelikleri) kotayı zorunlu kılmaktadır.⁴³²

Kotalar uygulama alanlarında etkili çözüme neden olmaktadır. Günümüzde 97 ülkede kadın temsiline ilişkin kota uygulaması bulunmaktadır. BM ve Parlamentolar Arası Birlik'in (IPU) yayınladığı haritaya göre Ruanda %56,3'lük oranla kadın temsiline ilk sırada yer almaktadır. Türkiye bu listede 2007 seçimlerindeki %9.1'lik oranıyla 101. Sırada yer almıştır. ⁴³³ Bu oran geçtiğimiz günlerde yapılan 2018 seçimlerinde %17'lere ulaşmıştır.

Güney Afrika 1994'te apartheid (ırk ayrımcılığı) döneminin kapanmasının ardından gerçekleştirdiği ilk demokratik seçimlerde uyguladığı kadın kotası ile %3 düzeyinde olan kadın temsilci oranını on yıllık zaman diliminde %30'un üzerine çıkarmayı başarmıştır. "Aksi yönde çarpıcı bir örnek ise Bangladeş'ten gelmiştir: 2001 yılında

⁴²⁹Öztan, a. g. m., s.221.

⁴³⁰ Sancar Üşür, a. g. e., s.258.

⁴³¹ Ka-Der Yerel Siyaset Çalışma Grubu, Cinsiyet Eşitliği Yolunda Yerel Politikalar Raporu, Yalçın Matbaacılık, Ankara, 2006, (Erişim) <http://kaderankara.org.tr/dokumanlar-PDF/cinsiyetesitligiyolunda.pdf>, 03 Ağustos 2014, s.18.

⁴³²Alkan, a. g. e., s.102.

⁴³³Nedret Çağlar, "Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları", **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, C.3, S.4. 2011, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/213982>, 02 Şubat 2018, s.74.

kadın kotasının süresinin dolması ve yürürlükten kalkmasının ardından Nisan 2001 seçimlerinde kadın temsilci oranı %10'dan %2'ye düşmüştür. Bu da kadın kotalarının geçici olma özelliği hasebiyle uzun vadeli çözüm yaratma konusundaki yeterliğini sorgulamak için önemli bir gerekçedir".⁴³⁴

Kotayla alakalı düzenlemeler kimi ülkelerde anayasa düzeyinde yer almakta; Burkina Faso, Nepal, Filipin ve Uganda'da olduğu gibi, kimi yerlerdeyse seçim kanunlarıyla güvence altına alınmaktadır; Latin Amerika, Belçika, Bosna Hersek, Sırbistan ve Sudan'da olduğu gibi, Almanya, Arjantin, İsveç, Bolivya, Ekvator, Norveç ve İtalya gibi ülkelerde ise siyasi partiler seçim kotası uygulamaktadır. Bununla birlikte, ülkenin önde gelen partisi seçim kotasını uygulamaz ise kadın temsilde istenilen düzeye ulaşılması zordur. Bu tür uygulamadaki risk isteğe bağlı olmasıdır. Partiyi bağlayıcı bir durum olmadığı için istemezse uygulamaz.⁴³⁵

Dünyanın 13 ülkesinde ulusal meclis için Anayasada, 37 ülkesinde ulusal meclis seçimleri için siyasi partiler ve seçim yasasında, 21 ülkede ise yerel seçimler için Anayasa ve seçim yasasında kadın kotaları bulunmaktadır.⁴³⁶

"Kadınların siyasal kararlara eşit katılımını ve eşit temsili sağlamak için ulusal politikaların oluşturulması ve bunun gerçekleştirilmesi için gerekirse kota dahil olumlu ayrımcılık stratejilerinin benimsenmesi, demokrasinin uluslararası kabul görmüş bir kriteri haline gelmiştir. CEDAW'a ve Pekin Eylem Planı'na imza atan ülkeler bu demokrasi ölçütüne uyacaklarını vaat etmişlerdir. Pekin Eylem Planı'na zemin hazırlayan süreçte BM-Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC), 1990'da, % 30 kadın temsili için asgari temsil eşiği olarak benimsenmesini bütün üye ülkelerden istemiştir. BM-Kadın Statüsü Komisyonu 1995'ten itibaren bu hedefin dünya çapında uygulamasını izlemeye ve desteklemeye başlamıştır. Bu çabalar sonucu, 1995'te dünya parlamentolarında kadınların oranı %10 iken zamanla bu oran %17'ye çıkmıştır".⁴³⁷

Ülkemizde kadınlara ilk defa milletvekili seçme-seçilme hakkının tanınmasından sonra gerçekleştirilen 1935 seçimleriyle kadınlar ilk kez meclise girmiştir. Günümüze

⁴³⁴Aslı Toksabay Esen, Oya Memişoğlu, Siyasetin Cinsiyeti Politika Notu, (Erişim) http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271250684r7712.Siyasetin_Cinsiyeti.pdf, 03Ağustos 2014, s.12.

⁴³⁵Sitembölükbaşı, a. g. m., s.17.

⁴³⁶Ka-Der, a. g. e., s.18-19.

⁴³⁷Sancar Üşür, a. g. e., s.257-258.

kadar olan zaman diliminde, kadınlar hep düşük oranda temsil edilmişlerdir. Dünyada birçok ülkeden önce verdiği mücadeleler sonucunda bu hakkı kazanan kadınlarımız, temsil açısından gelişmemiş ülkelerden bile geride kalmıştır. Bu durumun düzelmesi için Türkiye’de kota uygulamasına yönelmiş ama istediği düzeye ulaşamamıştır. 438

“Anayasa, Siyasi Partiler ve Seçim Yasaları’nda Değişiklik Paketi” ile mevcut durumun değiştirilmesi için 8 kadın örgütü birlikte çalışmış ve 25 kadın örgütü de onları desteklemiştir. 2002 yılı Mart ayında hükümete sunulan bu pakette dünyadaki örneklerine benzer öneriler öngörülmüştür. Birçok maddede değişiklik önerilmiştir. Doğrudan konumuzla alakalı olarak, “Anayasa’nın 127. maddesinin 1. fıkrasında yapılacak değişiklikle yerel yönetimlerin ‘cinsler arası eşit temsil ve katılımcılık esaslarına uygun olarak’ oluşturulması önerilmiştir. Siyasi partiler ve seçim yasalarında değişikliklerle ilgili yasa tasarısı önerisindeyse, alınması gerekli önlemlerin başında, her bir cinsiyetin en az %30 oranında temsil ve katılımının yasayla zorunlu kılınması gelmiştir. Söz konusu ‘kota talebi’, kadın örgütlerince 28 Mart 2004 yerel seçimlerinden önce de dillendirilmiştir. Tartışmalar konuyu TBMM’nin gündemine de taşınmış ve ‘pazarlıklar’, 27 Mart 2004’te, yalnızca, Anayasa’nın 10. maddesine ‘Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür’ hükmünün eklenmesiyle, ‘pozitif ayrımcılık’ kavramının reddedilmesiyle sonuçlanmıştır”.439

Türkiye’de kota siyasal parti bazında ilk olarak 1990’lı yıllarda CHP’de uygulanmış ama istenilen amaca ulaşamamıştır. CHP, üyesi olduğu Sosyalist Enternasyonal kararı gereğince, MYK, il ve ilçe yönetim kurullarında %25 cinsiyet kotasını uygulamaya başlamıştır. Bu uygulama için parti tüzüğünde değişiklik yapılmıştır. Kota olayı milletvekili seçimlerinde uygulanmadığı için kadın vekil sayısını etkilememiştir. Aynı yıllarda DYP’de %10 kota uygulanmış ama partinin muhafazakar yapısından dolayı başarısız olmuştur. ÖDP’de %30 oranında kota uygulanmış ama parti barajı aşamadığı için bu girişimde başarısız olmuştur. Kota ikinci olarak 2007 seçimlerinde uygulanmıştır. AKP ve CHP aday listeleri hazırlanırken kota

438 Cansu Külekci, Tülin Canbay, “Kadına Haklarının Kazandırılmasıyla Birlikte Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme”, **Electronic Journal of Vocational Colleges**, C. 2, S.1, Mayıs 2012,(Erişim) http://ejovoc.org/makaleler/may_2012/pdf/04.pdf, 05 Ağustos 2014, s.34.

439Alkan, a. g. e., s.103.

uygulamamıştır. DTP'nin bağımsız olarak seçilen 8 kadın vekili kota yöntemiyle seçilen ilk kadın vekiller olmuştur. 440

“2010 yılında TBMM’de temsil edilen siyasi partilerin kota uygulamalarına bakışı; CHP, il ve ilçe yönetimleri ve parti meclislerinde 1989’dan beri cinsiyet kotası uygulanmaktadır. Demokratik Sol Partinin (DSP) programında kadına yönelik kota uygulaması bulunmamaktadır. Barış ve Demokrasi Partisinin(BDP) tüzüğünde partinin her türlü organ seçimi, genel ve yerel seçimlerin aday belirlemelerinde %40 cinsiyet kotası uygulaması yer almaktadır. %40’lık kotanın hem kadınlara hem de erkeklere uygulanacağı ifade edilmektedir. MHP’nin tüzüğünde cinsiyet kotası yer almamaktadır. İktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi(AKP) ’nin tüzüğünde de cinsiyet kotası yoktur”.441Türkiye’de büyük ve/veya köklü partilerde kota uygulaması yok denecek kadar azken, küçük çaplı partiler yeni seçmenleri partiye çekmek için sisteme sıcak bakmaktadır.442

Kota uygulamaları, yasal zorunluluk olarak uygulanmadığı sürece istenilen temsil düzeyine ulaşılması zordur. Sadece yasal zorunluluklarda yeterli değildir. Siyasi partiler kendi seçim listelerinde kadın adayları seçilemeyeceği yerlerden göstererek yüzde oranını doldurabilir. Bu durumda kadın “vitrin süsü” olmaktan öteye geçemez. Bunun önlenmesi için liste sırasına da kural getirilmelidir. Kota sürekli uygulanacak yöntem değildir. Farklı çevrelerce eleştirilmektedir. En iyi çözüm eşit temsili sağlayan araçların toplumda oluşturulmasıdır. 443

3.6. Yerel Yönetimlerde Kadın Temsiline İlişkin Sorunlar

Kadınların siyasi hayatta yetersiz temsil edilmesi sorunu, özünde eşitlikten uzak kalmış bir demokrasi ve yurttaşlık sorunu olarak değerlendirilebilir. Geçtiğimiz yüzyılda kadınlar temsil için gerekli olan haklarını elde etmiştir. Yasal olarak erkeklerle eşit haklara sahip olan kadınların, bugün eksik temsil ve katılımını konuşuyor olmamızın nedenleri nelerdir? Bu sorunun altında pek çok sebep yatmaktadır. Sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik boyutu vardır. Bu sorun sadece

440Sancar Üşür, a. g. e., s.272.

441Çağlar, a. g. m., s.75.

442Başçı, a. g. m., s.284.

443Çağlar, a. g. m., s.75, Anbarlı Bozatay, Kutlu, a. g. m., s.142.

gelişmemiş ülke sorunu da değildir. Gelişmiş ülkelerin birçoğunda da kadınlar engellerle karşılaşmaktadır.⁴⁴⁴

Dünyanın birçok yerinde kadınlar, ulusal siyasette ciddi temsil oranına sahip olmasalar bile, yerel yönetimlerde daha etkili ve başarılı olmuşlardır. Ülkemizde ise durum tersine seyretmektedir. Parlamentodaki temsil oranı yerel düzeydeki temsilinden görece daha iyi durumdadır. ⁴⁴⁵ Bunun nedeni Türkiye’de “yerel yönetimler büyük ölçüde arsa, imar, küçük ticaret ve kentsel alt-yapı işleriyle ilgilenmekte ve bu nedenle de ilgili ticari kesimlerin etkisinde şekillenmektedir. Bu durum da kadınların yerel siyasete katılımına uygun olmayan koşulların egemenliğine yol açmaktadır”.⁴⁴⁶

Kadınların yeterli derecede temsil edilememesindeki en büyük etken, ataerkil kültür ve ataerkil aile yaşamıdır. Erkek ve kız çocukları, daha bebekken farklı şekilde yetiştirilmektedir. Hayata farklı bakış açısıyla bakan çocuklar büyüyünce de farklı rolleri olan yurttaşlar olacaktır. Bu bağlamda siyasete, güç, hırs, otorite, rekabet, gibi erkekle özdeşleşen özelliklerin atfedilmesi “siyasetin erkek işi olarak algılanması”na yol açmaktadır. Bu durumda, kadınların siyasal yaşama katılmalarının önünde engele dönüşmektedir. Ataerkil yapı, toplumun her yerinde kendini gösterebilmektedir.⁴⁴⁷ Türk kadını uzun yıllar önce seçme ve seçilme hakkı elde etmesine rağmen, “kadınlar ataerkil toplumun sınırları içerisine hapsedilmişlerdir”.⁴⁴⁸

Diğer taraftan, yaşlıların bakımı, engelli ve çocukların bakımı hususunda kadın yeterli derecede destek görememektedir. Bu durumda kadının aile içindeki görevlerinin artmasına neden olmaktadır. Aktif siyasi katılımına engel teşkil etmektedir.⁴⁴⁹

⁴⁴⁴ Şadiye Deniz, “Türkiye’de Yazılı Basında Kadınların Siyasal Temsili:03 Kasım 2002 ve 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri”, **Yaşar Üniversitesi Dergisi**, 2010,(Erişim) https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/08/04_sadiye_deniz.pdf, 25 Şubat 2018.

⁴⁴⁵ T.C. Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı Toplumsal...s.35.

⁴⁴⁶ Serpil Sancar, “Türkiye ‘de Kadınların Siyasal Kararlara Eşit Katılımı”, **Toplum ve Demokrasi**, C.2, S.4, Eylül-Aralık, 2008,(Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/210983>, 02 Şubat 2018, s.176-177.

⁴⁴⁷ Erbay Arıkboğa, “Yerel Yönetimlerde Temsil ve Kadın Üyeler: Kadın Adayların Önündeki Görünmez Engeller”, **Türk İdare Dergisi**, C.81, 2009, (Erişim) <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/2erbayarikboğa.doc>, 14 Kasım 2016, s.19.

⁴⁴⁸ Muhammet Örtlek, Serhat Tekelioğlu, “Türkiye’de Siyaset ve Kadın”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi** C. 5, S. 2, 2013, (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sobiadsbd/article/view/5000137193>, 25 Şubat 2018, s.284.

⁴⁴⁹ KSGM, **Yetki ve Karar Alma Sürecinde Kadın**, Ankara, 2008, Fersa Ofset, (Erişim) <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/kararalma.pdf>02 Şubat 2018, s.8.

Negiz ve Üçer “yerel siyasette kadınların yetersiz katılım durumunu açıklamak için üç unsur üzerinde durmuştur. Bunlardan birincisi; kadınların kurumsal politikadaki ‘simgeselliği’, ikincisi; kadınların yerel topluluk düzeyinde dahi toplumsal hareketliliğinin son derece sınırlı olması, üçüncüsü de; kadın örgütlenmesinin yakın dönemlere kadar yereli ilgi alanı dışında bırakmış olmasıdır”.⁴⁵⁰

Ulusal düzeydeki siyaset yerel düzeydeki siyaseti vesayet altına almıştır. Bu durumda, kadınların yerel düzeyde siyasete katılımını engellemektedir.⁴⁵¹ Bu durumda eksik temsile yol açmaktadır.

Kadınlar genellikle, yerel siyaset/yönetimleri sağlam teknik bilgi ve yetenek gerektiren bir alan olarak algılamaktadırlar. “Yerel yönetim, il özel idaresi, belediye encümeni” gibi kavramlar, kendilerince iyi bilinmeyen bir dünyaya ait gibi görünmektedir. Bu tür bir algılayış kadınların gündelik yaşamlarıyla mevcut yerel siyaset arasında bağlantı kuramamalarının hem bir nedeni hem de sonucudur. Yerel yönetimler dendiğinde kadınların önemli bir bölümünün aklına bilgisine erişilmesi güç teknik meseleler gelmesi, bu varsayılan teknik meseleleri kendi gündelik yaşamlarıyla, kendi politik talepleriyle ilişkilendirmelerinde zorluğu beraberinde getirir. Bir yandan da, sözcülemi “belediye meclis üyesi” olmak için mutlaka çok sağlam bir teknik donanımına sahip olmak gerektiği düşünülür.⁴⁵² Böyle düşünen kadın siyasetten uzak kalmaktadır.

Kadınların karşılaştığı başka bir engel ise, siyasetin uzun mesai gerektiren bir iş olmasıdır. Çok yoğun çalışma gerektiren bir uğraş olmasıdır. Kadının ev içindeki sorumlulukları uzun ve belirsiz çalışma saatlerini kaldıramamaktadır. Geleneksel rol dağılımına göre siyaset erkeklere uygun görülmektedir. Uzun seçim kampanyaları ve geç saatlere kadar süren toplantılar kadınlar için siyasal katılımı zorlaştırmaktadır.⁴⁵³

Kadınların seçilmelerine engel diğer bir neden de “siyasi partilerin yapıları ve aday belirleme usulleridir”. Türkiye’de aday belirlenirken “önseçim”, “örgüt yoklaması” ve “merkez yoklaması” metotları kullanılmaktadır. Her metotun kadın aday için olumlu

⁴⁵⁰Negiz, Üçer, a. g. m., s.6.

⁴⁵¹Sancar Üşür, a. g. e., s.237.

⁴⁵²Alkan, a. g. e., s.101.

⁴⁵³ Hale Biricikoğlu, “Yerel Yönetimlerde Kadın Temsilinin Yetersizliği: Sakarya İlinde Yapılan Bir Araştırma”, Sakarya İktisat Dergisi, C.2, S.3, 2013, (Erişim) <http://www.sakaryaiktisat.com/Makaleler/er86d4kvcea.pdf>, 03 Ağustos 2014, s.71.

veya olumsuz yanları vardır.⁴⁵⁴ “Siyasal partilerin aday gösterme süreçlerinin demokratik, şeffaf ve katılımcı olmaktan çok uzak olması, kadınlar için artı bir dezavantaj yaratıyordur. Bütün bunların kadınları etkin siyasete mesafeli kıldığı düşünülmektedir”.⁴⁵⁵

Bir başka neden ise, “kadınların simgeselliği” sorunudur. Bu sorunu ilk dile getiren kişi Şirin Tekeli’dir. “Tekeli’ye göre, cumhuriyet döneminde kadınlara verilen siyasal hakların en temel misyonu rejimi demokratikleştirmektir. Bu yaklaşıma göre kadınlar siyasetin içinde aktif olarak yer alan bireyler olarak değil, bir ‘vitrin’ olarak görülmektedirler”.⁴⁵⁶

Başka bir engel “kaynak azlığıdır”. Siyaset masraflı bir iştir. Bu sebeple kadınların siyasette var olabilmeleri için, ekonomik özgürlüğe sahip olması gerekmektedir. Oysa ülkemizde bu tanıma uyan kadın sayısı oldukça azdır. Ekonomik olarak yeterli kazanca sahip kadınlar da bu parayı siyaset yerine ailesi için harcamayı tercih etmektedir.⁴⁵⁷

Kadınların çoğu siyaseti “kirli bir oyun” olarak değerlendirmektedir. Bu düşünce yapısı yalnızca bizim toplumumuzda görülmemektedir. Farklı toplumlarda da aynı düşünce tarzına rastlanmaktadır. Bu durumda kadının kendini siyasi temsilden soyutlamasına neden olmaktadır.⁴⁵⁸

Kadınlardaki özgüven eksikliği de bir başka nedendir. Bu neden yukarıda belirtilen tüm engelleyici durumların kadına yansımasıdır. Kadınlar yeterli derecede bilgi, tecrübe ve yeteneğe sahip olmadığı hissine kapılınca kendilerine olan güven duyguları kaybolmaktadır. Kendine güvenmeyen kadında siyasetten uzak durmaktadır.⁴⁵⁹

Belirtilen bu nedenler başka medyanın rolü de önemli bir etken olmaktadır. Günümüzde genişleyen seçim çevrelerine ve artan seçmene ulaşmanın en kolay yolu medya olarak görülmektedir. Ancak medya kadın adayları, dış görünüş, kişisel özellikler ve aile yaşamı ile tanıtırken; erkek adayları, mesleki deneyim ve başarılarını

⁴⁵⁴Negiz, Üçer, a. g. m., s.5.

⁴⁵⁵Toksabay Esen, Memişoğlu, Siyasetin Cinsiyeti Politika Notu.

⁴⁵⁶Biricikoğlu, a. g. m., s.71.

⁴⁵⁷Negiz, Üçer, a. g. m., s.5.

⁴⁵⁸Nihal Şirin Pınarcıoğlu, “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, C. 7, S. 1/1, 2017, (Erişim)<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/313223>, 06 Şubat 2018,s.19.

⁴⁵⁹Negiz, Üçer, a. g. m., s.6.

içeren tanımlarla tanıtmaktadır. Bu durumda medyanın toplumsal kalıplar çerçevesinde hareket ettiğini göstermektedir.⁴⁶⁰

Bu verilen bilgiler ışığında kadının temsilde yer almamasının önündeki engeller kısaca özetlenecek olursa; kadınların siyasete ilgisizliği, siyaset hakkında bilgi eksikliği, eğitim seviyelerini düşük görmeleri, maddi olanakların yeterli olmaması, aile içindeki sorumlulukları, özgüven eksikliği, siyaseti kirli bulmaları, kadının siyasetteki simgesel durumu ve siyasi partilerin aday belirleme usulleri olarak sıralanabilir.⁴⁶¹

Demokrasi okulu olarak görülen yerel yönetimlerde, kadın yer almazsa demokrasi tam işleyemeyecektir. Demokrasi, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın yukarıdan aşağıya fikirlerin dayatılmasını önler, değişik fikirlerin ifade edilmesine imkân verir, geçmişten ders çıkarılmasını sağlar. “Demokrasinin yüzyıllar boyunca öncül kabul ettiği özgürlük anlayışı, yerel siyasetin geliştirdiği demokrasi kültürü içinde yükselebilecektir. Yarım kalması istenmeyen bir demokraside, kadınların siyasette var olmalarının önemi ve gerekliliği açıklanmaya çalışılmaktadır”.⁴⁶²

⁴⁶⁰ Anbarlı Bozatay, Kutlu, a. g. m., s.141.

⁴⁶¹ Yaylı, Eroğlu, a. g. m., s.510.

⁴⁶² R. Bahar Üste, “Yerel Seçimlerin Cinsiyeti: Seçimler ve Kadın Temsili “, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, C. 18, S. 1, 2017,(Erişim) <http://dergipark.gov.tr/ife/issue/29772/287467>, 14 Mart 2018, s.113

SONUÇ

Kadınlar tarih boyunca, siyasi olarak erkeklerle eşit haklara sahip olmak için büyük mücadeleler vermiştir. Fransız İhtilali'nde erkeklerle birlikte mücadele eden kadınlara istedikleri hakları verilmemiştir. Bu kadınlar da hakları için savaşımaya devam etmiştir. Tarih bu uğurda canlarını veren kadınlara da tanıklık etmiştir. Kadınlar Sanayi Devrimi ile birlikte kendinden esirgenen birçok hakka kavuşmuştur. Ancak siyasi haklarını elde etmek için kadınların mücadeleye devam etmeleri gerekmiştir. Bunca mücadele sonucunda kadınlara oy hakkını veren ülkenin bir Avrupa ülkesi olması beklenirken Avrupa'dan çok uzakta Avustralya kadınlara bu hakkı tanıyan ilk ülke olmuştur. Avrupa'da ilk oy hakkını kazanan kadınlar ise kuzey ülkelerinin kadınları olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında birçok ülke bu hakkı kadınlara tanımıştır.

Yerel yönetimler, merkezi yönetimin dışında, yerel halkın ihtiyaçlarına cevap veren, karar mekanizmaları seçimle gelen, belirli bir coğrafyada oluşturulmuş, özerk yapılı yönetim biçimleridir. Yerel halkın kolay ulaşabileceği yapılar olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptirler. Kadınların temsilci olarak kendilerine kolay yer bulacakları yapılar olarak düşünülen yerel yönetimlerde durum, Türkiye için bu şekilde işlememektedir. Türkiye'de kadınlar yerel yönetimlerde merkezi yönetimden bile düşük oranda temsil edilmektedir. Bu durumda kadınlar için temsil sorununa dönüşmektedir.

Bu tez, son yüzyıllarda farklı coğrafyadaki kadınların haklarını kazanmaları özellikle de siyasi haklarını kazanmaları ve bu uğurda verdikleri mücadeleyi, kazandıkları haklarını nasıl kullandıklarını ya da kullanmalarına mani olan durumları daha özelinde de yerel yönetimlerde kadınlarının neden eksik temsil edildikleri sorunsalına yönelmiştir.

Türk kadını tarihte erkeği ile eşit hakları sahip olmuş, onunla birlikte devlet yönetiminde söz sahibi bile olmuştur. İslamiyet'in yanlış yorumlanması, fetihlerin etkisi ile Türk kadını sahip olduğu bu hakları kaybetmiş ve kamusal alandan dışlanmıştır. Tanzimat ile birlikte kadınlar yeniden haklarını elde etmek için mücadeleye başlamışlardır. Bu mücadele II. Meşrutiyetle birlikte ivme kazanmış ve Cumhuriyetle birlikte kadınlara önce eğitim, iş olanakları tanınmış ve en nihayetinde de kadınlar siyasi haklarına verdikleri mücadelelerin de etkisiyle kavuşmuşlardır.

Günümüzde kadınların hakları anayasa ve yasa ile güvence altında bulunmaktadır. Kadınlar bu haklarını kazanırken verdikleri mücadeleden sonra haklarını kullanma konusunda daha istekli olurlar diye beklenirken kadınlar aktif katılım konusunda çokta etkin olamamışlardır. Bunun altında birçok neden yatmaktadır. En başlıca neden içinde buldukları toplumun onlara yükledikleri misyon ve ataerkil aile yapısıdır. Bunu aşan kadınların karşına bu defa da maddi imkânsızlık çıkmaktadır. Kadınların içinde ekonomik özgürlüğü bulunan, aktif olarak istihdama dahil olanlar az bir orana denk gelmektedir. Bu durumda olan kadınlarında hepsi siyasetle ilgili değildir. Maddi imkâna sahip olan kadınların karşına bu defa da bilgi eksikliği çıkmaktadır. Yerel yönetimlerde temsilci olmak için çok fazla bilgisi olması gerektiğine inanan kadın kendinden çok daha yetersiz bilgiye sahip erkeklerin yaptığı işi yapamayacağı gibi bir düşünce ile bu işten uzak kalmaktadır. Bu özgüven eksikliğini kadınlara toplum yüklemektedir. Aynı işi yapan erkeklerden istemediği bilgi ve eğitimi kadınlardan istemektedir. “Elinin hamuru ile erkek işine karışmaması” gerektiğini vurgulayan deyim gibi birçok deyim toplumumuzda mevcuttur.

Son yıllarda yerel yönetimlerde kadın temsilini arttırmak için yapılan birçok çalışma ülkemizde de dikkati çekmektedir. Bunlardan kent konseyi kadın meclisleri, kadınların en yakınında ve en kolay ulaşacağı birimdir. Bu özelliğine rağmen kadınların ilgisi ve katılımını istenilen ölçüye getirememiştir. Diğer bir çalışma kadın dostu kentler projesidir. İlk iki etabı tamamlanan projenin, üçüncü kısmı için talep alınmaya başlanmıştır. Çalışma ile kadınların her türlü ihtiyacına cevap verebilecek cinsiyet eşitliğine dayalı kentler hedeflenmektedir. Bu şekilde de kadınların temsil oranında artış olacağı düşünülmektedir. Buna paralel olarak kentlerin yerel eşitlik eylem planları hazırlamaları istenilmektedir.

Bütün bu yapılanlardan sonra dahi kadınların yerel yönetimlerde temsil oranı istenilen düzeye ulaşamamıştır. Bu seviyenin arttırılması için kadınların kendilerine olan güveninin yükselmesi ve ailelerinin destek vermesi gerekmektedir. Siyasi partilerinde, kadınları oy deposu dışında temsilci olarak görüp o minvalde görevler vermesi ile sorun bir nebze olsun düzelebilecek gibi görünmektedir. Ama istenilen düzeyde temsil için ilk etapta yasal kota zorunluluğu getirilmelidir. Kotasında kesin bir çözüm olmadığı bilinmektedir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Nurgül, **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü**, KSGM, Uzmanlık Tezi, 2006, (Erişim) <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/butceleme.pdf> , 16 Kasım 2016.

Alkan, Ayten, “Yerel Siyaset Kadınlar İçin Neden Önemli?”, **Birikim**, S.179, Mart 2004, (Erişim)http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/03/aytenh.yerel_siyaset_kadınlar_icin_neden_önemli.pdf , 14 Kasım 2016, ss.71-77.

Alkan, Ayten, “Şehremaneti Erkeklerle Emanet...”, **Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar**, S. 2, Şubat 2007, (Erişim) <http://www.feministyaklasimlar.org/category/sayi-02-subat-2007/>, 14 Kasım 2016, ss.91-119.

Alkan, Ayten, “**Kadın Dostu Yerleşimler**”e Doğru Yerel Planlama ve Hizmet Sunum Modeli Uygulama Rehberi, Ed. Nevin Şenol, Yasemin Avcı, Yalçın Matbaacılık, Ankara, 2009, (Erişim) http://www.unfpa.org.tr/rapyay/kadin_dostu_yerlesimlere_dogru_2009.pdf, 11 Kasım 2016.

Alkan, Ayten, “ ‘Yerim mi Dar, Yenim mi?’ Cinsiyete Dayalı Kentsel Hak İhlalleri ve Ötesi”, Haz. Seda Kalem Berk, Pınar Uyan Semerci, **Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mart 2013, (Erişim) <https://aytenalkan.com/2014/06/05/yerim-mi-dar-yenim-mi-cinsiyete-dayali-kentsel-hak-ihlalleri-ve-otesi/>, 25 Şubat 2018, ss.121-164.

Altan, Yakup, “Meclis-i Meb'usan Zabıt Cerideleri (1293-1877) Üzerinden Türk Belediyeciliğini Anlamak”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.14, S. 2, 2009, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/194669>, 09 Mayıs 2018, ss.293-310.

Anbarlı Bozatay, Şeniz, Kutlu, Salih Ziya, “Siyasette Kadın Temsili Açısından 30 Mart 2014 Yerel Seçimi Sonuçlarının Çanakkale İli Örneğinde Değerlendirilmesi”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, S.16, Y. 12, Bahar 2014,(Erişim)

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/canakkalearastirmalari/article/view/5000092769>, 22 Şubat 2018, ss.131-156.

Arat, Necla, **Feminizmin ABC'si**, 2. Baskı. , Say Yayınları, İstanbul, 2010.

AREM, **Kadın Hakları ve Yerel Yönetimler: Kadın Dostu Kentlere Doğru**, Yalçın Matbaacılık, Şubat 2008, (Erişim) http://www.arem.gov.tr/ortak_icerik/arem/Yayinlar/kadin_haklari&yerel_yonetimler.pdf, 03 Ağustos 2014.

Arıkboğa, Erbay, “Yerel Yönetimlerde Temsil ve Kadın Üyeler: Kadın Adayların Önündeki Görünmez Engeller”, **Türk İdare Dergisi**, C. 81, 2009, (Erişim) <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/2erbayarikboğa.doc>, 14 Kasım 2016.

Arıkoğlu Ündücü, Cemile, Türk, Fahri, “Kamu Hayatında Türk Kadını”, **TÜBAR**, S.31, Bahar, 2012, (Erişim) http://www.tubar.com.tr/TUBAR%20DOSYA/arkolu%20ndc_cemile-trk_fahri%2031-53.pdf, 03 Ağustos 2014, ss.31-53.

Avcı, Müşerref, “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 55, 2016, (Erişim) <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunitaed/article/view/5000171333/5000154584>, 23 Eylül 2016, ss. 225-254.

Aydemir, Dilek, Aydemir, Elvan, **Türk Siyasetinde Kadınlar: Çok Oluyoruz!**, USAK Yayınları, Haziran 2011, (Erişim) http://www.usak.org.tr/images_upload/files/11-05%20kad%C4%B1n%20siyaset.pdf, 03 Ağustos 2014.

Aydın, Harun, “Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın”, **Current Research in Social Sciences**, C. 1, S. 3, 2015, (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/uresosc/article/view/5000131463>, 21 Aralık 2016, ss.84-96.

Başçı, Gülistan, “Yerel Yönetim Seçimlerinde Kadın Seçmen ve Temsilcilik: Çorum İli Örneği”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.1, Y.8, Haziran 2015, (Erişim)

<http://www.sbedergi.hitit.edu.tr/article/view/5000105240/5000119911>, 25 Eylül 2016, ss.273-299.

Biricikoğlu, Hale, “Yerel Yönetimlerde Kadın Temsilinin Yetersizliği: Sakarya İlinde Yapılan Bir Araştırma”, **Sakarya İktisat Dergisi**, C.2, S.3, 2013, (Erişim) <http://www.sakaryaiktisat.com/Makaleler/er86d4kvcea.pdf>, 03 Ağustos 2014, ss.65-96.

Bora, Aksu, Türkiye Kadın Hareketi: Sözden, Eyleme, Eylemden Çoğulculuğa (1) – Aksu Bora, **Zeynep Kuriş/JINHA röportaj**, Mart 2015, (Erişim)<http://baslangicdergi.org/turkiye-kadin-hareketi-sozden-eyleme-eylemden-cogulculuga-1/>, 17 Ocak 2018.

Bozkır, Gürcan, “Türk Kadın Birliği (1924-1935)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 3, 2000, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/233267>, 2 Ocak 2017, ss.99-115.

Bozkurt, Yavuz, “Yerel Demokrasi Aracı Olarak Türkiye’de Kent Konseyleri: Yapı, İşleyiş ve Sorunlar”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 40, Nisan 2014, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55961>, 16 Şubat 2018, ss.229-240.

Çadır, Mustafa, **Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM’de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)**, Uzmanlık Tezi, KSGM, Afşaroğlu Matbaası, Ankara, 2011, (Erişim) http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/uzmanlik_tezleri/mustafa_cadir_tez.pdf, 3 Ağustos 2014.

Çağlar, Nedret, “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, C.3, S.4. 2011, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/213982>, 02 Şubat 2018, ss.56-79.

Çaha, Ömer, “Feminizm Nedir?”, Ağustos, 2013, İstanbul, (Erişim) <http://kadem.org.tr/feminizm-nedir/>, 04 Nisan 2018.

Çaha, Ömer, **Sivil Kadın Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum**, Savaş Yayınevi, 4. Baskı, Kasım 2017.

Çakıcı Gerçek, Leyla, “Türkiye’de Kadın Haklarının Gelişimine Kısa Bir Bakış”, **Uluslararası – Disiplinlerarası Kadın Kongresi Çalışmaları**, Sakarya Üniversitesi Basımevi, C. 3, Sakarya 2009, (Erişim)

http://www.kadinkongre.sakarya.edu.tr/kadin_calismalari_kongresi_cilt_3.pdf, 21 Şubat 2018, ss.94-101.

Çelik, Abdullah, “Kent Yönetimi Bağlamında Kent Konseyinin İşlevleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 14, S. 2, 2013, (Erişim)

http://www.academia.edu/30897192/KENT_Y%C3%96NET%C4%B0M%C4%B0BA%C4%9ELAMINDA_KENT_KONSEY%C4%B0N%C4%B0N_%C4%B0%C5%9EEVLER%C4%B0_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_DE%C4%9EERLEND%C4%B0RME , 25 Şubat 2018, ss. 215-229.

Çevikbaş, Rafet, “Yerel Yönetimlerde Siyasal Katılım”, **Türk İdare Dergisi**, S.461, 2008, (Erişim) <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/rafetcevikbas461.doc>, 14 Şubat 2018, ss.71-95.

Çınar, Tayfun, “Yerel Seçimlerde Kent Büyüklüğü İle Oy Vermenin Yönü Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 62, S.3, 2007, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/ausbf/issue/3083/42704>, 16 Şubat 2018, ss.141-165.

Çiçek, Yeter, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Yerel Yönetimler”, **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 11, S. 1, Nisan 2014, (Erişim) <http://www.sbd.ksu.edu.tr/article/view/5000035246/5000034401>, 30 Eylül 2016, ss. 53-64.

Çitçi, Oya, **Yerel Yönetimlerde Temsil: Belediye Örneği**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1989, (Erişim) http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/f948d261eb12707_ek.pdf ,11 Nisan 2018.

Çitçi, Oya, **Yerel Seçimler Panoraması: 1963-1999**, TODAİE Yayınları, Ankara, 2001.

Çolak, Hikmet, “Türk Toplumunda Demokrasi ve Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi Bağlamında 1580 Sayılı Belediye Kanunu Yasama Müzakereleri”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C. 13, S. 49, Bahar 2012,(Erişim)

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ankuayd/article/view/5000003129>, 16 Şubat 2018, ss.33-55.

Çukurçayır, M. Akif, Eroğlu, H. Tuğba, Sağır, Hayriye, “Yerel Yönetişim, Katılım ve Kent Konseyleri”, **Yerel Politikalar Dergisi**, S. 1, Ocak-Nisan 2012, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/145728> , 7 Kasım 2016.

Daver, Bülent, “Kadınların Siyasal Hakları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.23, S.4, s.122.(Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/420/4658.pdf>, 19 Aralık 2016, ss.121-130.

Demokratikleşme Politikaları Çalışma Grubu, **Sessiz Devrim Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri 2002-2014**, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, Genişletilmiş 4. Baskı, Aralık 2014,(Erişim) <http://www.kdgm.gov.tr/kurumlar/kdgm.gov.tr/SessizDevrim.pdf>, 11 Nisan 2018.

Deniz, Şadiye, “Türkiye’de Yazılı Basında Kadınların Siyasal Temsili:03 Kasım 2002 ve 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri”, **Yaşar Üniversitesi Dergisi**, 2010, (Erişim) https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/08/04_sadiye_deniz.pdf, 25 Şubat 2018, ss.3199-3220.

Doru Serkan, “1923-2000 Döneminde Türk Yerel Yönetimleri Üzerine Gerçekleştirilen Reform Çalışmalarının Değerlendirilmesi”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1, 2015, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/201821>, 16 Şubat 2018, ss. 123-132.

Durakbaşa, Ayşe, **Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm**, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Erkan, Birol, v. d. , “Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçe) Yaklaşımı”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, S.9, Y.5, Yaz, 2012, (Erişim) http://www.uiiid.net/documents/985_106_MAKALE_96.pdf, 05 Ağustos 2014, ss.85-106.

Erkul, Hüseyin, Baykal, Tan, Kara, Hüseyin, “Kent Konseylerinin Sorunları Üzerine Bir İnceleme: Çanakkale Kent Konseyi Örneği”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 10, S. 22, 2013, (Erişim) <http://sbed.mku.edu.tr/article/view/1038000032/1038000110>, 23 Eylül 2016, ss.85-105.

Eryılmaz, Bilal, “Belediyelerde Demokrasi Geleneği ve Değişim İhtiyacı”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.11, S.3, Temmuz 2002,(Erişim) http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/6195fa8a3d2a280_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yonetimler%20, 03.Ekim 2016, ss.6-21.

Gedik, Esra, “Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırmanın Türkiye’de Kadın Hareketi Üzerindeki Etkisi ve Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kavramı”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, C.2, S.4, 2015, (Erişim) <http://academicelegance.com/article/view/5000147914/5000149308> , 20 Aralık 2016, ss.209-228.

Genç, Ernur, “Demokratikleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, C.10, S.1, 2015,(Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/17948>, 7 Ocak 2017, ss.267-290.

Genç, Murat, “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kamu Hizmetlerinde Etkinlik”, **Sayıştay Dergisi**, S.77, Nisan-Haziran 2010, (Erişim) <http://dergi.sayistay.gov.tr/icerik/der77tam.pdf>, 03 Aralık 2016,ss.33-62.

Gençoğlu, Mustafa, “1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 2, S. 1, Nisan 2011, (Erişim) <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423874345.pdf>, 25 Eylül 2016, ss. 29-50.

Gökbunar, Ramazan, Doğan, Alper, “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeler ve Başarı Etmenleri”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.14, S.2, Haziran 2016, (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cbayarsos/article/view/5000196146/5000170300>, 03 Aralık 2016, ss.2-20.

Gökçimen, Semra, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, **Yasama Dergisi**, S. 10, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2008, (Erişim) http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2008/sayi10/Ukemizde_Kadınların_Siyasi_Hayata.pdf, 22 Aralık 2016, ss.5-59.

Göker, Gamze, Küçükcan, Funda, Tekinbaş, Ege, **Kadın Dostu Kentler 2014 Yılı Hibe Programı: Kadın Örgütlerinden Öyküler**, Uzerler Matbaacılık, Eylül 2015,

(Erişim) <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kdk-compendium-2014.pdf>,
30 Kasım 2016.

Göl, Nuray, **Türkiye'de Kadın Hareketine KA-DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği) Bağlamında Bir Bakış**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, (Erişim) <https://polen.itu.edu.tr/bitstream/11527/12521/1/419061007.pdf> , 21 Şubat 2018.

Görmez, Kemal, “Demokratikleşme Açısından Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim İlişkileri”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C. 2, S. 1, 2000, (Erişim) <http://www.iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/viewFile/483/473>, 05 Ekim 2016, ss.81-88.

Günel, Alpay, Atvur, Senem, Okudan Dernek, Kadriye, “6360 Sayılı Yasanın Yerelleşme Bağlamında Değerlendirilmesi” , **SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.19, S.3, 2014,(Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/194207>, 10 Kasım 2016, ss.55-70.

Güneş, Günver, “Türk Devrimi ve İzmir Türk Ocağı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S. 8, 1998, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/ctad/issue/25232/266715>, 2 Ocak 2017, ss.115-135.

Güneş, Günver, “Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 9, S. 20-12, Bahar-Güz, 2010, (Erişim) <http://dspace.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/5022/9.pdf?sequence=1>, 23 Eylül 2016, ss.171-190.

Günlük Şenesen, Gülay (Yür.), **Kamu Politikaları, Yerel Yönetimler, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Kadın Dostu Kentler, Türkiye Örneği**, Temmuz 2014, İstanbul, (Erişim) http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/TCDB_kadin_dosti_kentler.pdf, 14 Kasım 2016.

Gürboğa, Nurşen, “Osmanlı Taşrasında Belediye İdaresi: Alanya Belediyesi (1914-1915)”, **ÇTTAD**, C.7, S. 16-17, Bahar-Güz, 2008, (Erişim) http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/yeni%20dergi%2016-17/nursen%20gurboga%202.pdf, 02 Ekim 2016, ss.165-185.

İçke, Ayşe, **Türkiye'de Kadın Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri (1935-1991)**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2014.

Ka-Der Yerel Siyaset Çalışma Grubu, **Cinsiyet Eşitliği Yolunda Yerel Politikalar Raporu**, Yalçın Matbaacılık, Ankara, 2006, (Erişim) <http://kaderankara.org.tr/dokumanlar-PDF/cinsiyetesitligiyolunda.pdf>, 03 Ağustos 2014.

Kadın Dostu Kentler, Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı, (Erişim) <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kitapcik-2.pdf>, 03 Aralık 2016.

Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler,(Erişim) <http://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>, 11 Nisan 2018.

Kanter, Beyhan, “Meşrutiyet Döneminde Kadın Hakları Savunuculuğunda Gelenekçi Bir Yazar: Avanzade Mehmet Süleyman”, **Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**, S. 63, Ağustos 2012, (Erişim) http://www.akmb.gov.tr/userfiles/flash/ERDEM_63.swf, 19 Aralık 2016, ss.127-151.

Kaplan, Leyla, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını(1908-1960)**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara,1998.

Karagöz, Betül, “Türkiye’de 1980 Sonrası Kadın Hareketinin Siyasal Temelleri ve “İkinci Dalga” Uğrağı”, **MEMLEKET Siyaset Yönetim**, C. 3, S. 7, 2008, (Erişim) <http://www.msydergi.com/uploads/dergi/145.pdf#page=176>, 23 Eylül 2016, ss.168-190.

Karataş, Evren, “Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Edebiyatımızda Kadın Sesleri”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C. 4, S. 8, 2009, (Erişim) http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1380393234_83-evrenkarata%C5%9F.pdf, 23 Eylül 2016, ss.1652-1673.

Kaya, Kemal , “Tanzimat'tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.26, S. 41, 2007, (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/38/326.pdf>, 16 Şubat 2018, ss.101-112.

KEFEK, **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Komisyon Raporu**, Haz. Mustafa Şahin, Cemil Dinmezpinar, Temmuz 2014, TBMM Basımevi, Ankara, 2014, (Erişim) <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/KEFEK-Toplumsal-Cinsiyete-Duyarlı-Bütçeleme-Raporu-Temmuz-2014-.pdf>, 16

Kasım 2016.

Keleş, Ruşen, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul, Mart 2011.

Kestellioğlu, Gözde, “Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri: Kahramanmaraş Örneği”, **KSÜ İİBF Dergisi**, Y.2011, C.1, S.1, (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ksuiibf/article/view/5000039239>, 12. Şubat 2018, ss.121-140.

Klatzer, Elisabeth, **Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Bütçeleme Kılavuzu**, Çev. Fethi Keleş, Orhan Bilgin, TESEV Yayınları İmak Ofset, İstanbul, Ocak 2012, (Erişim) <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/Yerel%20Yönetimlerde%20Toplumsal%20Cinsiyet%20Eşitliği%20ve%20Bütçeleme%20Kılavuzu.pdf>, 03 Ağustos 2014.

Klatzer, Elisabeth, **Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu**, Çev. Fethi Keleş, Orhan Bilgin, TESEV Yayınları İmak Ofset, İstanbul, Ocak 2012, (Erişim) <http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/cdb.pdf>, 16 Kasım 2016.

KSGM, **Yetki ve Karar Alma Sürecinde Kadın**, Ankara, 2008, Fersa Ofset, (Erişim) <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/kararalma.pdf>02 Şubat 2018.

Koçak, Süleyman Yaman, Ekşi, Ali, “Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye’de Yerel Yönetimler”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs 2010, S.21, (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sufesosbil/article/viewFile/5000057479/5000054638>, 01 Ekim 2016, ss.295-307.

Konan, Belkıs, “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”, **AUHFD**, C. 60, S.1, 2011, (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1584/17173.pdf>, 22 Eylül 2016, ss.157-174.

Kozlu, Düriye, “Modernizm Sonrası Postmodern Hareket İçinde Kadının Yeri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi**, C. 2, S. 3, Mayıs 2009,(Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sduarte/article/view/1018001221/1018002749>, 19 Aralık 2016, ss.1-15.

Külekci, Cansu, Canbay, Tülin, “Kadına Haklarının Kazandırılmasıyla Birlikte Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme”, **Electronic Journal of Vocational Colleges**, C. 2, S. 1, Mayıs 2012,(Erişim) http://ejovoc.org/makaleler/may_2012/pdf/04.pdf, 05 Ağustos 2014, ss.342-48.

Negiz, Nilüfer, Üçer, Nilay, “Yerel Siyasette Seçil(e)meyen Kadın: 2004- 2009 Mart Seçimleri Düzleminde Analitik Bir İnceleme”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 21, S. 2, Nisan 2012, (Erişim)http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/5229e28e5a15ba8_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yonetimler%20Dergisi, 23 Şubat 2018, ss.1-23.

Oktay, Tarkan “**Belediye Kurumunun Tarihsel Gelişimi**”, Editör: Recep Bozlağan ve Yüksel Demirkaya, Türkiye’de Yerel Yönetimler, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

Oktay, Tarkan, **Yerel Siyaset Bağlamında Belediye Meclis Komisyonları: Marmara Bölgesi Örneği**, Marmara Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul, 2013,(Erişim) http://www.tarkanoktay.net/index_htm_files/tarkan%20oktaybelediye%20meclisi%20Oimar%20komisyonu%20uyeleri.pdf, 3 Ağustos 2014.

Ortaylı, İlber, “Osmanlı İmparatorluğunda İdari Modernleşme ve Mahalli İdareler Alanındaki Gelişmeler”, **İdare Hukuku ve İlimler Dergisi**, C.3, S.1-3, 1982, (Erişim)<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuihid/article/view/1023002776/1023002367>, 02 Ekim 2016, ss.137-148.

Ökmen, Mustafa, Özer, Buğra, “**Türkiye’de Yerel Yönetimler: Yapısal-İşlevsel Görünüm, Sorunlar ve Arayışlar**”, Ed. Mustafa Ökmen, Fikret Elma, Türk Dünyasında Yerel Yönetimler, 1. Baskı, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul, 2013,(Erişim) <http://www.tdbb.org.tr/tdbbyayin/dosya20130718170227.pdf>, 03 Ağustos 2014.

Ökmen, Mustafa, Görmez, Kemal, “**Türkiye’de Yerel Gündem 21 ve Yerel Yönetişim Uygulamaları**”, Ed. Kemal Görmez, Mustafa Ökmen, Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunları, Beta Yayını, İstanbul, 2009, (Erişim) http://www.academia.edu/22695013/T%C3%9CRK%C4%B0YEDE_YEREL_G%C3%9CNDEM_21_VE_YEREL_Y%C3%96NET%C4%B0%C5%9E%C4%B0M_UGULAMALARI_Mustafa_%C3%96KMEN1_Kemal_G%C3%96RMEZ2, 24 Şubat 2018,ss.109-128.

Ökten, Şevket, “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal Cinsiyet Düzeni”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.2, S.8, Yaz 2009, (Erişim) http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi8pdf/okten_sevket.pdf, 23 Eylül 2016, ss.302-312.

Önder, Özgür, Güler, Erdal, “Türkiye’de Yerel Demokrasi Açısından Kent Konseyleri Üzerine Bir Araştırma: Kütahya Kent Konseyi Örneği”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 7, S.1, Nisan 2016, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/253785>, 08 Ocak 2017, ss.881-902.

Örnek, Serdar, “ABD’de Kadın Haklarının Gelişimi”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.29, 2015, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/kosbed/issue/25690/271123>, 21 Şubat 2018, ss. 105-129.

Örselli, Erhan, Bayrakçı, Erdal, Kahraman, Selçuk, “Yerel Yönetişim ve Kadın Meclisleri: Karatay Kadın Meclisi Örneği”, **International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic**, C. 11, S. 2, Kış 2016,(Erişim)http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1611872695_46%C3%96rselliErhan-vd-sos-985-1000.pdf, 03 Aralık 2016, ss. 985-999.

Örtlek, Muhammet, Tekelioğlu, Serhat, “Türkiye’de Siyaset ve Kadın”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, C. 5, S. 2, 2013, (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sobiadsbd/article/view/5000137193>, 25 Şubat 2018, ss.278-287.

Örücü, Ali İhsan, Bakırtaş, Doğan, “6111 Sayılı Kanunun Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Perspektifinden Değerlendirilmesi”, **Maliye Dergisi**, S.162, Ocak - Haziran 2012, (Erişim)

http://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/162/24.pdf, 03

Aralık 2016, ss.467-477.

Özcan Demir, Nilüfer, “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 16, S.2, 1999, (Erişim)

<http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/index.php/EFD/article/view/81/51>, 21

Şubat 2018, ss. 107-115.

Özdemir, A. Tamer , “Mahalli İdarelerde Halk Katılımı Bağlamında Kent Konseyleri”, **Sayıştay Dergisi**, S. 83, 2011, (Erişim)

<https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der83m2.pdf>, 24

Şubat 2018, ss.31-56.

Özel, Mehmet, “Yerel Yönetim Bilimi ve Ayrı Bir Disiplin Olarak Gelişme Sorunu”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 3, 2014, (Erişim)

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/uaifd/article/view/5000182295/5000161398>, 11 Ekim

2016, ss. 153-164.

Özgiraz, Ahmet, Arslanel, M. Nazan, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, C. 3, No 1, 2011, (Erişim)

http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_SBD/arsiv/2011_1/01ahmet_ozgiraz.pdf, 18 Aralık 2016, ss. 1-10.

Özsoy, Bahar, Sipahi, Esra Banu, “Türkiye’de Kadın Dostu Olma İddiasında Bir Kent: Gaziantep”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 25, S. 3, Temmuz 2016,(Erişim)

http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/0f99ef7949ddbbd_ek.pdf?dergi=Cagdas%20Yerel%20Yonetimler%20Dergisi, 25 Şubat 2018, ss.35.-68.

Öztan, Ece, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 59, S. 1, 2004, (Erişim)

http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/59/1/9_ece_oztan.pdf, 25 Şubat 2018, s.203-235.

Pınarcıoğlu, Nihal Şirin, “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, C. 7, S. 1/1, 2017, (Erişim)

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/313223>, 06 Şubat 2018,ss.12-24.

Sakal, Mustafa, “Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma Sorunu: Tarihsel Perspektiften Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari**

Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 5, S.1, (Erişim)<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sduiibfd/article/view/5000122981/50001132>, 7 Kasım 2016, ss.119-140.

Salihoğlu, Hüseyin, “Almanya'da On Dokuzuncu Yüzyıldaki Kadın Hakları Tartışmalarına Bir Bakış”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 5, S.2, Aralık 1988, (Erişim) www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/index.php/EFD/article/download/325/pdf/22, 21 Aralık 2016, ss.33-47.

Sancar, Serpil, “Türkiye’de Kadınların Siyasal Kararlara Eşit Katılımı” , **Toplum ve Demokrasi**, C. 2, S.4, Eylül-Aralık, 2008, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/210983>, 02 Şubat 2018, ss.173-184.

Sargın, Ayşe, **Yerelde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Araçlar ve Mekanizmalar**, KA-DER, Mattek Matbaacılık, Ankara, Ağustos 2013,(Erişim) <http://kadertest.ozgurmehtek.net/wpcontent/uploads/2015/05/yereldetoplumsalcinsiyetesitligiicinaracilarvemekanizmlar.pdf> , 03 Aralık 2016.

Sitembölükbaşı, Şaban, “Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.12, S.1, 2007, (Erişim) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sduiibfd/article/view/5000122647/5000112952> , 25 Şubat 2018, ss.13-36.

Şahin, Funda, **Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri**, KSGM, Uzmanlık Tezi, Afşaroğlu Matbaası, Ankara, 2011, (Erişim) http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/uzmanlik_tezleri/funda_sahin_tez.pdf, 03 Ağustos 2014.

Şahin, Mustafa, “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) Yazınına Kuşbakışı”, **Fe Dergi**, C. 3, S. 2, Aralık 2011,(Erişim) http://cins.ankara.edu.tr/6_7.pdf, 14 Kasım 2016, s.85-100.

Şenol, Nevin, v. d. (Ed.), **Kadın Dostu Kentler 2010**, Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı,

Damla Matbaacılık, Ankara, 2010, (Erişim) http://www.unfpa.org.tr/rapyay/kadin_dostu_kentler_2010.pdf, 05 Ağustos 2014.

Şenol, Nevin, Kadın Dostu Kentler Avrupa'dan Örnekler, (Erişim) http://www.unfpa.org.tr/rapyay/kadin_dostu_kentler_avrupadan_ornekler_4.pdf, 05 Ağustos 2014.

Şimşek, A. Aslı, “**Türkiye’de Modernleşme, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları**” Ed. Lerzan Gültekin v. d. , Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara,2013,(Erişim)[http://library.atilim.edu.tr/shares/library/files/TOPLUMSAL%20CINSIYET_BASKI_2013\(1\).pdf#page=35](http://library.atilim.edu.tr/shares/library/files/TOPLUMSAL%20CINSIYET_BASKI_2013(1).pdf#page=35), 23 Eylül 2016, ss.50-65.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014), **Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2023**, Ankara, 2014,(Erişim) http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zet%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/232/Yerel%20Y%C3%B6netimler_%C3%B6ik.pdf , 25 Eylül 2016.

Tekeli, İlhan, “Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi”, **Amme İdaresi Dergisi**, S. 16/2, Haziran 1983, (Erişim)http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/71d2169e06d86c6_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi, 16 Şubat 2018, ss.3-22.

Tekeli, Şirin, “**8 Mart ve Yeni-Feminizm**”, Ed. Leyla Kaplan, Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını(1908-1960), AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara,1998.

Tekeli, Şirin, On Maddede Türkiye’de Kadın Hareketi, “**Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Kadınlar: Ortak Bir Anlayışa Doğru**” Uluslararası Sempozyumu,(Erişim) (<https://m.bianet.org/bianet/kadin/43145-on-maddede-turkiyede-kadin-hareketirism>), 17 Ocak 2018.

Tekinbaş, Ege, “Kadın Dostu Kentler”, **TMMOB Kadın Özel Eki 2**, Mayıs-Haziran-Temmuz, 2013, (Erişim) http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/5b3155c97c5baa0_ek.pdf, 05 Ağustos 2014, ss.20-23.

Tekinbaş, Ege, **Kadın Dostu Kent Uygulama Rehberi**, Berk Matbaacılık, Eylül 2015, Ankara, (Erişim) <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kdk-uygulama-rehberi.pdf>, 30 Kasım 2016.

Tepekule, Umut, Özcan, Pelin Mastar, Kayalıdere, Gül, “Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye Örneği”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C.5, S. 7, 2016, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/226750> , 10 Aralık 2016, ss.2316-2331.

Terkan, Banu, “Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları (AKP ve CHP Örneği)”, **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**, C.6, S. 2, 2010, (Erişim) <http://josc.selcuk.edu.tr/article/view/1075000114>, 22 Şubat 2018, ss.115-136.

Türkiye’de Kadın, **T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı KSGM**, Ocak 2018, Ankara, (Erişim) <https://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin> ,11 Nisan 2018.

Toksöz, Fikret, **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Yerel Yönetim**, Türkiye Belediyeler Birliği, (Erişim) <http://projects.sklinternational.se/tuselog/files/2013/07/AVRUPA-BIRLIGI-VE-TURKIYEDE-YEREL-YONETIM1.pdf> , 03 Ağustos 2014.

Tokman, L. Yıldız, “Kadın Dostu Kent” Kavramının İzmir Ölçeğinde Tartışılması, **TMMOB İzmir Kent Sempozyumu**, (Erişim) <http://www.tmmobizmir.org/wp-content/uploads/2014/05/200840.pdf> , 05 Ağustos 2014, ss.433-443.

Toksabay Esen, Aslı, Memişoğlu, Oya, “Siyasetin Cinsiyeti, Politika Notu”, Eylül 2007, (Erişim) http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271250684r7712.Siyasetin_Cinsiyeti.pdf , 03 Ağustos 2014.

Toksöz, Fikret, v. d. , **Yerel Yönetim Sistemleri: Türkiye ve Fransa, İspanya, İtalya, Polonya, Çek Cumhuriyeti**, TESEV Yayınları, 2009, (Erişim) http://research.sabanciuniv.edu/16521/1/yerel_y%C3%B6netim_sistemleri.pdf, 25 Eylül 2016.

Toprak, Zafer, “Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan 'Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresi’ne (1923-1935)”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, S. 2, 1994, (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/iukad/issue/730/7885>, 22 Şubat 2018, ss.5-12.

Toprak, Zafer, **Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)**,Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015.

Turan, Ali Eşref, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Şubat 2008.

Tüğen, Kâmil, Özen, Ahmet, “Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı”, **Maliye Dergisi**, S. 154, Ocak-Haziran 2008, (Erişim) https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/154/1.Kamiltuden.Ahmetozen.pdf, 16 Kasım 2016, ss. 1-11.

Urhan, Vahide Feyza, “Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması”, **Sayıştay Dergisi**, S.70, Temmuz-Eylül 2008, (Erişim) <http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der70m4.pdf>, 01 Ekim 2016, ss.85-102.

Uyar, Hakkı, “Türkiye’de ve Dünya’da Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe”, **Aydınlanma 1923 Bağımsız Kemalist Düşün Dergisi**, S. 51, Kış 2004, (Erişim)<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/6.pdf>, 05 Ağustos 2014, ss. 31-38.

Ünal, Feyzullah, “Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 30, Ağustos 2011, (Erişim) http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&c=ebsco&ano=133781_3c837802d562b1a3a9767e6143a439aa&?, 02 Ekim 2016, ss.241-248.

Ünal, Suzan, “Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması ve Basım”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C.9, S. 7, Yaz 2014,(Erişim) http://www.turkishstudies.net/Makaleler/697538197_29%C3%9CnalSuzan-trh-525-559.pdf, 23 Aralık 2016, ss.525-559.

Üste, Rabia Bahar, “Yerel Yönetimlerde Demokratikleşme”, **Türk İdare Dergisi**, S. 448, 2005, (Erişim) <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/R.B.Üste49-60.doc>, 14 Şubat 2018, ss.49-60.

Üste, Rabia Bahar, “Yerel Seçimlerin Cinsiyeti: Seçimler ve Kadın Temsili “, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, C. 18, S. 1, 2017,(Erişim) <http://dergipark.gov.tr/ifede/issue/29772/287467>, 14 Mart 2018, ss. 101-131

Üşür, Serpil Sancar, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri “Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset” Raporunun Güncellemesi**, Graphis Matbaa, İstanbul, 2008, (Erişim) <http://akgul.bilkent.edu.tr/Tusiad/KADINRAPOR.pdf>, 14 Kasım 2016,

Walters, Margeret, **Feminizm**, Çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

Yaylı, Hasan, **Türkiye’de Belediyelerin Yeniden Yapılandırılması**, Kırıkkale Belediyesi Yayınları, Kırıkkale, 2009.

Yaylı, Hasan, Eroğlu, Gülçin, “Yerel Katılım Bağlamında Türkiye’de Kadın Temsili”, **International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)**, Özel S. 3, Temmuz 2015, (Erişim) http://www.iscsjournal.com/Makaleler/620514944_si3_44_318.pdf, 14 Kasım 2016, ss.505-524.

Yaylı, Hasan, Yashkaya, Refik, “Türkiye’de Yerel Hizmetlerle İlgili Yasal Düzenlemelerin Gelişimi”, **3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, C. 47, S. 2, 2012, (Erişim)http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&c=ebsco&ano=171599_0d4e3895eb6c3451424fee8db555241f&?, 19 Ekim 2016, ss.65-82.

Yıldırım, Huriye, “Yerel Yönetimlerde Kadının Siyasi Temsil Yetersizliği”, 8 Mart 2013, <http://akademikperspektif.com/2013/03/08/kadinin-siyasi-temsil-yetersizligi>, 17 Ocak 2018.

Yıldırım, Mustafa, “Yerel Yönetimlerde Değişim Yönetimi”, **Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi**, C. 1, S. 2, Temmuz 2015,(Erişim) https://mpa.ub.uni-muenchen.de/69625/1/MPRA_paper_69625.pdf, 25 Eylül 2016,ss.117.

